

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Кафедра фінансів і кредиту

Гавриленко Вікторія Дмитрівна

УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

Кваліфікаційна робота магістра на здобуття
ступеня вищої освіти магістр
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою «Фінанси і кредит з поглибленим
вивченням іноземної мови»

Керівник кваліфікаційної роботи магістра:

К.е.н, доц., Дранус В.В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент:

Док. екон. наук, проф., Євчук Л.А.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Миколаїв 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
1.1. Сутність ризиків банківської діяльності	7
1.2 Концептуальні засади управління ризиками в банках	16
2.МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ .	22
2.1. Система управління банківськими ризиками	22
2.2 Методи управління банківськими ризиками.....	28
3. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ. УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ...	44
3.1 Аналіз кредитного ризику банку	44
3.2 Аналіз валютного ризику банків	49
3.3 Аналіз ризику ліквідності банків.....	53
3.4 Аналіз процентного ризику банків	58
3.5 Аналіз операційного ризику банків	64
4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ З ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКАХ.....	70
ВИСНОВКИ	93
ДОДАТКИ	105

ВСТУП

В сучасному світі банківські установи є одними з ключових гравців на фінансовому ринку. Кризові явища, що можуть виникати в фінансовій системі ставлять під загрозу ефективність роботи як всієї банківської системи, так і кожного банку окремо. Оскільки банківська діяльність є ризиковою, важливим є дотримання передбаченого та мінімізованого рівня ризику, що дозволяє комерційному банку отримувати стабільний рівень прибутку.

Неефективне управління ризиками, на які наражається банки в процесі своєї діяльності протягом останніх десятиліть, ставить під сумнів дієвість існуючих інструментів, які комерційні банки використовують в процесі управління банківськими ризиками. Проблема посилюється й тим, що більшість комерційних банків, що працюють в Україні не мають чіткої політики управління ризиками. На практиці вона носить формальний характер та не відповідає зовнішній ситуації в якій повинен здійснювати свою діяльність банк. Така нездатність комерційних банків проводити ефективну політику управління ризиками призводить до втрати платоспроможності.

Таким чином, ефективне управління ризиками в комерційних банках України повинно базуватись не тільки на теоретичних дослідженнях, а й на основі дієвих механізмів, що розробляються для врегулювання різних аспектів банківських відносин. Виходячи з цього, проблема дослідження теоретичних (методологічних) основ та аналіз практичних рекомендацій щодо управління ризиками в банках є актуальною.

Дослідженням теоретичних та практичних аспектів природи ризиків, їх економічної сутності та аналізом банківських ризиків загалом займалось багато як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, таких як: І.Кривов'язюк, Н.Сердюкова, С.Філін, В.Мондал, Р.Еммет, Г.Сноу, В.Шарп, Г.Марковіц, Л.Бондаренко, А.Камінський, Т.Васильєва, Л.Приморська, В.Зубова, С.Прасолова, О.Сукач, С.Козьменко, І.Волошко, Х.Грюнінг, С.Брайович, Т.Адамович, О.Гречаніченко, А.Ідобаєва, М.Беляков, А.Шапкін, К.Каджо та інші. Всі науковці наголошують

на важливості процесу управління ризиками банку та визначенні ефективних методів та інструментів для цього.

У зв'язку з цим, проблемою, на вирішення якої спрямоване дослідження, є формування ефективного процесу управління ризиками в комерційних банках України.

Гіпотеза дослідження: дослідження сутності поняття банківський ризик, його класифікації та аналіз сучасного стану управління ризиками в комерційних банках України стане підґрунтям для розробки системи заходів, що дозволять оптимізувати та вдосконалити процес управління ризиками в банках.

Метою магістерської роботи є аналіз управління ризиками в комерційних банках України та розробка пропозицій щодо вдосконалення цього процесу.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання:

- здійснити критичний огляд наукової літератури щодо існуючих підходів та концепцій до визначення сутності категорій “ризик” та “банківський ризик”, дослідити класифікацію банківських ризиків, розглянути концепцію управління ризиками;
- розглянути систему управління ризиками в банку та дослідити методи управління фінансовими ризиками;
- провести емпіричний аналіз управління ризиками в комерційних банках України;
- здійснити інтерпретацію отриманих результатів та прогнозування фінансового стану банку з урахуванням можливих ризику;
- розробити рекомендації щодо оптимізації процесів управління ризиками в комерційних банках України.

Об'єктом дослідження є процес управління ризиками в комерційному банку.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади управління ризиками в комерційних банках України.

В кваліфікаційній роботі використані такі методи дослідження: аналіз та синтез (при дослідженні сутності категорії ризик та банківський ризик);

статистичний (при оцінюванні динаміки показників); табличний метод (для наочного викладення систематизованої інформації щодо об'єкту дослідження); індукції та дедукції (при розробці рекомендацій щодо оптимізації процесу управління банківськими ризиками).

Інформаційною базою для роботи є річна статистична звітність обраних для дослідження комерційних банків, дані Національного банку України, науково-практичні та теоретико-методичні роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, аналітичні статті, джерела в мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів. В кваліфікаційній роботі здійснено постановку й вирішення завдання щодо управління банківськими ризиками в комерційних банках України. В результаті було отримано:

- на основі критичного огляду наукових джерел щодо існуючих підходів та концепцій до визначення сутності категорій “банківський ризик” узагальнено, що банківські ризики – це імовірність невідповідності поточних параметрів фінансових потоків очікуваним, яка виникає в результаті ризику і піддається кількісній оцінці;
- на основі теоретичних матеріалів узагальнено відомості про завдання та принципи системи управління банківськими ризиками;
- на основі отриманих емпіричних результатів побудовано моделі впливу кожного ризику на фінансовий результат банку. Визначено, що не всі ризики мають суттєвий вплив на фінансовий результат. Вагомо впливають лише процентний ризик, ризик ліквідності та валютний ризик, здійснено прогнозування результатів впливу ризиків на фінансовий результат банків терміном на два роки. В узагальненні отриманих результатів розроблено рекомендації щодо оптимізації управління ризиками в комерційних банках.

Практичне значення одержаних результатів. Результатом вирішення поставлених у роботі завдань є розробка пропозицій та рекомендацій практичного характеру щодо управління ризиками в практичній банківській діяльності та можливості використання результатів дослідження в практичній діяльності комерційних банків.

Очікуваний результат полягає у тому, щоб на основі фінансової звітності обраних для дослідження системних банків (АТ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрсиббанк», АТ «Райффайзен Банк» та АТ «ПУМБ») визначити стан управління ризиками за кожним банком та видом ризику.

Для досягнення поставлених завдань дослідження в першому розділі представлені теоретичні аспекти щодо існуючих підходів до визначення категорії банківського ризик, дослідження класифікацій банківських ризиків та проаналізовані концептуальні засади управління ризиками. Це є основою для наступних розділів.

Другий розділ присвячений методології. Визначені основні методи та інструменти, які частіше використовують для аналізу управління ризиками в комерційних банках.

Третій розділ – це емпіричний аналіз управління ризиками в обраних комерційних банках.

У четвертому розділі визначаються результати проведеного дослідження, здійснюється моделювання прогнозних значень та наводяться шляхи оптимізації управління банківських ризиків.

Результати магістерського дослідження були опубліковані в наукових статтях:

1. Проблеми управління валютним ризиком комерційного банку. Студентська збірка факультету економічних наук ЧНУ імені П. Могили (січень 2023 р.);
2. Сучасні вимоги до управління ліквідністю банків в Україні. Ефективна економіка. 2023. № 1. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/issue/view/55>

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, чотирьох глав, висновків, списку використаних джерел із 105 найменування та 5 додатків. Основний зміст роботи викладено на 100 сторінках тексту. Кваліфікаційна робота містить 20 рисунків та 39 таблиці.

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність ризиків банківської діяльності

Після фінансових криз, що мали місце в ХХІ столітті увага до управління ризиками зростає [1]. Особливо це стосується банківського сектору. Управління ризиками є важливим аспектом роботи банку, оскільки ризик є одним з негативних факторів, що може вплинути на діяльність банку. Для неї є характерним достатньо високий рівень кореляції між прийняттям будь-якого управлінського рішення та впливом різних зовнішніх факторів, які важко передбачати та гарантувати точність аналізу їх впливу.

Поняття “ризик” не має однозначного визначення його трактування. Етимологічно цей термін пов’язують для позначення небезпеки у різних галузях суспільно-економічного життя [2]. Відсутність єдиної думки стосовно пояснення цієї категорії пов’язується зі спробами поєднати в ній усю сукупність різних небезпечних факторів, що може загрожувати здійсненню фінансово-економічної діяльності. Але усі спроби пояснити поняття “ризик” можна поділити на два основні підходи:

- процесний;
- результативний [3].

Представниками процесного підходу були Ю.Тронін, Ю.Масленчиков, Є.Серьогін, М.Хохлов. Трактування ризику за цим підходом узагальнює процес дії усіх факторів, що можуть сформувати ризикову ситуацію. Ю.Масленчиков та Ю.Тронін в своїх дослідженнях визначають ризик як: “дію, головною метою якої є привабливий результат але досягнення цієї мети пов’язане з загрозами та неуспіхом” [4]. Іншої думки притримується М.Хохлов. Він розглядає ризик не як одну дію, а як: “групу випадкових подій, які можуть привести до збитків у об’єкта, який володіє ризиком” [5]. Але найбільш точним та повним виглядає думка С.Серьогіна, який ризик як: “діяльність суб’єктів, що пов’язується з

подоланням невизначеності в ситуаціях вибору. В процесі цієї діяльності суб'єкт може оцінити імовірність досягнення потрібного результату або невдачу та розглянути альтернативи” [6].

За результативним підходом, в поясненні ризику акцентується увага на результаті події (це може бути як успіх, так і невдача) і при цьому ризик розглядають як можливість того, що настане якась несприятлива для бізнесу ситуація. Представниками цього напрямку були І.Кривов'язюк, Н.Сердюкова, С.Філін та інші. Так І.Кривов'язюк в своїх роботах визначає категорію “ризик” поверхнево: “можливість настання несприятливої ситуації”[7]. Більш детально це питання розглянула І.Сердюкова. В своїх працях вона визначала ризик як: “ймовірність настання ситуації в якій підприємство втрачає частину своїх ресурсів в результаті фінансової або виробничої діяльності” [8]. В свою чергу С.Філін доповнює визначення своєї колеги але окрім загрози втрати підприємством своїх ресурсів або зниження рівня доходів трактує поняття ризику як: “можливість, за якій підприємство отримує частину вигоди в результаті фінансово–економічної діяльності в умовах невизначеності” [9]. Таким чином, виходячи з вище зазначеного, можна зробити висновок, що ризик розглядається як імовірність настання випадкової події, що може привести до негативних наслідків.

Але варто відмітити, що іноді ризик розглядають і з позиції його взаємозалежності з доходом. В.Мондал вважає, що в такому випадку присутня особлива складова, яку він називає платою за ризик [10]. Також свої ідеї відносно впливу ризику на дохід наводили Р.Еммет, Г.Сноу, В.Шарп, Г.Марковіц. Так, наприклад, Г.Сноу називає прибуток виграшем від ризикової ситуації та в цілому надає даній категорії позитивного забарвлення [11]. А В.Шарп разом з Г.Марковіцем стверджують, що будь–яка позитивна дія ризику на процес це лише бажання отримати більш високий дохід або прибуток за рахунок ризикованих процесів. Таким чином вони вважають позитивний ефект не чим інакшим за абстрактну та ідеалістичну ідею [12]. Беручи до уваги усе вище зазначене, найбільш точне тлумачення категорії ризику на нашу думку є

визначення, що наводить Р.Еммет. Він вважає ризик важливим параметром економіки, який відображає об'єктивну та суб'єктивну імовірність отримання суб'єктом збитків або прибутку в ситуаціях з багатьма альтернативами [13]. Таким чином Р.Еммет виділяє для дії ризику два його кінцеві результати на суб'єкт: перше це – імовірність збитків (негативний результат), друге це – потенційний підвищений дохід (позитивний результат).

В банківській діяльності до ризику підвищена увага. Це відбувається через роль, яку виконують банки в економічній системі - фінансового посередника. Оскільки банки працюють з залученням коштів від своїх клієнтів (це можуть бути як фізичні, так і юридичні особи), це потребує високої надійності та довіри до них.

Під час дослідження категорії “банківський ризик” науковці намагаються адаптувати його до визначення “ризик” в специфічних умовах банківської діяльності. Таким чином, як і з ризиком, у авторів не має однієї єдиної думки до визначення категорії “банківський ризик”. Так в своїх роботах Л.Бондаренко надає ряд підходів, що допомагають визначити поняття банківського ризику:

- як імовірність відхилення від потрібного результату;
- як загроза втрат;
- як імовірність отримати прибуток або збитки;
- як неточність в імовірному результаті;
- як ситуаційну характеристику роботи банку, яка демонструє невизначеність результату;
- як діяльність банку, що пов'язана з подоланням невизначеності .

Таким чином він вважає, що банківський ризик це: “ імовірність прийняття управлінського рішення (воно може бути раціональним або нераціональним) задля вірогідної якісної або кількісної оцінки дії різних факторів” [14]. Тобто він визначає ризик - прийняттям якогось рішення, що вплине на результат діяльності в майбутньому.

А.Камінський в своїх наукових працях визначає банківський ризик як: “категорією, що відображає невизначеність у фінансових відносинах та

демонструє особливості сприйняття ряду характеристик суб'єктами, які зацікавлені в цих відносинах" [15]. Таким чином він визначає, що банківський ризик в невизначеності цілей й невірній побудові фінансово-економічних відносин.

Т.Васильєва називає банківський ризик: "кількісно оціненою імовірністю невідповідності параметрів фінансових потоків їх очікуваним результатам, яка формується через бездіяльності або навмисних дії суб'єктів, що задіяні в економічних відносинах на фоні зміни фінансового стану банк" [16].

Л.Приморська про сутність банківського ризику зазначає, що це: "імовірність зниження рівня доходів та зменшення ринкової вартості капіталів банку через вплив внутрішніх та зовнішніх факторів" [17]. Вона наголошує саме на факторах, які впливають на капітал та фінансові потоки.

В.Зубова [18] трактує банківські ризики через імовірність банку втратити частину своїх капіталів, зниження рівня очікуваних доходів або зростання витрат через незаплановані фінансові операції. Схожу думку має і М.Фастовець [19], який зазначає, що банківські ризики - це імовірність отримати доходи, які є меншими за очікувані. І додає, що це також зниження ринкової вартості активів.

Через вартісне вираження ймовірних подій банківські ризики розглядають такі вчені як С.Прасолова [20], О.Сукач [21], С.Козьменко [22], І.Волошко [23]. Вони стверджують, що ці імовірні події стають причиною фінансових втрат. Схожої думки притримується в цьому питанні і Ю.Каплан. Він зазначає, що банківський ризик це ніщо інше як: "небезпека та втрати банку під час настання небажаних подій" [24].

Отже, проаналізувавши наукові підходи до визначення поняття банківського ризику, зробимо висновок, що всі вони подібні один до одного. Різницею є переважно підхід, який науковці вкладають в розуміння ризику, як економічної категорії. Але варто зазначити, що в більшості визначень дослідники акцентують свою увагу на фінансовій складовій банківських ризиків, оскільки їх дія полягає саме у появі фінансових витрат.

Як і з підходами до пояснення категорії банківський ризик, в сучасній економічній науці немає єдиної класифікації ризиків банківської діяльності. При дослідженні класифікації ризиків, науковці поділяють їх на окремі групи, яким притаманні різні ознаки. В табл.1.1. наведено різні варіанти за якими іноземні та вітчизняні автори класифікують банківські ризики.

Таблиця 1.1 – Підходи щодо класифікація банківських ризиків

Автор класифікації	Види ризику
Х.Грюнінг, С.Брайович [25]	–фінансові ризики; –операційні ризики; –ділові ризики; –надзвичайні ризики.
Т.Адамович [26]	–кредитні ризики; –ринкові ризики; –операційні ризики; –процентні ризики; –ризики ліквідності; –репутаційні ризики.
Є.Бортнікова [27]	–кредитні ризики; –ринкові ризики; –операційні ризики; –ризики ліквідності; –макроекономічні ризики; –бухгалтерські ризики; –юридичні ризики; –податкові ризики.
О.Гречаніченко[28], А.Ідобаева[29], М.Беляков [30], А.Шапкін [31]	–чисті ризики; –спекулятивні ризики.
П.Верченко, В.Вітлінський [32]	–динамічний ризик; –статичний ризик.
Л.Приморська [33]	–внутрішні ризики (фінансові та функціональні); –зовнішні ризики.

О.Вовчак [34], О.Пернарівський [35]	–фінансові ризики; –функціональні ризики; –інші ризики.
К.Волохата, О.Васюренко [37]	–економічні ризики; –політичні ризики.

Джерело: складено автором на основі [25–37]

Беручи до уваги наукові підходи різних авторів до класифікації банківських ризиків зробимо висновок, що існують три умовні течії за якими науковці виділяють групи ризиків. Перша група зосереджується на ризиках, активізація яких потребує екстрених дій з боку банку. Друга група фокусується та привертає увагу лише до фінансових ризиків. Оскільки вони можуть бути спрогнозовані, а масштаб впливу може бути кількісно оцінений. Третя група навпаки виділяє функціональні ризики, вплив яких важко оцінити через відсутність методики.

Х. Греунінг і С. Брайович-Братанович поділяють банківські ризики на три основні категорії: фінансові, операційні, екзогенні (табл.1.2).

Таблиця 1.2 – Категорії банківських ризиків

Фінансові ризики	Операційні ризики	Екзогенні ризики
- Структура бухгалтерського балансу;	-Внутрішнє шахрайство;	- Політичний ризик;
- Структура звіту про фінансові результати;	-Зовнішнє шахрайство;	- Макроекономічна політика;
- Забезпечення капіталом;	-Правила працевлаштування;	- Фінансова інфраструктура;
- Кредитний ризик;	-Клієнти та бізнес-послуги;	- Нормативно–правова інфраструктура;
- Ризик ліквідності;	-Технологічний ризик;	- Банківська криза;
- Ринковий ризик;	-Виконання та процес управління;	- Репутаційний ризик;
- Процентний ризик;	-Аутсорсинг функцій;	- Стратегічний ризик;
- Валютний ризик;	-Управління інформацією.	- Відмивання грошей;

Джерело: [37]

Фінансові ризики часто пов'язані між собою, що значно збільшує загальний рівень ризику для банку. Наприклад, валютний ризик провокує

зростання ризику ліквідності та процентної ставки в ситуації, коли банк має відкриті позиції при здійсненні операцій з валютою.

Операційний ризик пов'язаний з бізнес–процесами банку. На цей ризик впливає банківська політика, внутрішня система, інформаційна безпека, політика з управління шахрайством та забезпечення безперервності бізнесу. Причинами для виникнення операційного ризику можуть бути кардинально різні події. Починаючи від збоїв в електропостачанні і закінчуючи природними катастрофами та терористичними актами [38].

Екзогенні ризики безпосередньо пов'язані з бізнес-середовищем в якому працює банк. Вони здатні поставити під загрозу проведення банківських операцій та подальшу роботу.

У більшості наведених класифікацій банківських ризиків можна зустріти дублювання деяких ознак, за якими проводиться групування. Це відбувається через подібність ризиків та розмити межу між ними. Так, наприклад, К.Каджо та С.Хіе-Брібо [39] в своїх роботах наводять порядку 40 ознак, які покладені в основу групування банківських ризиків. Основні ознаки за якими групують ризики наведено в табл.1.3.

Таблиця 1.3 – Класифікація банківських ризиків за ознаками

Ознака	Типове групування
Джерела виникнення	Внутрішні або зовнішні
Фактори виникнення	Економічні, соціальні, політичні або фор–мажорні
Характер об'єкту	Ризик основної або допоміжної діяльності; Ризик пасивних або активних операцій; Ризики балансові або позабалансові;
Масштаб та обсяги	Ризики глобальні або локальні
Специфіка банківських клієнтів	Ризики, що пов'язані з великими, середніми або малими клієнтами;
Характер впливу на стійкість банку	Ризики ліквідності, капітальної стабільності або втрати платоспроможності
Відношення до часу	Перспективні, поточні або ретроспективні ризики
Кількість залучених осіб у прийнятті рішення	Ризики індивідуальні, групові або комплексні
Можливість управління	Ризики контрольовані або неконтрольовані
Можливість передбачення	Ризики прогнозовані або непрогнозовані
Можливість страхування	Ризики застраховані або не застраховані

Джерело: [39]

Ці узагальнені класифікаційні ознаки використовуються в банківській практиці найбільш часто. Широкий комплекс критеріїв та їх різноманіття дозволяють розглянути банківські ризики з різних сторін.

В Україні нагляд та регулювання за банківською діяльністю здійснює Національний банк України. Він дає визначення банківському ризику як ймовірність настання події, що може негативно вплинути на надходження банку і його капітал. В своїх методичних вказівках з інспектування банків “Система оцінки ризиків” НБУ виділяє дев’ять груп банківських ризиків [40]:

- Кредитний ризик. Потенційний ризик, що виникає внаслідок неспроможності виконання умов фінансової угоди, що була укладена з банком зі сторони, яка взяла на себе ці зобов’язання. В аналізі кредитного ризику важливо виділяти індивідуальний та портфельний ризик. Так, джерелом індивідуального виступає окремий позичальник. Оцінка цього види кредитного ризику проходить під видом аналізу кредитоспроможності позичальника (боржника). Джерелом портфельного ризику в свою чергу є загальна заборгованість банківської установи за операціями. Оцінка даного ризику представляє собою аналіз диверсифікації та концентрації активів. В.Гюндюз зазначає, що концентрація кредитного портфелю банку може впливати на його здатність хеджувати кредитний ризик [41];
- Ринковий ризик. Потенційний ризик для капіталу та надходжень банку, що виникає внаслідок коливань вартості цінних паперів, курсів валют або товарів. А.Хейс називає ринковий ризик – систематичним та зазначає, що його не можна уникнути з допомогою диверсифікації. Джерела даного ризику він називає рецесію, різні політичні проблеми, стихійні лиха або терористичні загрози [42];
- Валютний ризик. Потенційний ризик для капіталу та надходжень банку, що виникає внаслідок коливань цін на банківські метали та курси валют. А.Прадіта називає валютний ризик основним ризиком з яким стикаються банки в своїй діяльності [43];
- Ризик ліквідності. Потенційний ризик для капіталу та надходжень банку, що виникає коли банк неспроможний виконувати власні зобов’язання у

встановленні строки перед клієнтами. В.Кентон зазначає, що у ситуації коли банк має занадто великий ризик ліквідності йому потрібно продати частину своїх активів задля зменшення різниці між наявними коштами та власними зобов'язаннями [44];

- Ризик зміни процентних ставок. Потенційний ризик для капіталу та надходжень банку, що виникає внаслідок зміни відсоткових ставок. П.Паскаль в своєму дослідженні визначає, що ціни на акції банку є дуже чутливими до зміни процентної ставки. А активне управління ризиком зміни процентної ставки за допомогою перенесення процентного ризику на своїх клієнтів не є ідеальним методом [45];

- Операційно–технологічний ризик. Потенційний ризик, який становить загрозу щодо існування банківської установи. Він виникає внаслідок недосконалої корпоративної управлінської політики, недоліків систем внутрішнього контролю та інформаційних технологій з боку керованості, надійності, універсальності та безперервності діяльності. Операційний ризик набуває все більшої вагомості в роботі банку, що потребує прийняття нових більш якісних методів здійснення банківських операцій. Як зазначає А.Діма важливою проблемою управління операційним ризиком є доступність та адекватність даних [46].

- Репутаційний ризик. Потенційний ризик для капіталу та надходжень банку, що виникає внаслідок негативного іміджу банківської установи серед клієнтів, контрагентів, учасників та органів нагляду. Репутація банку має одне з вирішальних значень в процесі досягнення успіху на ринку. Банки зі стійкою репутацією сприймаються клієнтами як ті, що можуть забезпечувати вищий рівень надійності та представляють собою більшу цінність [47];

- Юридичний ризик. Потенційний ризик для капіталу та надходжень банку, що виникає внаслідок недотримань вимог законів та їх порушення банківською установою. К.Дж.Вюрц [48] зазначає, що управління юридичним ризиком знижує негативний вплив кримінальної, адміністративної та цивільної відповідальності на роботу банку;

- Стратегічний ризик. Потенційний ризик для капіталу та надходжень банку, що виникає внаслідок помилки в управлінських рішеннях та неадекватну реакцію на зміни, що виникають в бізнес–суспільстві. В сучасних умовах банки стикаються з більш високим рівнем стратегічного ризику через появу на ринку компаній, що поєднують в своїй роботі фінансову та технологічну складову. Такі фін-тех компанії конкурують з банками в галузях надання позик, інвестуванні, цифрових платежах тощо [49]. В.Дранус зазначає, що для управління цим ризиком потрібно використовувати такі інструменти як перевірка достатності ресурсів для виконання стратегічних планів та чітко доведення стратегічної мети й завдання до виконавців [50].

Беручи до уваги цю традиційну класифікацію ризиків, потрібно враховувати, що дані ризики можна поділити на дві групи:

- фінансові ризики (кредитний, валютний, зміни процентних ставок, ліквідності, ринковий та операційно–технологічний);
- нефінансові ризики (репутації, стратегічний та юридичний).

Ці види ризиків не є взаємовиключними, кожна операція, що проводить банківська установа може наражати його на декілька видів ризиків одночасно.

З огляду на усе вище зазначене, в ситуації коли існує велика кількість видів ризиків, що можуть негативно вплинути на діяльність банківських установ, виникає потреба в розробці механізму, який би дозволяв зменшувати їх негативний вплив.

1.2 Концептуальні засади управління ризиками в банках

Всі банки зацікавлені, щоб їх робота була прибутковою та стабільною в довготривалому періоді. І на їх діяльність не повинні впливати кризи та ризики. Для досягнення цієї мети банки розроблять ефективну систему управління ризиками [51].

З огляду на кількість варіантів сутності поняття “банківський ризик” існують різні інтерпретації категорії “управління ризиками”. Так, наприклад

В.Воронін трактує це як: “розробку та впровадження заходів та рекомендацій, що є економічно обґрунтованими для підприємства і спрямовані на зниження рівня ризиків до допустимої межі” [52]. Схожої думки притримується М.Хохлов, який в своїй роботі розглядає цю категорію як: “багаторівневий процес, метою якого є зменшення та компенсування збитків, що виникають під час несприятливих подій” [5]. Через сукупність методів та заходів поняття управління ризиками трактують такі вчені як Т.Кох [53], С.Ілляшенко [54] та О.Єгорова [55]. Вони зазначають, що всі ці дії спрямовані на прогнозування ймовірності настання ризикової події та мінімізацію збитків від неї або повне її запобігання. Дані варіанти пояснень сутності управління ризиками об’єднує те, що вони розглядаються як перелік методів, що допомагають впливати на рівень ризику.

Іншої думки притримуються Я.Дробот [56] та В.Вітлінський [57]. Вони розглядають управління ризиками як діяльність, що дозволяє передбачити обсяги фінансових ресурсів для зменшення негативних результатів, що виникають в наслідок прийнятих рішень. З.Боді трактує управління ризиками як: “процес, що націлений на пошук компромісу для балансу між витратами, що виникають від зменшення рівня ризику та вигодами від цього” [58]. Визначення сутності управління ризиками ці дослідники бачать через процес, який допомагає зменшувати фінансові витрати.

Управління ризиками як процес з послідовними, впорядкованими етапами трактували І.Бланк [59], Н.Балашова [60] та В.Кучеренко [61]. Так, І. Бланк в своїх дослідженнях вважає управління ризиками процесом для попередження й нейтралізації несприятливих фінансових наслідків від ризиків. Даний процес на думку І.Бланка повинен був бути пов’язаний з їх профілактикою, ідентифікацією та оцінкою. Н.Балашова, в свою чергу, називає управління ризиками складним процесом ідентифікації, управління, оцінки та контролю ризиків, який охоплює увесь внутрішній процес прийняття рішення та їх виконання. А.Порох називає управління ризиками процесом під час якого визначається, оцінюється та

контролюється ефекти різних зовнішніх та внутрішніх факторів, які негативно впливають на загальну вартість підприємства.

Систематичний погляд на питання управління ризиками мають такі науковці, як Н.Шульга [62], О.Шаповал [63], Д.Дячков [64], П.С.Роуз [65]. Так, Н.Адамчук називає управління ризиками стратегічним управлінням, що оперує ризиками та реалізує їх ідентифікацію та проведення заходів. Він вважає, що управління ризиками повинно припускати можливість катастроф та криз. В.Жованіков навпаки виділяє управління ризиками як окрему область управління підприємством, що повинна визначати та контролювати стан різних ситуацій, які можуть виникнути в результаті змін. Ю.Тронін називає управління ризиками системою підтримки в ухваленні рішення. Він зазначав, що така система повинна максимізувати зниження невизначеності, яка виникає під час прийняття рішення. Найбільш точним, на думку автора, є трактування категорії, що наводить П.С.Роуз. Він називає управління ризиком системою управління підприємством, основним завданням якої вважає передбачення та запобігання фінансових ризиків, їх контроль та мінімізація їх впливу. Управління ризиками він відносить до фінансового менеджменту.

Таким чином, управління ризиками розглядається з двох позицій:

- управління ризиками в межах управлінських дій як процес оцінки та аналізу ризиків;
- управління ризиками як впровадження конкретних дій, що спрямовані на пошук варіантів рішення в ризикових ситуаціях та вибору способу фінансування.

У роботах вчених, зокрема А.Єпіфанов, Т.Васильєва, С.Козьменко [50] в своїй монографії виділяють найбільш важливі завдання управління банківськими ризиками:

- зниження рівня витрат, що виникають через вплив ризику;
- зниження початкового рівня ризику до його прийнятної межі;
- зниження рівня невизначеності, що виникає під час прийняття управлінських рішень;

- моніторинг за станом сфер діяльності банку та ситуацій, які виникають в результаті змін;
- пошук балансу між вигодою від зниження рівня ризику та потрібними витратами;
- прогнозування можливих ризиків.

Ефективність управління ризиками передбачає використання обґрунтованих принципів. І.Труш [66], П.Ковальов [67], О.Криклій [68] в своїх розробках наводять комплекс узагальнених принципів, які є науково обґрунтованими. Такими принципами є цілісність, системність, узгодженість, відкритість, інтегрованість, адаптивність, ефективність та інші.

Але на думку Н.Демчука [69] додатково управління ризиками повинно здійснюватися з урахуванням наступних принципів, що є більш вузькоспрямованими:

- усі ризики взаємопов'язані між собою;
- під впливом зовнішніх змін рівню ризику властиво змінюватись;
- клієнтські та банківські ризики взаємопов'язані між собою;
- для банку управління ризиками є більш важливим ніж для інших підприємств, оскільки вони оперують не власними грошима, а клієнтськими.

Одним з найбільш важливих моментів в управлінні банківськими ризиками є виділення етапів процесу. Різні науковці наводять власні етапи управління ризиками.

Так, Л.Примостка виділяє чотири етапи до яких включає: визначення ризику та причину його виникнення, оцінка рівня ризику, мінімізація ризику з допомогою ефективних методів, контроль ризиків з допомогою зворотного зв'язку [33]. Такої кількості етапів притримується і Національний банк України.

А.Фалюта виділяє п'ять етапів процесу управління ризиками: аналіз ризику, пошук методів управління ризиками, ухвалення рішення по ризику, вплив на ризик, контроль за результатами та їх корегування [70].

Найменшу кількість етапів представляє Т.Письменна: усвідомлення ризику, ризикових галузей та визначення причин виникнення, визначення рівня

ризика з використанням кількісних методів, мінімізація впливу ризику за допомогою обраних методів [71].

Як можна побачити вище, підходи до виділення етапів процесу управління ризиками мають як спільні, так і відмінні риси. Але жоден з науковців не навели такий етап як прийняття або відмова від ризику. Це важливий елемент завдяки якому регулюється політика банку по відношенню до ризику. З урахуванням цього можна виділити наступні етапи, які є основними (рис.1.1).

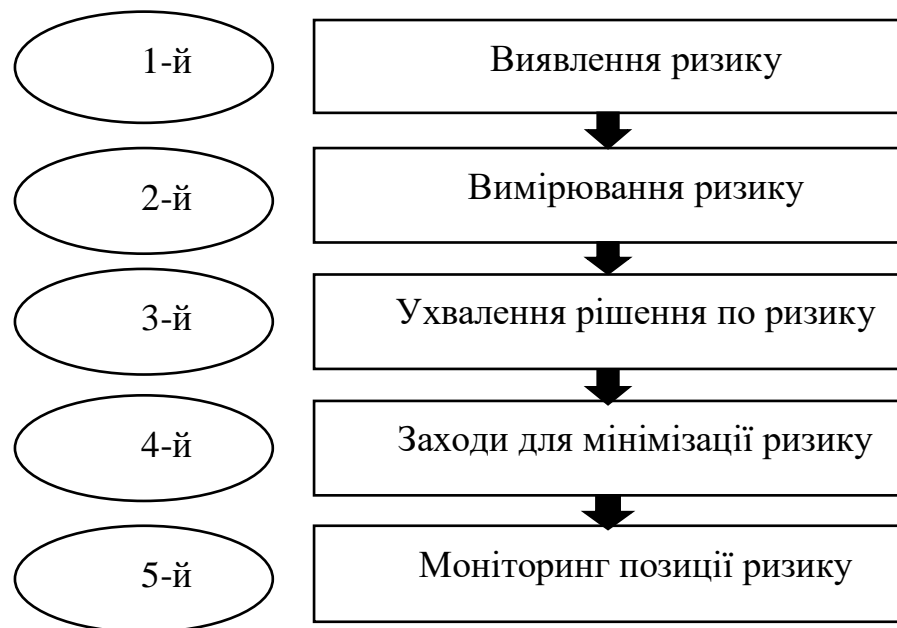

Рис 1.1 – Етапи управління ризиками в банках

Джерело: складено автором на основі [33, 70, 71]

Виявлення ризику - це безперервний процес для банку під час якого менеджери визначають рівень загроз в угодах, що укладаються. Оцінюються вже наявні ризики та ризики, що можуть виникнути в майбутньому.

На етапі вимірювання здійснюється аналіз, що дозволяє отримати інформацію про структуру та особливості ризику. Ступінь ризику як правило вимірюється витратами, що можуть бути наявні або тривалістю впливу на банк.

Саме на третьому етапі потрібно приймати рішення про відхилення або прийняття ризику. Керівництво банку, проаналізувавши ризики на попередніх двох етапах, вже має розуміння, чи може банк прийняти той чи інший ризик. І чи буде очікуваний дохід виправданим порівняно з впливом ризику. Цей етап є частиною економічної безпеки банку.

Після ухвалення рішення про прийняття ризику, потрібно починати впроваджувати заходи для його мінімізації. Заходи є різноманітними, що відповідає варіативності можливих ризиків. Але всі вони мають три основні риси: обмеження, зниження і передача ризику.

П'ятим етапом виступає моніторинг за позиціями ризику. Банки повинні постійно здійснювати контроль ризиків для відстеження їх величини. Такий моніторинг здійснюється за допомогою звітів, що надають як власні структурні підрозділи банку, так і з урахуванням звітів зовнішніх аудиторів.

М.Блауг [72] зазначає, що процес управління ризиками банку повинен бути безперервним. Етапи змінюють один одного не зупиняючись. Захист банку від можливих ризиків таким чином здійснюється з двох напрямків регулювання ризику та мінімізація його впливу.

Беручи до уваги усе вище зазначене зробимо узагальнення, що банківські ризики - це імовірність невідповідності поточних параметрів фінансових потоків очікуваним, яка виникає в результаті ризику і піддається кількісній оцінці. Для банківських ризиків характерним є соціальний характер, оскільки банки в своїй роботі використовують гроші клієнтів. Це є причиною того, що банківські ризики спричиняють більш негативні наслідки, ніж виробничі. Таким чином, управління банківськими ризиками повинно бути постійним безперервним процесом, який має на меті уникнення або мінімізацію збитків з допомогою ефективно сформованої системи управління ризиками.

2.МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМ

2.1. Система управління банківськими ризиками

Сучасний стан ринку банківських послуг характеризується значним рівнем ризикованості, що пояснюється дією ендогенних та екзогенних чинників. Тому на думку В.Коваленко формування ефективної системи управління банківськими ризиками набуває все більшої актуальності [73]. А сама система управління банківськими ризиками має базуватись на науковій методології, яка є адаптованою до сучасних банківських реалій. В умовах інтеграції та глобалізації банківської діяльності та посилення конкуренції виникає потреба в підвищенні фінансової стійкості та оптимізації співвідношення двох основних для бізнесу характеристик – дохідності та ризику. Тому система управління ризиками банку повинна мати чітко визначені завдання, функції, принципи та методи управління для досягнення поставлених цілей [74].

Доцільним є розглянути фактори, які наводить А.Єпіфанов [3] і які можуть здійснювати вагомий вплив на систему управління банківськими ризиками (2.1).

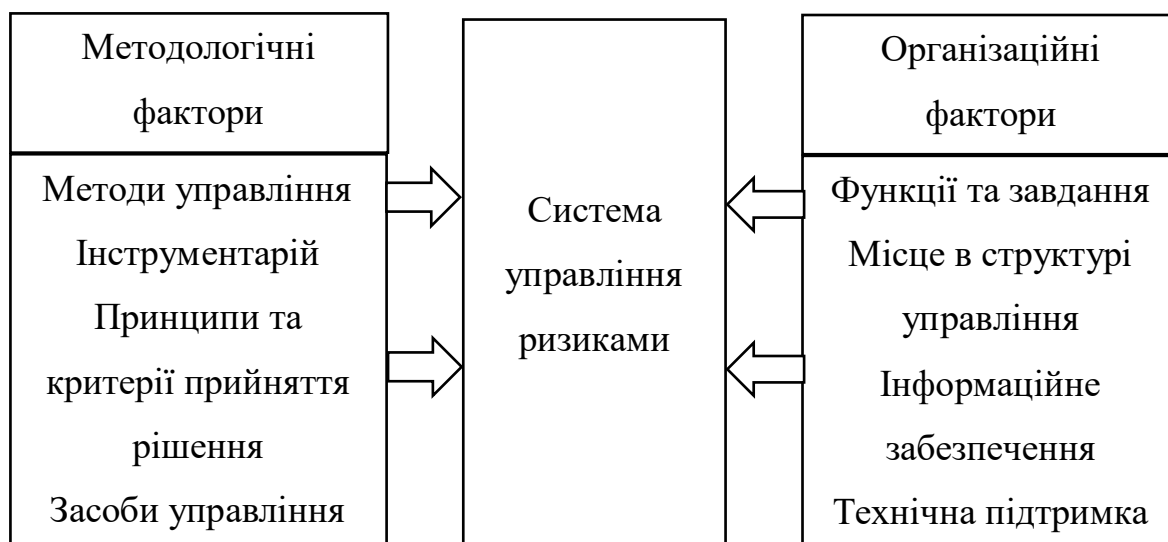

Рисунок 2.1 – Фактори впливу на систему управління ризиками

Джерело: [3].

Як свідчить рис. 2.1., фактори, що впливають на управління ризиками поділяються на дві основні групи: методологічні та організаційні.

До першої групи факторів відносяться:

- методи управління банківськими ризиками, що визначаються банком;
- аналітичний інструментарій, за допомогою якого здійснюється безпосереднє управління ризиками;
- принципи та критерії, користуючись якими керівництво комерційного банку, приймає рішення щодо управління банківськими ризиками;
- засоби управління банківськими ризиками.

В залежності від правильності та точності сформованої методології управління банківськими ризиками залежить і ефективність самої системи управління ризиками.

На ефективність роботи системи також впливають організаційні фактори. До них відносяться:

- однозначність, чіткість та реальність виконання функцій та задач, що покладені на систему управління ризиками;
- наявність та доступність інформаційного забезпечення, що необхідне для налагодження системи управління банківськими ризиками;
- чітко визначене місце системи управління банківськими ризиками та визначене коло повноважень та обов'язків учасників системи;
- безперервна та актуальна технічна підтримка системи управління банківськими ризиками.

Система управління банківськими ризиками це одна з головних складових загального організаційного процесу роботи банку і тому повинна бути повністю інтегрована в цей процес.

Система управління ризиками має на меті забезпечення відповідної дохідності від прийняття ризику. Виключенням є лише окремі ризики, які не мають взаємозв'язку між можливою винагородою банку та їх рівнем [3]. До таких ризиків можна віднести:

- ризик репутації;
- юридичний ризик;
- стратегічний ризик;

- операційно–технологічний ризик.

Н.Шульга зазначає, що кожен комерційний банк формує комплексну та ефективну систему управління ризиками з урахуванням власних особливостей діяльності, стратегії, обсягів операцій та профілю ризиків. Науковець наводить принципи, яким система повинна відповідати:

- Ефективність. Процес управління банківськими ризиками, який забезпечує об'єктивну оцінку ймовірного ризику банку та широкий спектр методів щодо управління даним ризиком з оптимальним використанням ресурсів комерційного банку;
- Своєчасність. Процес управління банківськими ризиками, який забезпечує своєчасне виявлення, моніторинг, оцінку, управління та контроль за усіма видами банківських ризиків на кожному рівні діяльності;
- Структурованість. Система управління банківськими ризиками передбачає чіткий та конкретний розподіл обов'язків та функцій з управління ризиками між різними структурними підрозділами комерційного банку;
- Розподіл обов'язків. Система управління банківськими ризиками повинна забезпечувати уникнення одиночного контролю над видом діяльності або функцією банку з боку однієї особи;
- Комплексність. Система управління банківськими ризиками повинна оцінювати вплив ризиків на всі види діяльності комерційного банку на всіх рівнях та для всіх структурних підрозділів;
- Пропорційність. Створена система управління ризиками комерційного банку повинна відповідати бізнес–моделі та стратегії банку;
- Конфіденційність. Недопущення розголошення інформації, яка не підлягає загальному оприлюдненню;
- Прозорість. Банк повинен надавати інформацію щодо власної системи управління ризиками [62].

Ефективність створеної системи управління ризиками банку значною мірою залежить від побудови та злагодженого функціонування її підсистем, що схематично зображено на Рис. 2.2.

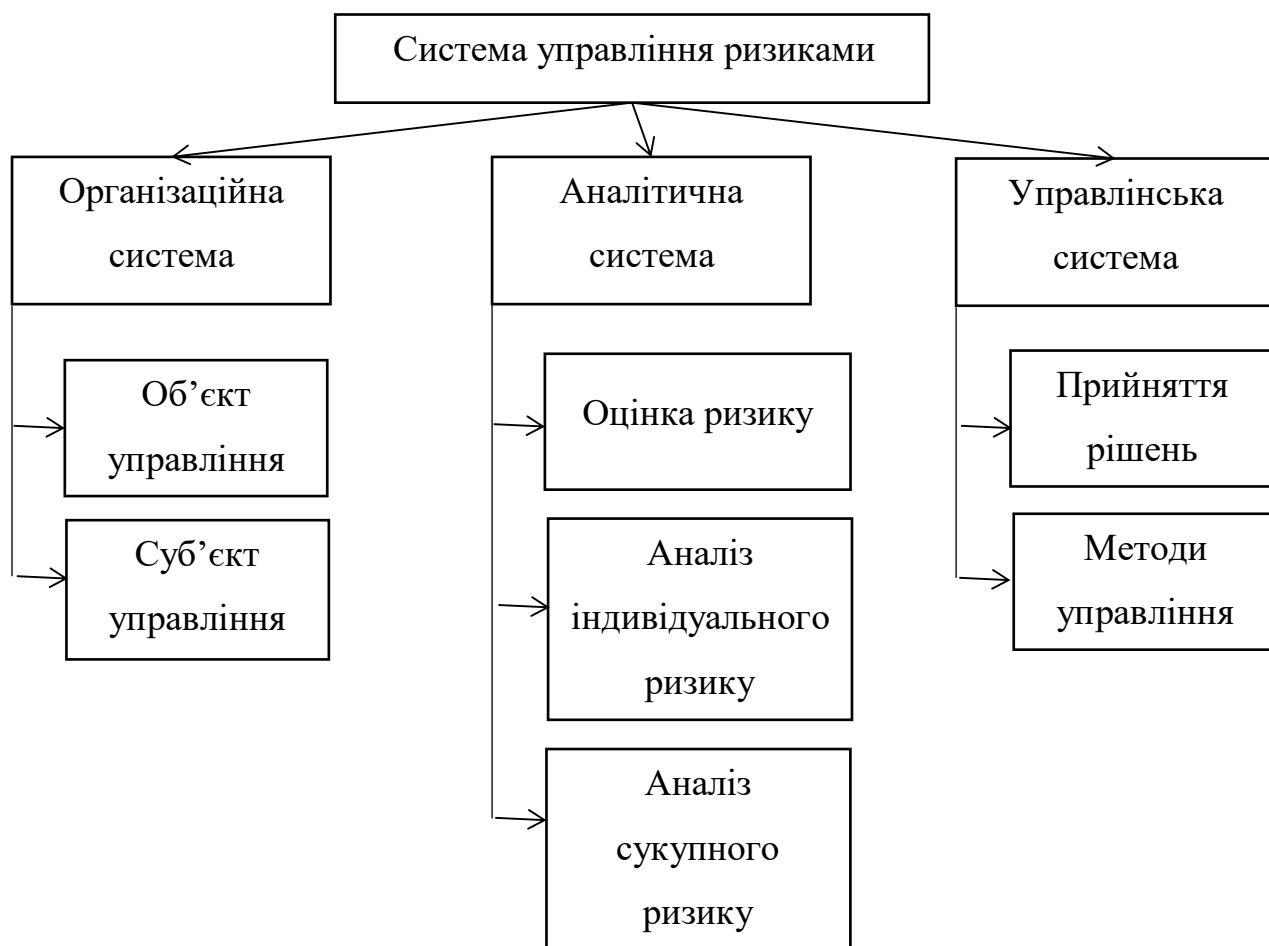

Рисунок 2.2 – Система управління банківськими ризиками

Джерело: [75]

Досліджуючи систему управління банківськими ризиками В.Коваленко стверджує, що організаційна підсистема системи управління банківськими ризиками має вирішувати питання щодо структурного підходу організації самої системи, покриття типів ризиків та конкретні питання відносно стратегії, цілей, функціоналу, ієрархії та централізованості системи управління ризиками.

Аналітична підсистема є одним з головних елементів системи управління ризиками банку та має достатньо специфічну роль в формуванні роботи банківських підрозділів та незалежних агенцій відносно сформованої системи показників для оцінки рівня ризиків. Крім цього, аналітична підсистема займається вирішенням питання щодо формування культури ризику, що є одним із актуальних завдань ефективної системи управління ризиками банку через загострення недовіри до комерційних банків.

Управлінська підсистема управління ризиками банку передбачає формування методів управління ризиками та використання їх структурними підрозділами банку. Також дана підсистема передбачає прийняття рішень відносно мінімізації ризику або уникнення від нього [75].

Так, спираючись на все вище зазначене, можна казати, що система управління ризиками банку повинна відповідати наступним загальним вимогам як затверджує Національний банк України:

- ризики повинні бути усвідомленими керівництвом комерційного банку та бути зрозумілими;
- ризики повинні бути в межах, які встановлюються спостережною радою комерційного банку;
- рішення про прийняття або уникнення ризику повинно відповідати загальній стратегії комерційного банку;
- рішення щодо прийняття ризику повинні бути чіткими та конкретними;
- дохідність, яку очікує комерційний банк повинна компенсувати ризик;
- розподіл капіталу повинен відповідати ризикам, які комерційний банк має намір прийняти;
- плани по досягненню запланованих результатів банківської діяльності повинні бути узгодженими відповідно до рівню толерантності до ризиків [76].

Основним завданням системи управління банківськими ризиками Ж.Довгань визначає підтримку потрібного співвідношення дохідності з показниками ліквідності та безпеки комерційного банку в процесі управління пасивами та активами задля мінімізації витрат. Ефективна система управління ризиками повинна вирішувати ряд проблем, починаючи з моніторингу можливих ризиків до їх оцінки та управління. Оскільки рівень ризиків постійно змінюється через вплив зовнішніх факторів, банк потребує регулярного уточнення власного місця на ринку банківських послуг, здійснювати заходи щодо оцінки ризику, проводити діяльність з перегляду роботи з партнерами та клієнтами, оцінювати власні активи та пасиви та коректувати власну політику щодо засобів управління ризиками [77]. Такі засоби можуть бути націлені на зниження впливу як окремих

видів ризику, та і їх певної групи. Основні методи управління ризиками комерційних банків наведено на Рис.2.3.

Рисунок 2.3 – Методи управління банківськими ризиками

Джерело: [77]

У процесі мінімізації впливу банківських ризиків комерційний банк може використовувати різні методи. Усі вони умовно поділяють на чотири великі групи:

- уникнення ризику;
- зниження ступеня ризику;
- страхування ризику;

– утримання ризику.

Система управління банківськими ризиками формує та використовує різні цільові стратегії управління (мінімізації, нейтралізації та диверсифікації). Найбільш поширеними методами управління ризиками комерційного банку є страхування, хеджування, диверсифікація, резервування та лімітування (у вигляді як обмежень за окремими видами операцій, так і для загальної структури портфелю банку). Є.Андрущак зазначає, що вибір одного методу або групи методів для управління ризиками банку значною мірою залежить від стратегії кожного банку та політики відносно ставлення до проблеми появи ризиків. Крім того, важливу роль грає рівень підготовки працівників банку та особливості сегменту ринку[78].

Таким чином, розробка та впровадження системи управління банківськими ризиками дає змогу менеджменту комерційного банку виявляти, оцінювати та управляти тим чи іншим різновидом ризику та зменшувати його вплив на діяльність.

2.2 Методи управління банківськими ризиками

Існування великої кількості різновидів банківських ризиків потребує широкого спектру методів управління ними. Виникає потреба в забезпеченні вирішення проблем, які виникають під час прийняття рішень та визначення доцільності укладення угод або проведення операцій, що можуть призвести до зростання ризику. Кожен вид фінансового банківського ризику (кредитний, валютний, процентний, операційний та ризик ліквідності) має власний набір методів, які дозволяють ним управляти та знижувати його негативний ефект.

Кредитний ризик. Управління кредитним ризиком представляє собою комплекс заходів, які спрямовані на прогнозування можливих ризиків в кредитній діяльності комерційного банку, оцінку їх величини та визначення методів управління ними. Основною метою управління кредитним ризиком

банку є забезпечення мінімального рівня банківського ризику з дотриманням потрібного рівня дохідності кредитних операцій [79].

Методи управління кредитним ризиком банку поділяють на дві основні групи в залежності від чинників, якими вони спричинені (рис.2.4):

- Методи управління кредитним ризиком комерційного банку на рівні окремих позицій;
- Методи управління кредитним ризиком комерційного банку на рівні кредитного портфелю.

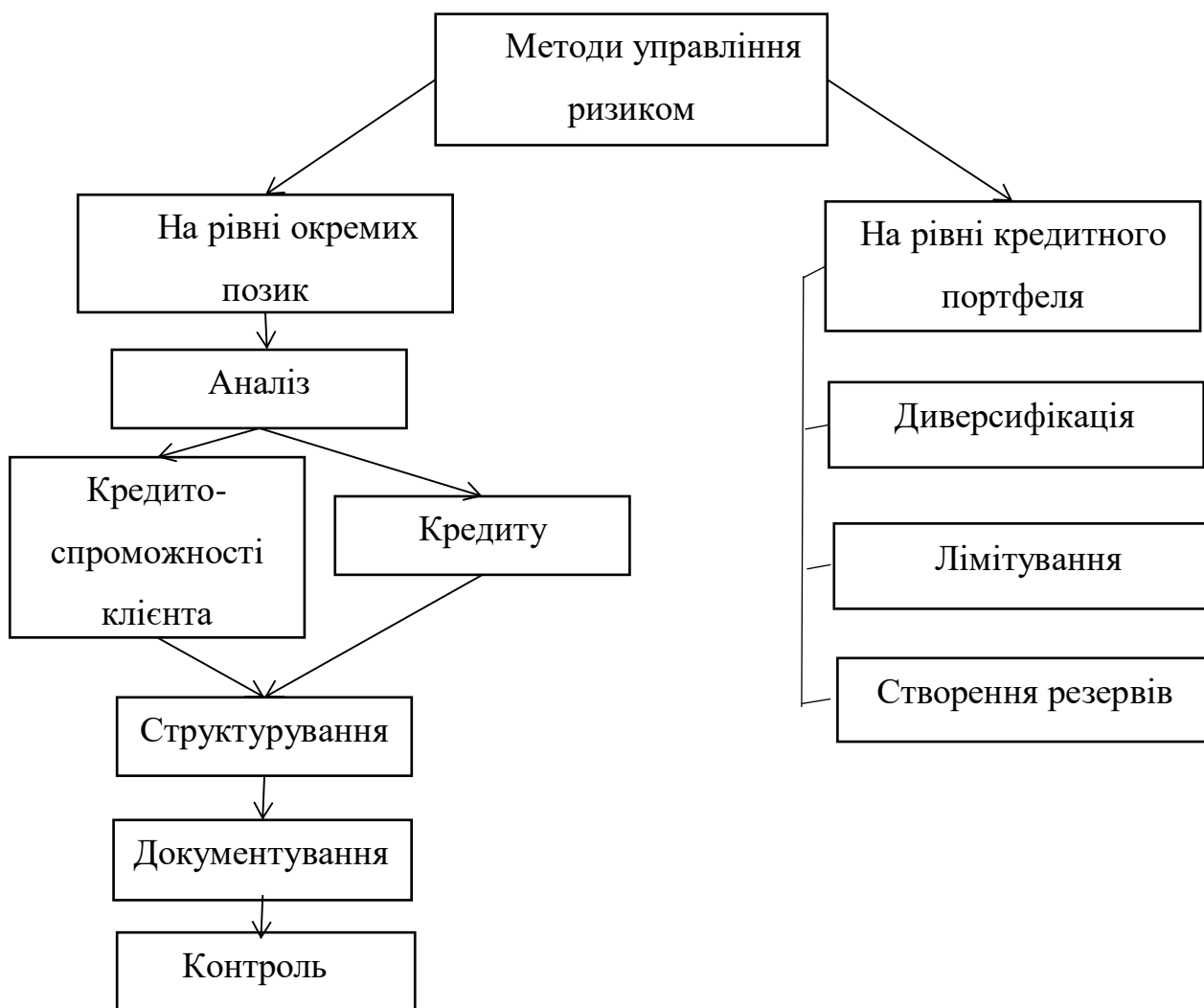

Рисунок 2.4 – Методи управління кредитним ризиком банку

Джерело: [79]

Особливістю методів, які спрямовані на управління банківським ризиком на рівня окремих позик є потреба в їх послідовному застосуванні. Вони представляють собою етапи кредитного процесу. На кожному такому етапі

стоїть завдання щодо мінімізації кредитного ризику тому є правомірним називати етапи кредитного процесу методами управління кредитним ризиком комерційного банку.

До методів управління ризиком кредитного портфеля комерційного банку відносяться: створення резервів, диверсифікація та лімітування.

Резервування для покриття втрат через кредитні операції банку в якості методу управління банківським кредитним ризиком полягає в акумуляції коштів на спеціально створеному рахунку. Формування резервів виступає елементом захисту кредиторів, вкладників та акціонерів банку. Такі резерви підвищують і надійність банківської системи загалом. Якщо резерви не формуються, покриття втрат за кредитними операціями банку відбувається за рахунок капіталу комерційного банку, що може призвести до його повної втрати. Даний метод дозволяє уникати негативного впливу на обсяги основного капіталу банку та виступає засобом самострахування [80].

Метод диверсифікації представляє собою розподіл кредитного портфелю банку серед різноманітного кола позичальників. Вони відрізняються між собою за окремими характеристиками:

- розмір капіталу;
- форма власності;
- галузь економіки;
- географічний регіон.

Виділяють три різновиди диверсифікації: географічну, галузеву та портфельну.

Географічна диверсифікація представляє собою розподіл кредитних ресурсів комерційного банку між позичальниками, що працюють в різних регіонах та країнах. Цей метод використовується лише великими комерційними банками, що мають велику мережу відділень на значній території. Географічна диверсифікація допомагає знизити вплив кліматичних, політичних й економічних криз, що можуть впливати на рівень кредитоспроможності потенційних позичальників.

Галузева диверсифікація представляє собою розподіл клієнтів банку з урахуванням галузей економіки в яких вони працюють. Відбір галузей, з якими співпрацює комерційний банк відбувається на основі статистичного аналізу. Найбільшого ефекту така диверсифікація досягає, коли позичальники обираються з галузей економіки, які працюють з протилежними коливаннями фаз ділових циклів. В ситуації, коли одна галузь перебуває в стані спаду, інша знаходиться в фазі економічного зростання. З часом позиції мають схильність на протилежні. Таким чином, галузева диверсифікація дозволяє компенсувати зниження доходів з однієї галузі економіки – зростання в іншій. Це допомагає суттєво стабілізувати рівень доходу банку та знизити ризики.

Портфельна диверсифікація представляє собою поділ на різні категорії повчальників: середні та великі компанії, малий бізнес, фізичні особи, громадські організації, урядові організація та домашні господарства. Кредити для великих компаній мають нижчий рівень ризику, ніж ті, що надані малому бізнесу. Такий вид диверсифікації дозволяє збалансувати дохідність кредитного портфелю комерційного банку з можливим ризиком [81].

Метод диверсифікації в управлінні кредитним ризиком застосовується на основі статистичного аналізу та прогнозування. Такий метод потребує професійного управління, оскільки, надмірна диверсифікація може призвести до зростання кредитного ризику банку.

Метод встановлення лімітів залишається найбільш розповсюдженим для комерційних банків України. Він полягає в встановленні лімітів на надання позик, що дозволяє банкам зменшити ризик. Ліміти встановлюються за категоріями позичальників, видами кредитів, за напрямками кредитування, за географічним розташуванням тощо. Кредитний ризик обмежується лімітами загального обсягу кредитного портфелю комерційного банку, обмеження обсягів кредитних ресурсів та інше. Завдяки методу кредитного лімітування банки можуть уникнути суттєвих втрат через надмірну концентрацію видів ризику та диверсифікувати власний кредитний портфель.

Ліміти виражаються в абсолютних або відносних показниках та визначаються як гранично допустимий обсяг позик чи напрямків кредитування. Для розрахунку відповідності нормативам використовують різні показники:

- обсяг банківського капіталу;
- розмір кредитного портфеля банку;
- валюту балансу тощо [82].

Перед визначення кредитних лімітів ідентифікуються основні галузі та фактори кредитного ризику. Ключові галузі ризику відрізняються в залежності від окремих регіонів та країн в цілому.

Кредитні ліміти в якості методу управління банківським кредитним ризиком широко використовуються як на рівні окремих банків, так і для банківської системи загалом. Менеджмент комерційного банку визначає ліміти з урахуванням кредитної ситуації та кредитної політики в цілому. В якості органу банківського нагляду обов'язкові кредитні ліміти встановлює Національний банк України [83]:

1. Максимальний розмір ризику на одного позичальника (Н7).

Норматив Н7 розраховується за наступною формулою:

$$H7 = \frac{Z_c}{PK} \times 100\%, \quad (2.1)$$

де Z_c – сукупна заборгованість банку за депозитами, кредитами, факторингом, лізингом, векселями, цінними паперами, іншими операціями банку та його фінансовими зобов'язаннями щодо одного позичальника;

PK – регулятивний капітал.

Нормативне значення максимального розміру ризику на одного позичальника повинно бути не більше 25% від суми регулятивного капіталу.

2. Рівень концентрації великих кредитних ризиків (Н8).

Норматив Н8 розраховується за наступною формулою:

$$H8 = \frac{Z_B}{PK} \times 100\% \quad (2.2)$$

де Z_v – сукупна заборгованість банку за депозитами, кредитами, факторингом, лізингом, векселями, цінними паперами, іншими операціями банку та його фінансовими зобов'язаннями щодо усіх позичальників;

РК – регулятивний капітал.

Нормативне значення рівня концентрації великих кредитних ризиків не повинно більше ніж у 8 разів перевищувати обсяг регулятивного капіталу банку.

3. Рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера (Н9).

Норматив Н9 розраховується за наступною формулою:

$$H9 = \frac{Z_{in}}{OK+DK-V} \times 100\%, \quad (2.3)$$

де Z_{in} – сукупна заборгованість банку за депозитами, кредитами, факторингом, лізингом, векселями, цінними паперами, іншими операціями банку та його фінансовими зобов'язаннями щодо осіб, які пов'язані з банком;

ОК – основний капітал;

ДК – додатковий капітал;

В – відвернення.

Якщо, під час розрахунку знаменнику (ОК+ДК–В) результат є від'ємним або приймає нульове значення – замість нього до розрахунку нормативу Н9 береться значення в одну гривню.

Нормативне значення рівня концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера не повинно перевищувати 25% статутного капіталу.

Здебільшого всі нормативні показники виражаються у відносних величинах.

Валютний ризик. Усі учасники, які працюють на валютному ринку повинні управляти валютним ризиком. Та запобігати втрат під час здійснення операцій. Валютні ризики залежать від інфляції та валютних курсів. Ризик є мінімальним при фіксованому валютному курсі. Основою для такого ризику О.Кот вважає залежність валютних курсів від економічного розвитку країн (для довгострокового періоду) та від рішень державних органів (для

короткостроковому). Також причиною для виникнення валютного ризику є спекулятивні операції, політичні події та суспільні очікування [84].

Під час процесу управління валютним ризиком користуються двома групами методів (рис.2.5)

Рис.2.5 – Методи управління валютним ризиком

Джерело: [85]

Перша група методів впливає на валютну структуру балансу банку з метою обмеження негативних наслідків від переоцінки валютних інструментів:

1. Структурне балансування для валютних операцій. В його основі лежить узгодження обсягів та терміну операцій з іноземними валютами, що проводить банк. Цей метод використовується в різних операціях з грошовими коштами:

- конверсійні операції;
- кредитні та депозитні угоди в іноземній валюті;
- узгодження платежів та валютних надходжень;

- форфейтингові операції;
- реструктуризація валютних заборгованостей;
- операції з цінними паперами.

2. Конверсійні операції. Широко розповсюджений в Україні метод. Наднормова позиція по різних валютах знижується за допомоги обміну в іншу валюту (для якій позиція була нижче норми). Це дозволяє привести валютні операції у відповідність вимогам.

3. Випередження та відставання. В основі методу лежить зміна термінів платежів в іноземній валюті в залежності від коливань валютного курсу. Використовування цього методу дозволяє банкам закрити короткі позиції до зростання ринкового курсу, а довгі позиції – до його зниження. Це метод має декілька форм. Найбільш розповсюдженими є наступні:

- пришвидшення повернення із–за кордону прибутків, капіталів та грошових коштів, що очікують ревальвації національної валюти чи навпаки перед девальвацією;
- сповільнення або прискорення погашення суми боргу, який в іноземній валюті та виплату відсотків, що відбувається залежно від змін валютних курсів;
- дострокова оплата за товари та послуги в разі підвищення курсів валют платежів або затримки платежів задля очікування зниження валютного курсу;
- сповільнення або прискорення зарахувань дивідендів та їх виплата. а також сповільнення або прискорення надходжень коштів до статутного фонду в іноземній валюті;
- конверсія регульованих валютних коштів в національну валюту.

4. Форфейтинг. В основі цього методу лежить здійснення форфейтингових операцій. Банк купує на загальну суму та строк векселі без права їх обороту на користь попереднього власника. Форфейтингові операції виконуються банком на великі обсяги платежів. Як правило не менше 1 млн дол США. Також такі операції здійснюються на тривалий термін розстрочки (від шести місяців до семи років). В більшості випадків, банк виконує такі операції з метою отримання

прибутків від різниці між реальною сумою, яка виплачується власнику та номінальною сумою векселів. Додатково банк отримує комісійний дохід. Цей метод не є популярним через ризик змін валютних курсів під час форфейтингової угоди та через законодавчі обмеження окремих країн.

Ця група методів не є достатньо ефективною та не відповідає потребам банків. До цих методів банки звертаються лише в критичних випадках, коли не можуть використати альтернативи.

Друга група методів це хеджування валютного ризику. В основі цих методів лежить створення захисту угод через укладання строкових угод з іноземною валютою. Ці угоду компенсують можливі фінансові втрати за балансовими статтями в момент настання негативних наслідків ризику [86].

Хеджування здійснюється через операції з валютними форвардними контрактами, опціонами, ф'ючерсами, своп-контрактами та їх комбінаціями (табл.2.1).

Таблиця 2.1 – Методи хеджування валютного ризику банку

Метод	Сутність методу
Форвардний контракт	Контракт, за яким одна сторона зобов'язується продати, а інша купити іноземну валюту за узгодженою ціною в конкретний термін [87].
Ф'ючерсний контракт	Стандартна юридична угода по валютному ф'ючерсу, який дає право купувати та продавати базовий актив у визначений час [88].
Опціонний контракт	Юридична угода, яка дає своєму власнику право купити (опціон «колл») або продати (опціон «пут») базований актив за фіксованою ціною [89].
Валютний своп	Контракт, умови якого передбачають обмін борговими платіжними зобов'язаннями сторін, які виражені в різних іноземних валютах на певну дату в майбутньому [90].

Джерело: складено автором на основі [87–90]

Головною перевагою хеджування валютного ризику банку є зниження потенційних витрат. Для України використання хеджування є доволі новим методом через слабкий ринок валютних деривативів.

Оскільки обмеження діяльності комерційних банків на ринку строкових цінних паперів з боку Національного банку України ускладнює використання методів хеджування. Тому керівництво банків широко використовує інший метод управління валютним ризиком – лімітування.

Лімітування є основним інструментом управління валютним ризиком банку в Україні. Сутність даного методу полягає в встановленні внутрішніх лімітів, які встановлюються та розраховуються самим банком та зовнішніх лімітів у межах нормативних вимог Національного банку України щодо лімітів валютних позицій. Ефект від впровадження лімітування полягає в обмеженні конкретних видів валютного ризику. До внутрішніх лімітів відносяться:

- ліміти інструментарію;
- ліміти повноважень;
- ліміти збитків;
- ліміти відкритих валютних позицій;
- ліміти на клієнтів та контрагентів;
- територіальні ліміти;
- галузеві ліміти [84].

Аналіз валютного ризику комерційного банку частіше за все проводиться спираючись на відповідність зовнішнім лімітам, які встановлюються Національним банком України. Це ліміти відкритої довгої та короткої позиції. Такі ліміти встановлюються у розрізі іноземних валют та обмежують обсяги відкритих позицій на рівні банку.

Ліміт загальної відкритої позиції (Л13) це співвідношення загальної відкритої позиції банку за іноземними валютами та банківськими металами до суми регулятивного капіталу комерційного банку.

Ліміт загальної довгої позиції (Л13–1) це співвідношення перевищення обсягів вимог за іноземними валютами та банківськими металами над зобов'язаннями у гривневому еквівалентів до суми регулятивного капіталу комерційного банку. Розраховується за формулою:

$$Л13 - 1 = \frac{ВПБ(д)}{РК} \times 100\%, \quad (2.4)$$

де ВПБ(д) – загальна довга відкрита валютна позиція банку;

РК – регулятивний капітал.

Ліміт загальної короткої позиції (Л13–2) це співвідношення перевищення обсягів зобов'язань за іноземними валютами та банківськими металами над обсягами вимог у гривневому еквіваленті до суми регулятивного капіталу комерційного банку. Розраховується за формулою:

$$Л13 - 2 = \frac{ВПБ(к)}{РК} \times 100\%, \quad (2.5)$$

де ВПБ(к) – загальна коротка відкрита валютна позиція банку;

РК – регулятивний капітал.

На вимогу Національного банку України значення Л13–1 та Л13–2 не повинно перевищувати 5% [90].

Комерційний банк визначають, як схильний до підвищеного валютного ризику коли наявне перевищення показників лімітів за відкритими валютними позиціями.

Процентний ризик. Основним джерелом появи ризику для фінансових інститутів є зміна процентних ставок. С.Прасолова визначає, що процентний ризик є спекулятивним ризиком, оскільки зміна процентної ставки може стати як джерелом прибутку, так і збитків. Даний ризик являється одним з основних внутрішніх ризиків через складність прогнозування динаміки процентної ставки [92].

Управління процентним ризиком комерційного банку здійснюється за допомогою двох основних методів:

- метод аналізу дюрацій;
- метод GAP.

Метод аналізу дюрацій. Він ґрунтується на властивості дюрації показувати чутливість поточної вартості інструментів відносно зміни процентних ставок. Чим більший показник дюрації – тим вища чутливість поточної вартості до зміни ставок. Різниця, яка існує на між середньою дюрацією пасивів та активів на кожному часовому інтервалі, характеризує політику комерційного банку

відносно процентного ризику на даному часовому інтервалі. Для розрахунку використовується стандартна дюрація Маколлі [93].

Найбільш популярним методом управління процентним ризиком є метод GAP. Він ґрунтується на виділенні вимог і зобов'язань комерційного банку, які є чутливими до зміни процентних ставок. Управління гепом полягає в стримуванні у заздалегідь зазначених нормах відношення самого гепу до обсягів загальних активів. Аналіз індикаторів відбувається наступним чином (табл.2.2).

Таблиця 2.2 – Аналіз індикаторів процентного ризику банку 2017–2021 рр

Ряд	Показник	2017	2018	2019	2020	2021
1.	Чутливі до змін процентної ставки активи, тис грн					
2.	Чутливі до змін процентної ставки пасиви, тис грн					
3.	Коефіцієнт гепу (ряд.1: ряд.2)					
4.	Рентабельність активів					
5.	Чиста процентна маржа					
6.	Чистий спред					
7.	Рівень облікової ставки НБУ					

Джерело: [92]

Показники з четвертого по шостий ряди потребують додаткового розрахунку.

Показник рентабельності активів розраховується за формулою:

$$ROA = \frac{ЧП}{А} \times 100\%, \quad (2.6)$$

де ЧП – чистий прибуток;

А – сукупні активи.

Чиста процентна маржа розраховується за наступною формулою:

$$ЧПМ = \frac{ПД-ПВ}{А} \times 100\%, \quad (2.7)$$

де ПД – процентні доходи;

ПВ – процентні витрати;

А – сукупні витрати.

Чистий спред розраховується за формулою:

$$\text{ЧС} = \frac{\text{ПД}}{\text{ПА}} \times 100\% - \frac{\text{ПВ}}{\text{ПП}} \times 100\%, \quad (2.8)$$

де ПД – процентні доходи;

ПВ – процентні витрати;

ПА – активи, які приносять процентний дохід;

ПП – пасиви, за якими виплачують процентні витрати.

Спроможність менеджменту банку спрогнозувати загальний напрямок динаміки процентних ставок з високим рівнем впевненості дозволяє обрати потрібні норми одного знаку. Коли важко визначити динаміку межі обираються з різними напрямками. Комерційний банк з позитивним гепом одержує прибуток при зростанні процентних ставок. В свою чергу, негативний геп приносить прибуток банку при падінні процентних ставок.

Основною перевагою цього методу є можливість отримати єдиний кількісний результат, що дозволяє управляти процентним ризиком.

Ризик ліквідності. Відносно діяльності комерційного банку ризик ліквідності перебуває в прямій залежності від кредитного та депозитного портфелю банку. Проблема ліквідності коштів є постійною на підприємстві, тому управління ризиком тримається на постійному контролі зі сторони керівництва. Одним із головних підходів для управління ризиком ліквідності банку Л.Павленко називає коефіцієнтний метод, який полягає в дотриманні вимог та нормативів ліквідності, які надає Національний банк України [94].

Згідно з інструкцією “Про регулювання діяльності банків України” [95] для комерційних банків встановлені наступні нормативи:

1. Норматив короткострокової ліквідності (Н6). Норматив встановлює мінімальний обсяг активів, який необхідний для забезпечення виконання банком власних обов’язків протягом року. Норматив розраховується за формулою:

$$\text{Н6} = \frac{\text{Ал}}{\text{Рп} + \text{Зк}} \times 100\%, \quad (2.9)$$

де Ал – ліквідні активи;

Рп – поточні рахунки;

Зк – короткострокові зобов’язання.

Нормативний показник короткострокової ліквідності не повинен бути нижче ніж 60%.

2. Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR). Норматив встановлює мінімальний рівень ліквідності, який необхідний для покриття чистого відпливу грошових коштів протягом 30 днів (з урахуванням можливого стрес сценарію). Норматив розраховується за формулою:

$$\text{LCR} = \frac{\text{ВЛА}}{\text{Чистий очікуваний відплив коштів}} \times 100\%,$$

(2.10)

де ВЛА – високоякісні ліквідні активи.

Часто для управління ризиком ліквідності комерційні банки банки використовують коефіцієнти покриття ліквідністю за всіма валютами та в іноземній валюті.

Коефіцієнт покриття ліквідністю за усіма валютами (LCR_{ВВ}) розраховується як сума складових чисельника та знаменника у національній валюті та всієї іноземної валюти у гривневому еквіваленті з урахуванням офіційного курсу гривні. Норматив розраховується за наступною формулою:

$$\text{LCR}_{\text{ВВ}} = \frac{\text{ВЛА}}{\text{відплив} - (\text{менше із двох значень: надходження або 75\% відпливів})} \times 100\%,$$

(2.11)

Коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті (LCR_{ІВ}) розраховується в гривневому еквіваленті за активами та зобов'язаннями, що здійснені в іноземній валюті. Норматив розраховується за наступною формулою:

$$\text{LCR}_{\text{ІВ}} = \frac{\text{ВЛА}_{\text{ІВ}}}{\text{відпливи}_{\text{ІВ}} - (\text{менше із двох значень: надходження або 75\% відпливів})} \times 100,$$

(2.12)

Нормативний показник коефіцієнту покриття ліквідністю складає 100%.

3. Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR). Норматив встановлює мінімальний рівень стабільного фінансування, який необхідний для забезпечення фінансування банку протягом року. Норматив розраховується за формулою:

$$NSFR = \frac{ASF}{RSF - НКР} \times 100\%, \quad (2.13)$$

де ASF – обсяг наявного стабільного фінансування;

RSF – обсяг необхідного стабільного фінансування;

НКР – величина непокритого кредитного ризику.

Аналіз відповідності нормативам ліквідності дозволяє комерційним банкам формувати потрібний запас ліквідності, що необхідний для протидії негативному впливу ризику ліквідності.

Операційний ризик. Більшість операційних ризиків банку відрізняються від решти ризиків тим, що джерелами їх виникнення є фактори, що лежать всередині самого банку. І як наслідок він може бути знижений за допомогою усунення його причини. Методи управління операційним ризиком комерційного банку є методами внутрішнього контролю. До таких заходів І.Посохов відносить наступне:

- поділ функцій;
- незалежна оцінка результатів діяльності;
- контроль за ринковістю цін;
- подвійне ведення та підтвердження операцій;
- контроль за змінами в умовах операцій;
- підтвердження угод;
- контроль за юридичним оформленням операцій [96].

Для визначення рівня операційного ризику та його оцінки з подальшим вибором методу управління використовують методику базового індикатора, яка була запропонована Базельським комітетом. Суть методики полягає в розрахунку добутку середнього чистого операційного доходу комерційного банку за останні роки на базовий коефіцієнт (15%) [97]. Використання даного методу дозволяє визначити обсягів капіталу, що необхідний для покриття операційного ризику банку. За цим методом величина операційного ризику розраховується за наступною формулою:

$$K = \frac{\sum GI_{1...n}}{n} \times \alpha, \quad (2.14)$$

де GI – середній річний чистий операційний дохід;

α – альфа коефіцієнт, який встановлений на рівні 15%;

n – номери років, у яких річний валовий дохід був позитивний.

Оцінка операційного ризику за методикою базового індикатора наведено в табл.2.3

Таблиця 2.3 – Оцінка операційного ризику банку 2017–2021 рр

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Усього чистого операційного доходу, млн грн					
Чистий процентний дохід, млн грн					
Чистий комісійний дохід, млн грн					
Середнє значення операційного доходу, млн грн					
Капітал на покриття операційного ризику, млн грн					
Капітал банку, млн грн					
Частка капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку, %					

Джерело: [98]

Зростання операційного доходу за досліджуваний період буде свідчити про розвиток комерційного банку в умовах нестабільності. Що в свою чергу говорить про зростання можливого операційного ризику.

3. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

3.1 Аналіз кредитного ризику банку

При дослідженні рівня кредитного ризику комерційного банку важливу роль грає аналіз виконання нормативів кредитного ризику. Нормативи встановлюються Національним банком України з метою недопущення концентрації кредитного ризику в банку та його мінімізації. Для аналізу кредитного ризику було обрано п'ять системно важливих банків, що працюють в Україні.

Виконання нормативів кредитного ризику АТ «Приватбанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.1.

Таблиця 3.1 – Аналіз нормативів АТ «Приватбанк» 2018–2022 рр, %

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Н7	5,7	6,24	17,47	8,01	8,01	41%	28%	-54%	0%
Н8	0,00	0,00	33,65	0,00	0,00	0%	0%	-100%	0%
Н9	0,67	0,27	0,42	0,08	0,08	-88%	-70%	-81%	0%

Джерело: розраховано автором на основі даних [101]

Упродовж років дослідження АТ «Приватбанк» демонструє дотримання усіх нормативів кредитного ризику. Протягом 2018–2020 років норматив максимального розміру кредитного ризику (Н7) зростав (на 0,54 пп у 2019 році та на 11,23 пп у 2020 році). Натомість у 2021 році було падіння рівня ризику до 8,01%. Такий результат був наявний і у 2022 році. Загалом у 2022 році відносно 2018 року показник нормативу Н7 зріс на 41% .

Єдиний рік, коли показник нормативу великих кредитних ризиків (Н8) був більше за нульове значення – 2020 рік. Тоді значення сягнуло 33,65%.

Норматив Н9 мав тенденцію до зростання у 2020 році (на 0,15 пп), але як і з нормативом Н7 у 2021 році було зафіксоване падіння до 0,08%. Такий результат

був наявний і у 2022 році. Загалом у 2022 році відносно 2018 року показник нормативу Н9 скоротився на 88%. Залучення банку до кредитування інсайдерів протягом досліджуваного періоду була низькою.

Виконання нормативів кредитного ризику АТ «Ощадбанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.2.

Таблиця 3.2 – Аналіз нормативів АТ «Ощадбанк» 2018–2022 рр., %

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Н7	22,31	23,72	21,6	20,35	27,46	23%	16%	27%	35%
Н8	404,79	362,52	318,56	156,57	102,37	-75%	-72%	-68%	-35%
Н9	0,81	0,49	0,56	0,4	0,36	-56%	-27%	-36%	-10%

Джерело: розраховано автором на основі даних [102]

У 2021 та 2022 роках норматив Н7 не повинен був перевищувати 20% для системно важливих банків. Суттєво АТ «Ощадбанк» порушив норматив максимального розміру кредитного ризику в 2022 році (27,46%). Перевищення відбулось внаслідок дій з об'єднання декількох груп пов'язаних між собою контрагентів, які були реструктуризовані відповідно до закону України “Про фінансову реструктуризацію”[99]. Загалом у 2022 році норматив Н7 в порівнянні з 2018 роком зріс на 23%.

Нормативи Н8 та Н9 банк виконує протягом усіх років. Показник нормативу великих кредитних ризиків банку демонструє стабільне зниження. У 2022 році відносно значення 2018 року він скоротився на 75% та сягнув 102,37% при встановленому нормативному значенні не більше 800%. Показник нормативу Н9 також демонструє зниження на 56% у 2022 році відносно значення, яке було наявне у 2018 році.

Виконання нормативів кредитного ризику АТ «Укрсиббанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.3.

Таблиця 3.3 – Аналіз нормативів “Укрсиббанк” 2018–2022 рр., %

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Н7	24,99	24,99	24,99	19,99	18,60	-26%	-26%	-26%	-7%
Н8	164,45	204,2	108,57	233,45	214,64	31%	5%	2%	-8%
Н9	15,44	20,21	8,31	12,33	11,72	-24%	-42%	41%	-5%

Джерело: розраховано автором на основі даних [103]

Протягом 2018–2019 років АТ «Укрсиббанк» виконував усі нормативи кредитного ризику. Норматив максимального розміру кредитного ризику (Н7) протягом 2018–2020 років мав сталі значення у розмірі 24,99%. Банк знаходився на межі допустимого значення. У 2021 та 2022 роках спостерігалось значення зниження показника (на 5 пп у 2021 році та на 1,39 пп у 2022 році). Ці процеси були обумовлені встановленням більш жорстких умов для системно важливих банків та обмеженні нормативу Н7 у межах 20%. Загалом показник нормативу Н7 у 2022 році відносно 2019 року скоротився на 26%.

Норматив великих кредитних ризиків банку (Н8) знаходиться в допустимих межах. Але у 2022 році відносно показнику 2018 року він зріс 31%. Що дозволило АТ «Укрсиббанк» вийти в ТОП–10 банків України з найбільшою кількістю великих кредитів.

Норматив Н9 мав найнижче значення у 2020 році (8,31%). И також продемонстрував зниження у 2022 році (11,72%), що свідчить про низький рівень залучення АТ «Укрсиббанк» у кредитуванні інсайдерів у роки здійснення дослідження. Загалом показник Н9 у 2022 році відносно 2018 року скоротився на 24%.

Виконання нормативів кредитного ризику АТ «Райффайзен Банк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.4.

Таблиця 3.4 – Аналіз нормативів “Райффайзен банк” 2018–2022 рр., %

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
H7	11,2	10,13	10,43	15,12	14,27	27%	41%	37%	–6%
H8	11,2	20,17	20,66	64,82	35,85	220%	78%	74%	–45%
H9	2,27	0,37	0,79	7,2	4,69	107%	1168%	494%	–35%

Джерело: розраховано автором на основі даних [104]

АТ «Райффайзен Банк» протягом 2018–2022 років виконував усі нормативи кредитного ризику. У 2021 році значення нормативу H7 було найвищим (15,12%). Але у 2022 році спостерігалось скорочення показника нормативу на 0,85 пп та досягло значення у 14,27%. Загалом у 2022 році відносно 2018 року значення нормативу максимального розміру кредитного ризику зросло на 27%.

Протягом 2018–2021 років було наявне зростання показника нормативу H8. У 2021 році воно сягало 64,82%. Що свідчило про зростання кількості великих кредит в АТ «Райффайзен Банк». Але у 2022 році було зафіксоване суттєве зниження показника на 28,97 пп. Загалом з 2018 року норматив H8 зріс на 220%.

Норматив H9, як і норматив великих кредитних ризиків, демонстрував найвище значення у 2021 році (7,2%). Це було суттєве зростання відносно попереднього року (на 6,41 пп). І хоча у 2022 році показник скоротився до 4,69%, ця ситуація свідчить про різке зростання кількості кредитів в АТ «Райффайзен Банк». Загалом норматив H9 у 2022 році зріс на 107% відносно показника 2018 року.

Виконання нормативів кредитного ризику АТ «ПУМБ» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.5.

Таблиця 3.5 – Аналіз нормативів “Пумб” 2018–2022 рр., %

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Н7	173,81	15,3	11,1	9,89	9,7	-94%	-37%	-13%	-2%
Н8	323,6	135,26	44,39	0,00	7,52	-98%	-94%	-83%	100%
Н9	173,81	135,26	33,22	6,06	7,52	-96%	-94%	-77%	24%

Джерело: розраховано автором на основі даних [105]

В 2018 році АТ «ПУМБ» порушив норматив максимального розміру кредитного ризику (Н7). Значення показника нормативу було більше за нормативну межу майже в сім разів та сягнуло 173,81%. АТ «ПУМБ» систематично порушував норматив Н7. Банк підписав угоду з Національним банком України, за якою повинен був протягом п’яти років довести значення цих показників в нормативні межі. 2018 рік був третім роком цієї угоди. В 2019 році значення нормативу Н7 було в межах норми та склало 15,3%. Що свідчить про ефективну політику банку щодо врегулювання нормативу кредитного ризик. Результат вдалося досягнути шляхом погашення кредитів найбільших підприємств України. Починаючи з 2019 року значення нормативу Н7 знижувалось, а у 2022 році досягло значення у 9,7%. Загалом у 2022 році відносно 2018 року показник нормативу знизився на 94%.

Норматив великих кредитних ризиків банку (Н8) мав тенденцію до зниження протягом 2018–2022 років та знаходився в допустимих межах. Що свідчить про скорочення кількості великих кредитів. У 2021 році Н8 мав нульове значення. Загалом у 2022 році показник Н8 знизився на 98% порівняно зі значення 2018 року.

Як і з нормативом Н7, АТ «ПУМБ» систематично не виконував норматив Н9. Оскільки ці нормативи взаємопов’язані Н9 був увімкнений до угоди про урегулювання показників нормативів кредитних ризиків. Робота по приведенню значення нормативу Н9 в нормативні межі проводилась усі п’ять років угоди та

в решті решт була успішною. Вже у 2021 році значення нормативу досягло 6,06%. Процес регулювання показника ускладнювало те, що велика кількість кредитів, які були надані інсайдерам були проведені в валюті. Крім того, Національний банк України збільшив перелік клієнтів, яких можна віднести до категорії інсайдерів. Загалом у 2022 році показник нормативу Н9 скоротився на 96% відносно значення 2019 року.

3.2 Аналіз валютного ризику банків

Для дослідження валютного ризику комерційного банку часто використовують нормативи валютного ризику, які встановлюються Національним банком України. До таких нормативів відносяться ліміти загальної валютної позиції (Л13). Нормативні значення протягом обраних років були наступними:

- 01.01.2018 рік – не більше 1% (Л13–1) та не більше 10% (Л13–2);
- 01.01.2019 рік – не більше 5% (Л13–1) та не більше 5% (Л13–2);
- 01.01.2020 рік – не більше 5% (Л13–1) та не більше 5% (Л13–2);
- 01.01.2021 рік – не більше 10% (Л13–1) та не більше 10% (Л13–2);
- 01.01.2022 рік – не більше 15% (Л13–1) та не більше 15% (Л13–2).

Виконання нормативів валютного ризику АТ «Приватбанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.6.

Таблиця 3.6 – Аналіз нормативів АТ «Приватбанк» 2018–2022 рр., %

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Л13-1	174,20	181,58	86,48	92,69	86,46	-50%	-52%	0%	-7%
Л13-2	35,7	0,11	1,43	0,71	1,18	-97%	973%	-17%	66%

Джерело: розраховано автором на основі даних [98, 101]

Протягом 2018–2022 років АТ «Приватбанк» порушував норматив Л13–1. У 2019 році показник був максимальний та сягав 181,58%. Перевищення від нормативного значення було більше ніж в 36 разів. У 2020 році було суттєве зниження показника на 95,1 п.п. Незважаючи на те, що у 2022 році значення Л13–1 скоротилось на 50% відносно 2018 року – тенденція до значного перевищення все одно збереглася.

АТ «Приватбанк» порушував норматив Л13–2 (коротка валютна позиція) лише у 2018 році. Перевищення тоді було на 25,7 п.п (35,7%). Починаючи з 2019 року значення даного нормативу знаходилося в межах норми. Протягом п'яти років Л13–2 скоротився на 97%.

Причиною такого порушення представники АТ «Приватбанк» назвали події попередніх періодів. Через систематичне порушення ліміту довгої валютної позиції (Л13–1) Національний банк України затвердив індивідуальні плани для входження в загальні нормативні значення. Але незважаючи на це суттєвої динаміка щодо скорочення нормативу валютної позиції відсутня.

Виконання нормативів валютного ризику АТ «Ощадбанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.7.

Таблиця 3.7 – Аналіз нормативів “Ощадбанк” 2018–2022 рр.,%

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Л13-1	0,3	126,26	181,36	119,93	134,2	44708 %	6%	-26%	12%
Л13-2	179,97	0,00	0,17	0,03	2,52	-99%	0	1382%	8300%

Джерело: розраховано автором на основі даних [98, 102]

АТ «Ощадбанк» порушував ліміт довгої валютної позиції (Л13–1) протягом 2019–2022 років. У 2019 році значення показника зросло на 125,96 п.п. У 2020 році тенденція до зростання тривала і значення сягнуло 181,36%. Загально у 2022 році значення Л13–1 зросло на 44708% відносно 2018 року. Причиною до порушення лімітів була наявність у капіталі АТ «Ощадбанк»

облігацій внутрішньо державної позики, які прив'язані до валютного курсу. Національний банк України ставиться лояльно до цього порушення.

Ліміт короткої валютної позиції був порушений АТ «Ощадбанк» лише у 2018 році (179,97%). У 2019 році значення показника дорівнювало нулю, а в наступні роки зберігалось в нормативних межах. Станом на 2022 рік Л13–2 скоротився на 99% відносно 2018 року.

Як і з АТ «Приватбанк» Національний банк України затвердив індивідуальний план для АТ «Ощадбанк» задля входження в загально встановлені нормативні значення. Але станом на 2022 рік індивідуальний план не показав очікуваного ефекту.

Виконання нормативів валютного ризику АТ «Укрсиббанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.8.

Таблиця 3.8 – Аналіз нормативів “Укрсиббанк” 2018–2022 рр., %

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Л13-1	0,33	3,3	2,99	6,05	4,44	1245%	35%	48%	–27%
Л13-2	2,7	0,62	0,62	0,05	0,02	–99%	–97%	–97%	–60%

Джерело: розраховано автором на основі даних [98, 103]

Протягом 2018–2022 років АТ «Укрсиббанк» виконував обидва нормативи валютної позиції. Ліміт довгої валютної позиції (Л13–1) мав нестабільні коливання. У 2021 році показник було максимальним (4,44%), але через збільшення нормативного значення у цьому році до 15% банку вдалося реалізуватися на міжбанківському ринку (валютному) та бути більш стійким до коливань валютних курсів. Загалом у 2022 році значення ліміту Л13–1 зросло на 1245% відносно 2018 року.

Ліміт короткої валютної позиції (Л13–2) протягом досліджуваних років мав тенденцію до зниження. Співвідношення перевищення зобов'язань за іноземними валютами над обсягами у гривневому еквіваленті відносно суми

регулятивного капіталу зменшувалось. Загалом у 2022 році показник скоротився на 99% порівняно зі значення 2018 року.

Виконання нормативів валютного ризику АТ «Райффайзен Банк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.9

Таблиця 3.9 – Аналіз нормативів “Райффайзен банк аваль” 2018–2022 рр.,%

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Л13-1	0,43	0,15	0,16	3,29	1,5	249%	900%	838%	-54%
Л13-2	0,10	0,21	1,15	0,0014	0,41	310%	95%	-64%	29186 %

Джерело: розраховано автором на основі даних [98, 104]

АТ «Райффайзен Банк» у 2018–2022 роках виконував ліміти валютної позиції. Ліміт довгої валютної позиції (Л13–1) мав мінімальні значення. У 2021 році показник було максимальним (3,29%). Причиною було зростання обсягів кредитів у валюті. Активи АТ «Райффайзен Банк» в валюті перевищували його власні зобов’язання. Загалом у 2022 році значення ліміту Л13–1 зросло на 249% відносно 2018 року.

Ліміт короткої валютної позиції (Л13–2) демонстрував тенденцію до зростання у 2019–2020 роках (на 0,11 пп у 2019 році та на 0,94 пп у 2020 році.) Але в 2021 було суттєве падіння до 0,0014%. Загалом у 2022 році значення ліміту Л13–2 зросло на 310% відносно 2018 року.

АТ «Райффайзен Банк» має один з найкращих результатів виконання лімітів валютних позицій, що дозволяє стверджувати про несхильність банку до вагомих валютних ризиків. Банк в своїй роботі схиляється до політики мінімізації валютного ризику.

Виконання нормативів валютного ризику АТ «ПУМБ» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.10.

Таблиця 3.10 – Аналіз нормативів “Пумб” 2018–2022 рр., %

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Л13-1	0,59	1,17	0,26	1,99	2,61	342%	123%	904%	31%
Л13-2	1,45	0,34	1,99	0,004	0,03	-98%	-91%	-98%	650%

Джерело: розраховано автором на основі даних [98, 105]

АТ «ПУМБ» виконує ліміти валютної позиції протягом 2018–2022 років. Як і в випадку двох попередніх банків, значення Л13–1 (довга валютна позиція) у 2021 році було максимальним (1,99%). І зросло ще на 0,62 п.п у 2022 році (2,61%). Загалом за п’ять років значення даного нормативу зросло на 324%.

Ліміт короткої валютної позиції (Л13–2) демонстрував коливання та суттєво знизився у 2021 році (0,004%). В цьому році співвідношення обсягів перевищення зобов’язань банку за іноземними валютами над обсягом у гривневому еквіваленті відносно регулятивного капіталу було мінімальним. Загалом за п’ять років значення даного нормативу знизилося на 98%.

3.3 Аналіз ризику ліквідності банків

Для ефективного та комплексного аналізу ризику ліквідності комерційного банку використовують ряд нормативів та коефіцієнтів ліквідності, які встановлюються Національним банком України. Станом на 01.01.2022 року використовують наступні показники Н6 (норматив короткострокової ліквідності), LCR (коефіцієнт покриття ліквідністю) та NSFR (коефіцієнт стабільного фінансування).

Виконання нормативів ризику ліквідності АТ «Приватбанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.11.

Таблиця 3.11 – Аналіз нормативів АТ «Приватбанк» 2018–2022 рр., %

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Н6	97,54	91,71	101,57	92,92	93,76	-4%	2%	-8%	1%
LCR _{ВВ}	–	237,9	271,7	278,23	258,85	–	9%	-5%	-7%
LCR _{ІВ}	–	89,3	236,32	218,18	200,36	–	124%	-15%	-8%

Джерело: розраховано автором на основі даних [101]

Протягом 2018–2022 років АТ «Приватбанк» виконував усі нормативи ліквідності. Норматив короткострокової ліквідності (Н6) не демонструє суттєвої зміни значення протягом досліджуваних років. Найкращий результат АТ «Приватбанк» демонстрував у 2020 році. Перевищення було на 41,57 пп. Загалом норматив Н6 у 2022 році скоротився на 4% відносно значення у 2019 році.

Коефіцієнт покриття ліквідністю був введений Національним банком України у 2019 році. LCR_{ВВ} (коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами) демонстрував зростання протягом 2020–2021 років (на 33,8 пп у 2020 році та на 6,53 пп у 2021 році). У 2022 році було наявне скорочення показника до 258,85%, але все одно перевищення від нормативного значення було майже у 2,5 рази. Загалом LCR_{ВВ} у 2022 році зріс на 9% відносно показника 2019 року.

Коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземних валютах (LCR_{ІВ}). Починаючи з 2020 року показник демонстрував скорочення на 18,14 пп у 2021 році та на 17,82 пп у 2022 році. Що говорить про зниження стійкості АТ «Приватбанк» до короткострокових шоків ліквідності, які можуть виникнути через відтік валюти. Загалом LCR_{ІВ} у 2022 році зріс на 124% відносно значення 2019 року.

Результати АТ «Приватбанк» дозволяють стверджувати про достатню забезпеченість ліквідністю протягом 2018–2022 років, оскільки значення усіх нормативів ліквідності значно перевищують межу, яка була встановлена Національним банком України.

Виконання нормативів ризику ліквідності АТ «Ощадбанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.12.

Таблиця 3.12 – Аналіз індикаторів процентного ризику “Ощадбанк” 2018–2022 рр.,%

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
H6	97,08	86	80,46	64,84	69,96	-28%	-19%	-13%	8%
LCR _{ВВ}	–	338	295,98	360,03	257,98	–	-24%	-13%	-28%
LCR _{ІВ}	–	164	157,37	232,97	149,62	–	-9%	-5%	-36%

Джерело: розраховано автором на основі даних [102]

Протягом 2018–2022 років АТ «Ощадбанк» виконував усі нормативи ліквідності. Норматив короткострокової ліквідності (H6) демонстрував зниження у 2019–2021 роках (на 11,08 пп, на 5,54 пп та на 15,62 пп відповідно). Загалом у 2022 році H6 скоротився на 28% відносно значення 2018 року. Що говорить про зниження обсягів активів банку, які можуть забезпечувати виконання його зобов’язань протягом року. Норматив покриття ліквідністю (LCR_{ВВ} та LCR_{ІВ}) демонстрував перевищення протягом усього періоду. Найкращий результат за цими показниками був наявний у 2019 та 2021 роках. Що свідчить про те, що саме в ці роки АТ «Ощадбанк» мав найкращий рівень стійкості до шоків ліквідності через відтік коштів. Загалом обидва показника скоротились у 2022 році відносно 2019 року – LCR_{ВВ} на 24%, а LCR_{ІВ} на 9%. Незважаючи на скорочення показників нормативів – банк повністю був забезпечений ліквідністю протягом 2018–2022 років.

Таблиця 3.13 – Аналіз індикаторів процентного ризику “Укрсиббанк” 2018–2022 рр.,%

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
H6	120,37	106,2	98,36	101,08	101,17	-16%	-5%	3%	0,1%
LCR _{ВВ}	–	359	328,82	249,9	253,7	–	-29%	-23%	2%
LCR _{ІВ}	–	282	256,86	161,61	220,27	–	-22%	-14%	36%

Джерело: розраховано автором на основі даних [103]

АТ «Укрсиббанк» виконував усі норматив ліквідності протягом 2018–2022 років. У 2019–2021 роках було наявне зниження показника Н6 (норматив короткострокової ліквідності) з 120,37% у 2018 році до 101,08%. Загалом у 2022 році норматив Н6 знизився на 16% відносно 2018 року. Таким чином можна зазначити, що протягом 2018–2022 років було наявне зниження обсягів активів банку, які можуть забезпечувати виконання його зобов’язань протягом року.

Також можна зафіксувати зниження нормативів покриття ліквідністю ($LCR_{\text{ВВ}}$ та $LCR_{\text{ІВ}}$) протягом 2019–2021 років. Норматив покриття ліквідністю по усім валютам у 2021 році знизився з 2019 року на 109,1 пп. Норматив покриття в іноземній валюті продемонстрував падіння на 120,39 пп. Більш суттєве падіння показника $LCR_{\text{ІВ}}$ свідчить про зниження стійкості АТ «Укрсиббанк» до короткострокових шоків ліквідності, які можуть виникнути через відтік валюти через вагому залежність від іноземної валюти. Загальне зниження показників $LCR_{\text{ВВ}}$ та $LCR_{\text{ІВ}}$ у 2022 році відносно 2019 року було у обсягах 29% та 22% відповідно.

Виконання нормативів ризику ліквідності АТ «Райффайзен Банк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.14.

Таблиця 3.14 – Аналіз індикаторів процентного ризику “Райффайзен банк аваль” 2018–2022 рр.,%

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Н6	88	79	81,96	88,4	83,02	–6%	5%	1%	–6%
$LCR_{\text{ВВ}}$	–	152	197,66	286,15	219,08	–	44%	11%	–23%
$LCR_{\text{ІВ}}$	–	166	196,26	467,56	318,18	–	92%	62%	–32%

Джерело: розраховано автором на основі даних [104]

АТ «Райффайзен Банк» виконував усі нормативи ліквідності протягом 2018–2022 років. У 2020–2021 роках було наявне зростання усіх нормативів. Норматив короткострокової ліквідності (Н6) зріс до 88,4% у 2021 році. Хоча і загалом він скоротився на 6% у 2022 році відносно 2018 року.

Нормативи покриття ліквідністю ($LCR_{\text{ВВ}}$ та $LCR_{\text{ІВ}}$) стрімко зросли у 2021 році. Норматив покриття ліквідністю по усім валютам зріс майже у 1,5 рази (286,15%), а норматив покриття ліквідністю в іноземних валютах продемонстрував ріст більше ніж у 2 рази (467,56%). Загалом нормативи $LCR_{\text{ВВ}}$ та $LCR_{\text{ІВ}}$ зросли у 2022 році відносно значень 2019 року на 44% та 92% відповідно. Що дозволяє казати про високий рівень уваги, який банк приділяє стану ліквідності.

Виконання нормативів ризику ліквідності АТ «ПУМБ» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл.3.15.

Таблиця 3.15 – Аналіз індикаторів процентного ризику “ПУМБ” 2018–2022 рр.,%

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення	лення	лення	лення
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Н6	97,8	101,33	107,75	98,28	95,7	-2%	-6%	-11%	-3%
$LCR_{\text{ВВ}}$	-	180,07	169,1	182,36	173,26	-	-4%	2%	-5%
$LCR_{\text{ІВ}}$	-	229,21	185,02	261,03	211,06	-	-8%	14%	-19%

Джерело: розраховано автором на основі даних [105]

АТ «ПУМБ» виконував усі нормативи ліквідності протягом 2018–2022 років. У 2019–2020 роках було наявне зростання показника Н6 (норматив короткострокової ліквідності) з 97,8% у 2018 році до 107,75%. Таким чином можна зазначити, що протягом 2019–2020 років було зафіксоване зростання обсягів ліквідних активів банку, які можуть забезпечувати виконання його зобов'язань протягом року. Але незважаючи на це у 2022 році норматив Н6 знизився на 2% відносно 2018 року.

Нормативи покриття ліквідністю ($LCR_{\text{ВВ}}$ та $LCR_{\text{ІВ}}$) демонстрували перевищення протягом усього періоду. Але у 2019 та 2022 роках можна було спостерігати суттєве падіння. Так, показник нормативу $LCR_{\text{ВВ}}$ знизився на 44,19 пп у 2019 році та на 9,01 пп у 2022 році. Значення $LCR_{\text{ІВ}}$ знизилось на 10,97 пп у 2019 році та на 49,97 пп у 2022 році. Причиною були періоди скорочення строкових депозитів населення. Загалом нормативи $LCR_{\text{ВВ}}$ та $LCR_{\text{ІВ}}$ знизились у

2022 році відносно значень 2019 року на 4% та 8% відповідно. Незважаючи на це, АТ «ПУМБ» має задовільний рівень стану ліквідності.

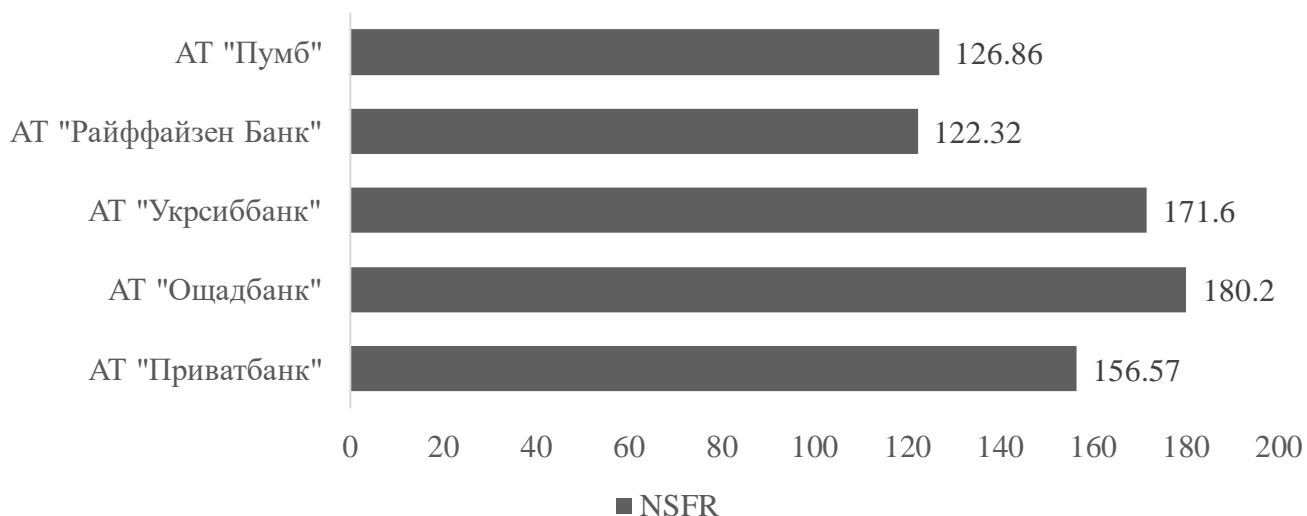

Рисунок 3.1 – Виконання банками нормативу NSFR 2022 рік., %

Джерело: розраховано автором

У 2022 році Національний банк України повідомив про скасування нормативу Н6 (норматив короткострокової ліквідності) через завершення впровадження в роботу коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR). Норматив NSFR став обов'язковим для банків з середини 2021 року. Станом на 01.01.2022 року – нормативне значення показника дорівнювало 90%. Аналіз виконання нормативу NSFR в розрізі вибірки банків наведено на рис.3.1. Усі банки виконують норматив NSFR на 01.01.2022 року. Лідерами за виконанням цього показника є АТ «Ощадбанк» (180,2%) та АТ «Укрсиббанк» (171,6%). Це дозволяє стверджувати про те, що активи та пасиви цих банків збалансовані згідно із строками погашення, орієнтовані на довготривалі та стабільні джерела утворення фондів та не мають залежності від короткого фінансування.

3.4 Аналіз процентного ризику банків

Для аналізу процентного ризику комерційних банків найбільш часто використовується метод GAP, в основі якого лежить виділення вимог і зобов'язань комерційного банку, які є чутливими до зміни процентних ставок.

Для дослідження процентного ризику обраних банків було проведено ряд розрахунків. Аналіз індикаторів процентного ризику АТ «Приватбанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл. 3.16

Таблиця 3.16 – Аналіз індикаторів процентного ризику АТ «ПриватБанк» 20-22 рр, грн

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення,%	лення,%	лення,%	лення,%
						2022/18	2022/19	2022/20	2022/21
Чутливі до змін процентної ставки активи, тис грн	167,9	230,2	238,8	301,7	316,7	88,63	37,58	32,63	4,97
Чутливі до змін процентної ставки пасиви, тис грн	212,4	231,3	240,8	312,7	325,3	53,16	40,67	35,08	4,03
Коефіцієнт гепу (ряд.1: ряд.2)	0,79	1,00	0,99	0,96	0,97	23,16	-2,20	-1,82	0,91
Рентабельність активів	0,00	0,05	0,11	0,06	0,09	5480,98	89,76	-17,04	37,48
Чиста процентна маржа	0,02	0,06	0,06	0,06	0,07	203,26	21,26	15,05	29,37
Чистий спред	40,34	46,09	33,23	38,14	35,97	-10,84	-21,96	8,25	-5,68
Рівень облікової ставки НБУ	0,145	0,18	0,135	0,06	0,09	-37,93	-50,00	-33,33	50,00

Джерело: розраховано автором на основі даних [101]

Отримані результати розрахунку коефіцієнта гепу засвідчують те, що чутливі до змін процентної ставки активи не переважають над пасивами, оскільки коефіцієнт не є більшим від 1. Лише у 2019 році він був рівний 1, надалі значення були наближеними, проте меншими.

Рентабельність активів АТ «Приватбанк» має позитивну тенденцію й додатні значення протягом всього періоду. Максимум був досягнутий у 2020 році на рівні 0,11.

Щодо показника чистого спреду, то завдяки йому оцінюється ефективність виконання банком функції посередника між вкладниками та позичальниками, тому можна стверджувати, що ситуація не є стабільною, прослідковується тенденція до скорочення. Так, максимум був зафіксований у 2019 році, тобто в ці роки банк мав проблеми з отриманням процентного прибутку. Проте, можна також стверджувати, що відбувається загострення конкурентної боротьби, саме

через це менеджери АТ «Приватбанк» змушені шукати інші джерела одержання прибутків.

Таблиця 3.17 – Аналіз індикаторів процентного ризику «Ощадбанк» 2018-22 рр

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення, %	лення, %	лення, %	лення, %
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Чутливі до змін процентної ставки активи, тис грн	172,6	184,1	178,8	193,5	203,4	17,84	10,46	13,77	5,13
Чутливі до змін процентної ставки пасиви, тис грн	191,1	188,6	202,2	191,9	199,1	4,15	5,57	-1,55	3,68
Коефіцієнт гепу (ряд.1: ряд.2)	0,90	0,98	0,88	1,01	1,02	13,15	4,64	15,56	1,40
Рентабельність активів	0,002	0,0007	0,001	0,01	0,005	88,10	503,00	338,61	-62,21
Чиста процентна маржа	0,02	0,08	0,02	0,03	0,06	141,34	-32,02	158,07	66,37
Чистий спред	16,83	37,35	22,63	23,79	24,58	46,02	-34,19	8,58	3,29
Рівень облікової ставки НБУ	0,15	0,18	0,14	0,06	0,09	-37,93	-50,00	-33,33	50,00

Джерело: розраховано автором на основі даних [102]

Розглядаючи відсоткове відхилення чутливих до змін процентної ставки активів в АТ «Ощадбанк» протягом 2018–2022 рік, варто відзначити, що у 2022 році відбулося зростання на 17,84%, порівняно з 2018 роком, натомість, щодо пасивів, то було зафіксовано зростання на 4,15%.

Коефіцієнт гепу був менший від 1 до 2021 року, а вже надалі переважав 1, що вказує на те, що активи, чутливі до змін відсотка переважають над пасивами, які чутливі до змін відсотків.

Щодо рентабельності активів АТ «Ощадбанк», то додатне значення вказує на наявність прибутку, а малий розмір відображає недостатність цього прибутку щоб покрити розмір активів банку.

Чиста процентна маржа мала найвище значення у 2019 році, що вказує на максимальне перевищення чистого відсоткового доходу банку над його активами. Показник чистого спреду з 2019 року почав демонструвати спад.

Аналіз індикаторів процентного ризику АТ «Укрсиббанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл. 3.18

Таблиця 3.18 – Аналіз індикаторів процентного ризику «Укрсиббанк»
2018–2022 рр, грн

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення, %	лення, %	лення, %	лення, %
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Чутливі до змін процентної ставки активи, тис грн	222,2	262,6	213,7	418,1	408,2	83,73	55,43	91,04	-2,36
Чутливі до змін процентної ставки пасиви, тис грн	364,7	411,2	454,2	631,1	669,8	83,66	62,90	47,46	6,15
Коефіцієнт гепу (ряд.1: ряд.2)	0,61	0,64	0,47	0,66	0,61	0,04	-4,59	29,56	-8,01
Рентабельність активів	0,03	0,05	0,05	0,02	0,02	-41,43	-63,55	-61,58	2,73
Чиста процентна маржа	0,06	0,07	0,08	0,05	0,05	-18,29	-37,17	-40,74	2,86
Чистий спред	12,64	15,34	21,59	10,07	8,30	-34,31	-45,89	-61,55	-17,57
Рівень облікової ставки НБУ	0,145	0,18	0,135	0,06	0,09	-37,93	-50,00	-33,33	50,00

Джерело: розраховано автором на основі даних [103]

Чутливі до змін процентної ставки пасиви мали загальну тенденцію до зростання.

Чиста процентна маржа до початку 2020 року мала тенденцію до зростання, натомість надалі була зафіксована на рівні 0,05. Додатні значення даного показника вказують на перевищення процентного доходу над процентними видатками.

Щодо показників рентабельності активів, то позитивна динаміка спостерігалася до 2020 року, надалі показник скоротився. Показник чистого спреду також до 2020 року зростав, а надалі спав до 10,07. На початку 2022 року також відбулося скорочення до 8,3, що було найменшим значенням за 5 років.

Аналіз індикаторів процентного ризику АТ «Райффайзен Банк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл. 3.19

Таблиця 3.19 – Аналіз індикаторів процентного ризику «Райффайзен банк Аваль» 2018–2022 рр, грн

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення, %	лення, %	лення, %	лення, %
						2021/ 2018	2021/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021
Чутливі до змін процентної ставки активи, тис грн	432,7	507,7	526,4	561,4	–	29,74	10,57	6,66	–
Чутливі до змін процентної ставки пасиви, тис грн	548,1	595,1	669,1	918,6	796,9	67,60	54,36	37,28	-13
Коефіцієнт гепу (ряд.1: ряд.2)	0,79	0,85	0,79	0,61	0	-22,59	-28,36	-22,31	-100
Рентабельність активів	0,08	0,07	0,06	0,04	0,04	-51,73	-45,99	-34,30	0
Чиста процентна маржа	0,08	0,10	0,09	0,07	0	-19,94	-29,29	-21,93	-100
Чистий спред	16,02	15,38	16,27	17,89		11,64	16,33	9,98	-100
Рівень облікової ставки НБУ	0,15	0,18	0,14	0,06	0,09	-58,62	-66,67	-55,56	50

Джерело: розраховано автором на основі даних [104]

Порівнюючи 2021 та 2018 роки, варто відзначити, що чутливі до змін процентної ставки активи АТ «Райффайзен Банк» зросли майже на 30%, надалі темпи росту уповільнились.

Щодо чутливих до змін процентної ставки пасивів, то важливо відзначити, їх темпи зростання значно переважали над темпами змін активів. Тому й коефіцієнт гепу був менший 1 протягом всього періоду.

Рентабельність активів мала найвищі показники у 2018 році, надалі ситуація погіршувалась.

Чиста процентна маржа до 2021 року скоротилася до рівня 0,07, що було найменшим значенням протягом всього періоду, обраного для аналізу.

Показник чистого спреду був додатнім та зростав до рівня 17,89 у 2021 році. Таке зростання свідчить про зростання ефективності виконання банком функції посередника між вкладниками та позичальниками.

Аналіз індикаторів процентного ризику АТ «ПУМБ» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл. 3.20

Таблиця 3.20 – Аналіз індикаторів процентного ризику АТ «ПУМБ»
2018–2022 рр., грн

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи- лення, %	Відхи- лення, %	Відхи- лення, %	Відхи- лення, %
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Чутливі до змін процентної ставки активи, тис грн	413,7	381,4	428,8	575,1	790,3	91,03	107,22	84,29	37,41
Чутливі до змін процентної ставки пасиви, тис грн	380,6	404,8	436,9	588,7	823,6	116,41	103,48	88,53	39,90
Коефіцієнт гепу (ряд.1: ряд.2)	1,09	0,94	0,98	0,98	0,96	-11,72	1,84	-2,25	-1,78
Рентабельність активів	0,02	0,04	0,05	0,03	0,04	159,21	-0,65	-14,80	15,48
Чиста процентна маржа	0,07	0,08	0,10	0,09	0,09	35,50	12,38	-7,57	-3,03
Чистий спред	10,93	16,04	16,89	19,50	17,98	64,47	12,08	6,45	-7,82
Рівень облікової ставки НБУ	0,145	0,18	0,135	0,06	0,09	-37,93	-50,00	-33,33	50,00

Джерело: розраховано автором на основі даних [105]

Чутливі до змін процентної ставки активи і пасиви АТ «ПУМБ» зростали протягом 2018–2022 років. Проте, темпи зміни пасивів дещо переважали темпи зміни активів. Про це вказує коефіцієнт гепу, який був менший 1 від 2019 року.

Коефіцієнт рентабельності активів АТ «ПУМБ» був більший від 0, проте його розміри були досить малі, що вказує на незначний рівень прибутку, порівняно з розміром активів банку. Чиста процентна маржа до початку 2020 року зростала, а надалі була зафіксована на рівні 0,09. Останній обраний для аналізу показник є показник чистого спреду, який мав тенденцію до зростання. Такі його значення відображають мінімальну необхідну різницю між ставками за активними і пасивними операціями, яка дасть змогу банку покрити витрати, однак не принесе прибутку. На основі проведеного аналізу п'яти українських банків за період 2018 – 2022 рр. можна стверджувати, що для позиція ПриватБанку характеризується кращою, порівняно з іншими установами.

3.5 Аналіз операційного ризику банків

Аналіз операційного ризику банків є важливим етапом в аналізі ризиків банків. Для визначення рівня операційного ризику та його оцінки з подальшим вибором методу управління використовують методику базового індикатора, що була запропонована Базельським комітетом.

Таблиця 3.21 – Оцінка операційного ризику АТ «Приватбанк» 2018-22 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення, %	Відхилення, %	Відхилення, %	Відхилення, %
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Усього чистого операційного доходу, млн грн	15624	30143	10609	85402	39169	150,70	29,94	269,21	-54,14
Чистий процентний дохід, млн грн	6111	16752	19667	21602	29317	379,74	75,01	49,07	35,71
Чистий комісійний дохід, млн грн	10194	15188	18189	18761	23217	127,75	52,86	27,64	23,75
Середнє значення операційного доходу, млн грн	-1903	22883,5	20376	48005,5	62285,5	-3373,0	172,19	205,68	29,75
Капітал на покриття операційного ризику, млн грн	71,36	858,13	764,10	1800,21	2335,71	3172,0	172,19	205,68	29,75
Капітал банку, млн грн	23619	31464	54529	52825	66615	182,04	111,72	22,16	26,11
Частка капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку, %	0,30	2,73	1,40	3,41	3,51	1070,4	28,56	150,22	2,89

Джерело: розраховано автором на основі даних [101]

Рівень чистого операційного доходу АТ «ПриватБанк» зростає нерівномірно. Натомість, щодо чистого процентного доходу, то тут прослідковується чітка тенденція до зростання. Так, максимальне значення було зафіксовано на початку 2022 року, на рівні 29317 млн. грн., що є майже втричі перевищує рівень 2018 року. Чистий комісійний дохід має подібну ситуацію, також відбувалося зростання до 2022 року.

Капітал необхідний на покриття операційного ризику постійно зростає, що пояснюється зростанням рівня ризику. Натомість частка необхідного капіталу на покриття операційного ризику у структурі капіталу банку знаходиться в межах 0,3 – 3,5%. Таке зростання є цілком природнім процесом, що можна пояснити зростанням фінансових надходжень до банківських установ.

Оцінка операційного ризику АТ «Ощадбанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл. 3.22

Таблиця 3.22 – Оцінка операційного ризику АТ «Ощадбанк» 2018–2022 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення, %	лення, %	лення, %	лення, %
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Усього чистого операційного доходу, млн грн	-38104	-50976	56768	-20720	51807	-235,96	-201,63	-90,87	-125,00
Чистий процентний дохід, млн грн	55125	18223	54916	79860	13364	142,44	-26,66	143,36	67,35
Чистий комісійний дохід, млн грн	26520	34341	41845	49556	61816	133,09	80,00	47,72	24,74
Середнє значення операційного доходу, млн грн	15473	-63592	232866	46408	-181305	-217,17	185,10	-177,86	-139,07
Капітал на покриття операційного ризику, млн грн	773672	317963	116433	232040	906525	17,17	185,10	-22,14	-60,93
Капітал банку, млн грн	31251	18542	19551	21935	21869	-30,02	17,94	11,86	-0,30
Частка капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку, %	2,47	1,71	5,95	10,57	4,14	67,44	141,73	-30,39	-60,82

Джерело: розраховано автором на основі даних [102]

Було розглянуто проаналізовано чистий операційний дохід АТ «Ощадбанку», за рахунок чого встановлено, що до 2020 року банк мав від’ємні значення, що безумовно вказує на проблеми в діяльності банку. Натомість, на початку 2020 року та 2022 року було зафіксовано додатне значення.

Чистий процентний дохід постійно зростає, разом з чистим комісійним доходом. Капітал на покриття операційного ризику прямував до скорочення, що пов'язано з низькими або від'ємними значеннями операційного доходу банку.

Так, для покриття операційного ризику необхідно було залучити від 1,71 % до 10,57% капіталу банку. Максимум був зафіксований у 2021 році.

Оцінка операційного ризику АТ «Укрсиббанк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл. 3.23

Таблиця 3.23 – Оцінка операційного ризику АТ «Укрсиббанк» 2018–2022 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення, %	лення, %	лення, %	лення, %
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Усього чистого операційного доходу, млн грн	-55821	57243	153654	94763	-22440	-59,80	-139,2	-114,6	- 123,68
Чистий процентний дохід, млн грн	26442	38785	42061	32940	36563	38,28	-5,73	-13,07	11,00
Чистий комісійний дохід, млн грн	16313	16434	16322	17020	21472	31,63	30,65	31,55	26,16
Середнє значення операційного доходу, млн грн	-34773	71119	105449	124209	36161	-203,9	4984,6	-65,71	-70,89
Капітал на покриття операційного ризику, млн грн	13039	2666	39543	46578	13560	3,99	4984,6	-65,71	-70,89
Капітал банку, млн грн	55714	67253	67789	80909	95454	71,33	41,93	40,81	17,98
Частка капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку, %	2,34	0,04	5,83	5,76	1,42	-39,30	3482,4	-75,65	-75,32

Джерело: розраховано автором на основі даних [103]

Чистий операційний дохід АТ «Укрсиббанк» до початку 2022 року зростає, натомість надалі спостерігається різке скорочення, та значне переважання витрат над доходами. Натомість такі показники, як чистий процентний дохід та чистий комісійний дохід мали тенденцію до зростання. Таке скорочення чистого операційного доходу відбулося за рахунок зменшення інших

активів банку. У зв'язку зі скороченням чистого операційного доходу, відбулося скорочення показника капіталу необхідного на покриття операційного ризику. Щодо частки капіталу банку, що необхідна на це покриття, то до 2020 року вона зростала. Натомість у 2019 році було зафіксовано найнижче значення, на рівні 0,04%.

Оцінка операційного ризику АТ «Райффайзен Банк» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл. 3.24

Таблиця 3.24 – Оцінка операційного ризику АТ “Райффайзен банк” 2018-22 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення, %	лення, %	лення, %	лення, %
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022/ 2020	2022/ 2021
Усього чистого операційного доходу, млн грн	53217	58745	106915	56207	–	–	–	–	–
Чистий процентний дохід, млн грн	56924	70974	72215	73007	82321	44,61	15,99	13,99	12,76
Чистий комісійний дохід, млн грн	23260	25131	25737	25990	26853	15,45	6,85	4,34	3,32
Середнє значення операційного доходу, млн грн	37741	40505	64591	39236	11133	-70,50	-72,51	-82,76	-71,63
Капітал на покриття операційного ризику, млн грн	113225	121517	193773	117710	33399	-70,50	-72,51	-82,76	-71,63
Капітал банку, млн грн	108878	117215	131896	130993	157753	44,89	34,58	19,60	20,43
Частка капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку, %	1,04	1,04	1,47	0,90	0,21	-79,64	-79,58	-85,59	-76,44

Джерело: розраховано автором на основі даних [104]

До 2021 року чистий операційний дохід АТ “Райффайзен банк аваль” зростав, проте на початок 2021 року було зафіксоване скорочення. Чистий процентний дохід мав чітку тенденцію до зростання, так свого максимуму досяг на початку 2022 року на рівні 8232135 млн. грн, що на 44,61% перевищувало показники 2018 р.

Чистий комісійний дохід зростав також, проте темпи зростання були значно меншими. Так, порівняно з 2018 роком, у 2022 році показник зріс на

15,45%. Залежно від таких змін, відбувалися й зміни показника капіталу, що необхідний на покриття операційного ризику.

Однак, частка капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі АТ «Райффайзен банк аваль» становила близько 1% протягом всього періоду, що свідчить про певну стабільність у діяльності установи у даному напрямку.

Оцінка операційного ризику АТ «ПУМБ» протягом 2018–2022 років (на 01.01. відповідного року) наведено у табл. 3.25

Таблиця 3.25 – Аналіз індикаторів процентного ризику АТ «ПУМБ»
2018–2022 рр., грн

	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-	Відхи-	Відхи-	Відхи-
						лення, %	лення, %	лення, %	лення, %
						2022/ 2018	2022/ 2019	2022 /2020	2022/ 2021
Усього чистого операційного доходу, млн грн	47354	40114	19996	147111	156682	230,87	290,59	683,57	6,51
Чистий процентний дохід, млн грн	30246	39140	52907	68466	92308	205,19	135,84	74,47	34,82
Чистий комісійний дохід, млн грн	11770	15560	17350	17207	20635	75,32	32,61	18,94	19,92
Середнє значення операційного доходу, млн грн	62853	43734	30055	83553	151896	141,67	247,32	405,39	81,80
Капітал на покриття операційного ризику, млн грн	18856	13120	90165	250661	45569	141,67	247,32	405,39	81,80
Капітал банку, млн грн	48047	63178	90673	96840	125612	161,44	98,82	38,53	29,71
Частка капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку, %	3,92	2,08	0,99	2,59	3,63	-7,56	74,69	264,82	40,15

Джерело: розраховано автором на основі даних [105]

АТ «ПУМБ» починаючи від 2021 року мав зростання чистого операційного доходу. Так, порівняно з 2018 роком, у 2022 р. було зростання у 2,3 рази.

Чистий процентний дохід та чистий комісійний дохід також зростали, тому разом з ними й зростав капітал на покриття операційного ризику. Так, свого

максимуму досяг на початку 2022 року на рівні 455690,6 млн. грн.. Щодо частки капіталу, що потрібна на покриття операційного ризику у власному капіталі, то найвищий рівень був зафіксований у 2018 році – 3,92%, а найнижчий у 2020 р. – 0,99%. Надалі прослідковувалась тенденція до зростання. Це можна пояснити загальним зростанням чистого доходу від операційної діяльності.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ З ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКАХ

Для банківської діяльності є характерним високий рівень ризиків. Тому управління банківськими ризиками відіграє важливу роль в роботі комерційних банків. Для аналізу політики управління ризиками банків було обрано п'ять системно важливих банків української банківської галузі: АТ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрсиббанк», АТ «Райффайзен Банк» та АТ «ПУМБ». Для аналізу була використана інформація, що наведена в фінансовій звітності обраних банків обраних банків й та, яку надає Національний банк України за 2018–2022 роки. Більшість банків повністю контролює рівень ризику протягом досліджуваних років, але частина має проблеми.

Дослідження управління кредитний ризиком проводилось на основі виконання кредитних лімітів, які встановлюються для комерційних банків Національним банком України. Для роботи використовувались нормативи Н7, Н8 та Н9. Аналіз динаміки нормативу максимального розміру кредитного ризику (Н7) в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.1.

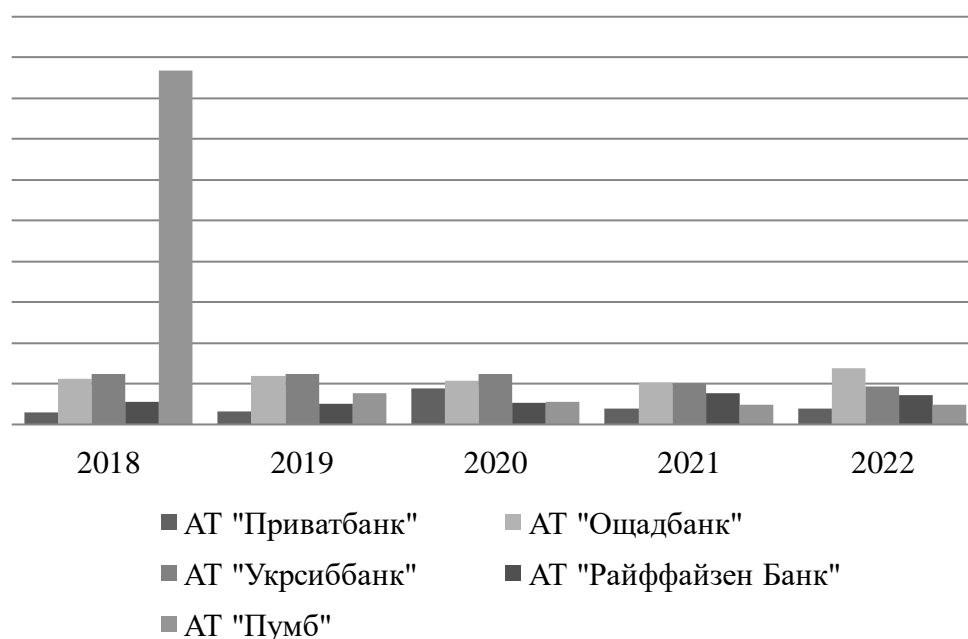

Рисунок 4.1 – Виконання банками нормативу Н7 2018–2022 років., %

Джерело: складено автором на основі [101-105]

Протягом 2018–2022 не усі банки виконували норматив максимального розміру кредитного ризику (Н7). Рекордсменом по перевищенню значення нормативу Н7 є АТ «ПУМБ». Але, як вже було зазначено раніше, банк повинен був урегулювати показник Н7, що йому вдалося зробити. Вже в 2019 році АТ «ПУМБ» продемонстрував зниження показника нормативу Н7 на 91,2%. Починаючи з 2021 року Національний банк України встановив більш жорстокі умови для системно важливих банків (Н7 не більше 20%). Протягом цих років лише АТ «Ощадбанк» не зміг виконати норматив у 2022 році (27,46%). Причиною цього було об'єднання контрагентів в групі. АТ «Укрсиббанк» та АТ «ПУМБ» продемонстрували зниження показника Н7 у 2022 році відносно 2019 року, що говорить про покращення якості кредитного портфелю цих банків.

Аналіз динаміки нормативу рівня концентрації великих кредитних ризиків (Н8) в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.2.

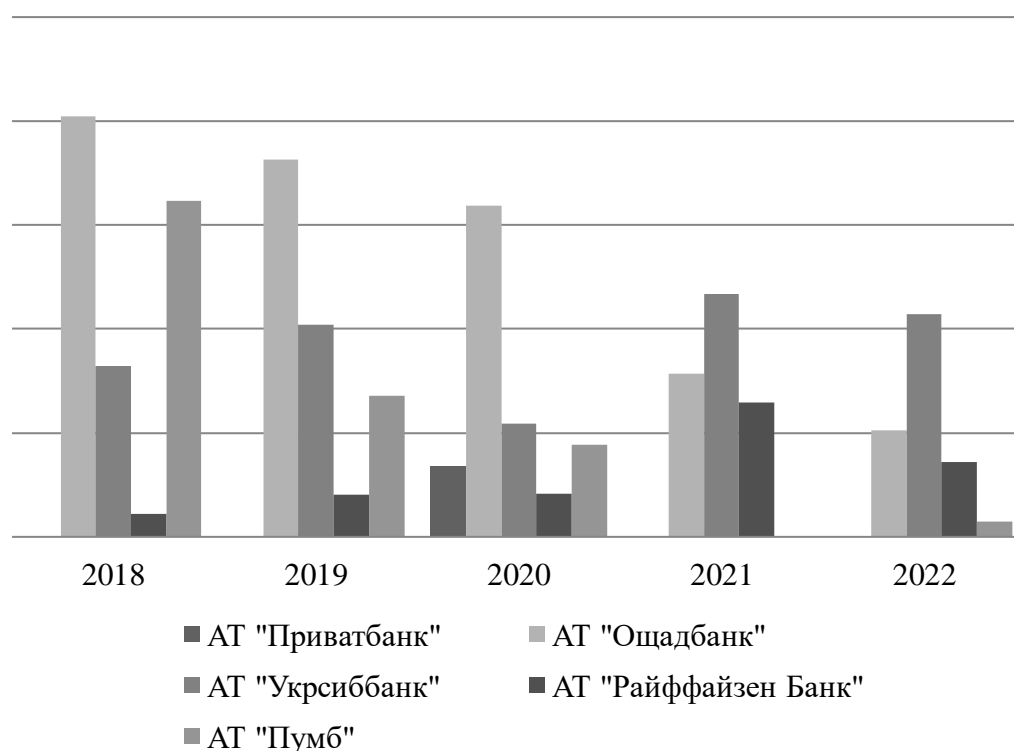

Рисунок 4.2 – Виконання банками нормативу Н8 2018–2022 років., %
Джерело: складено автором на основі [101-105]

Протягом 2018–2022 усі банки виконували норматив рівня концентрації великих кредитних ризиків (Н8). Жоден з банків не наблизився до критичної межі. Лідерами за показником даного нормативу є АТ «Ощадбанк» та «Укрсиббанк». Ці два банки входили до ТОП–10 банків України за рівнем великих кредитів. АТ «ПУМБ» та АТ «Ощадбанк» впевнено знижували власні показники нормативу та зберегли їх на низькому рівні у 2022 році. Це свідчить про скорочення кількості великих кредитних угод. АТ «Приватбанк» протягом 2018–2022 років мав не нульове значення лише у 2020 році. Що дозволяє казати про незацікавленість банку в кредитуванні в великих обсягах.

Аналіз динаміки нормативу рівня концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера (Н9) в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.3.

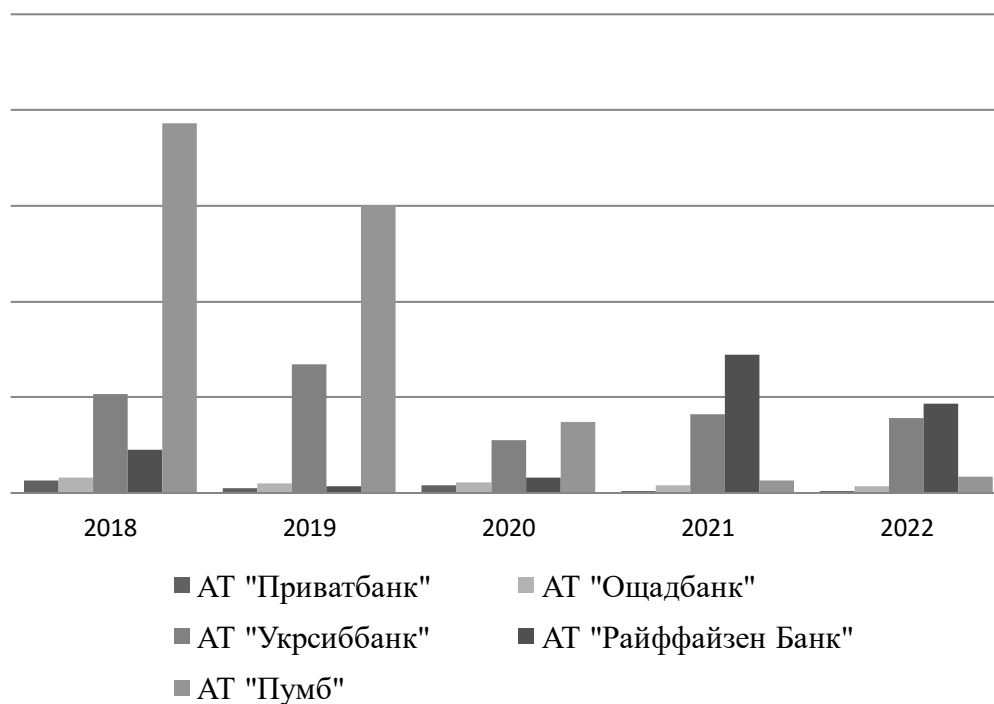

Рисунок 4.3 – Виконання банками нормативу Н9 2018–2022 років., %

Джерело: складено автором на основі [101-105]

Єдиним банком який не виконував норматив рівня концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера (Н9) є АТ «ПУМБ». Перевищення нормативу було наявне протягом 2018–2022 років. Але зберігалась тенденція до зниження показники через проведення політики з урегулювання нормативів Н7 та Н9.

Решта банків демонструвала показники в межах норми. Це говорить про незацікавленість банків у кредитовані інсайдерів. Виключенням є АТ «Райффайзен Банк», який демонстрував суттєве зростання нормативу Н9 у 2021–2022 роках, порівняно з тим, що вони мали в 2018–2020 роках. АТ «Укрсиббанк» та АТ «ПУМБ» продемонстрували зниження показника Н7 у 2022 році відносно 2019 року, що говорить про покращення якості кредитного портфелю цих банків.

Дослідження валютного ризику банків здійснювалось на основі лімітів валютної позиції (довгої та короткої). Аналіз динаміки лімітів довгої валютної позиції (Л13–1) в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.4.

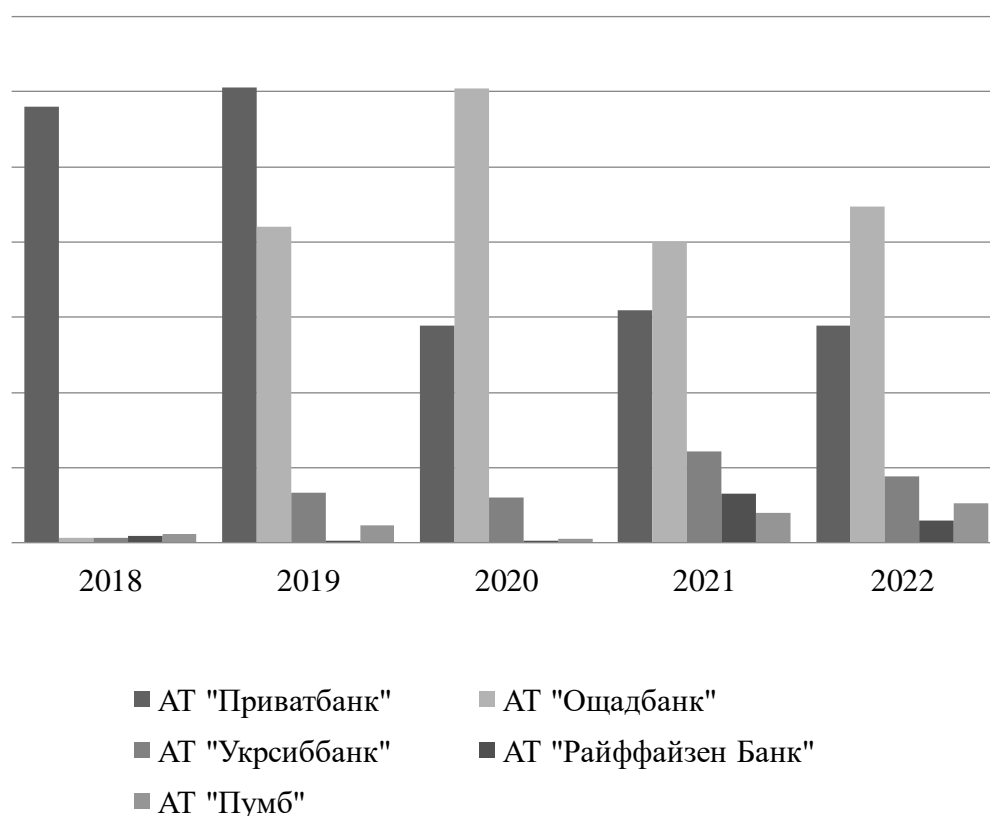

Рисунок 4.4 – Виконання банками нормативу Л13–1 2018–2022 років., %

Джерело: складено автором на основі [101-105]

Протягом 2018–2022 років АТ «Приватбанк» та АТ «Ощадбанк» порушували ліміт довгої валютної позиції (Л13–1). Це свідчить про схильність цих банків до високого валютного ризику. І при зміні валютного курсу ці банки зазнають суттєвих збитків. Причиною для цього є недостатній обсяг капіталу

банку для покриття довгої валютної позиції. Решта банків демонструють виконання даного нормативу та відсутність вагомих коливань показника.

Аналіз динаміки лімітів короткої валютної позиції (Л13–2) в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.5.

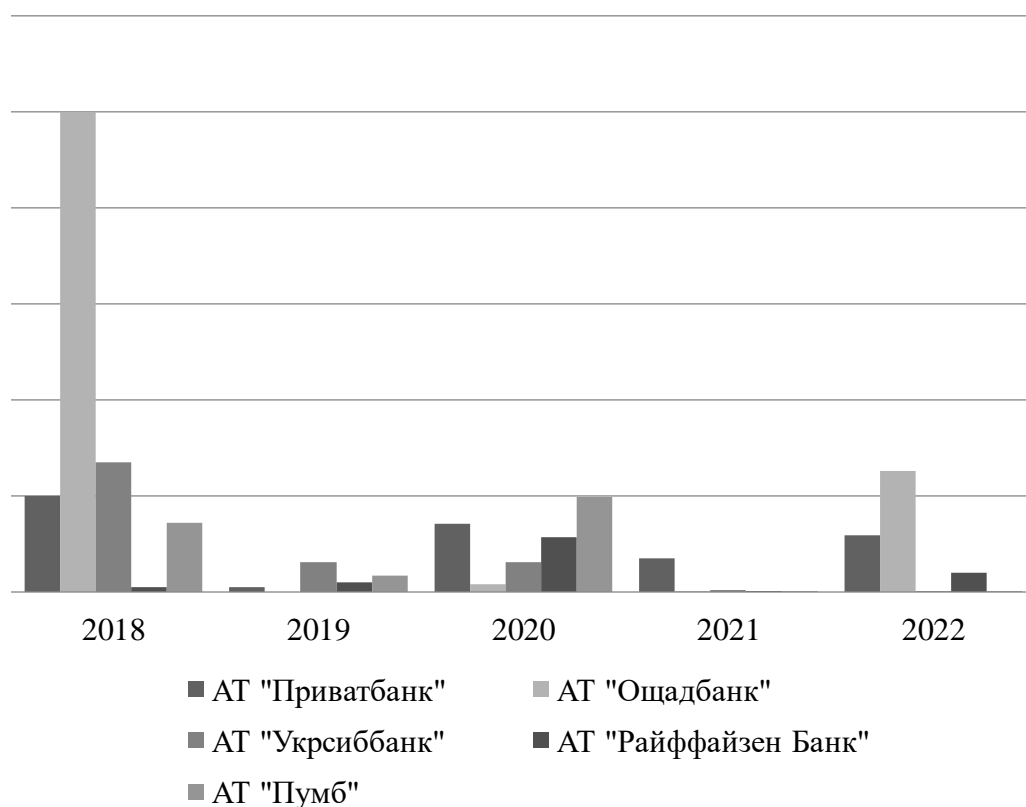

Рисунок 4.5 – Виконання банками нормативу Л13–2 2018–2022 років., %

Джерело: складено автором на основі [101-105]

Протягом 2019–2022 років банки демонстрували виконання ліміту короткої валютної позиції (Л13–2). Значення даного нормативу не демонстрували суттєвих коливань. Але у 2018 році АТ «Приватбанк» (35,7%) та «Ощадбанк» (179,97%) порушили цей норматив. Як вже було зазначено, Національний банк України встановив для цих двох банків індивідуальні плани до повернення в нормативні межі і для ліміту Л12–2 це було ефективно, на відміну від роботи з Л13–1.

Дослідження управління ризиком ліквідності здійснювалось на основі дотримання нормативів ліквідності, які встановлюються Національним банком

України. До таких нормативів відносяться Н6 (був відмінений у 2022 році), LCR_{BB} , LCR_{iB} . Аналіз динаміки нормативу короткострокової ліквідності (Н6) в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.6.

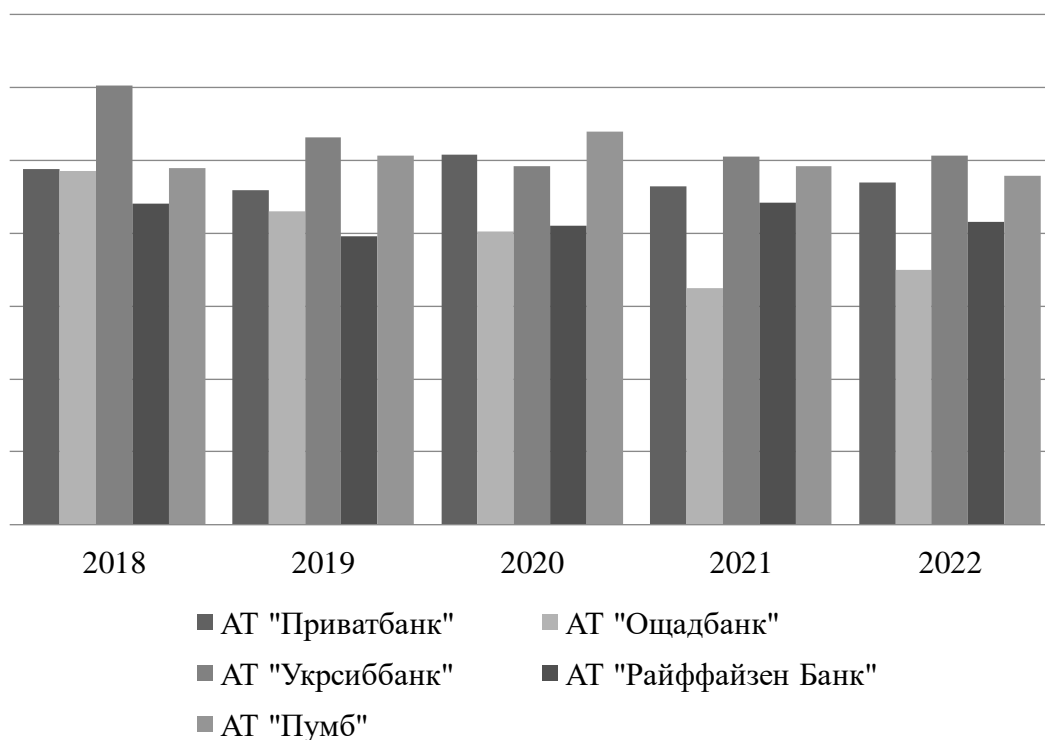

Рисунок 4.6 – Виконання банками нормативу Н6 2018–2022 років., %
Джерело: складено автором на основі [101-105]

Національний банк України визначає нормативне значення Н6 на рівні не менше 60 відсотків регулятивного капіталу. Протягом 2018–2022 років досліджувані банки виконують даний норматив. Банками-лідерами щодо перевиконання нормативу є АТ «Приватбанк», АТ «Укрсиббанк» та АТ «ПУМБ». З позитивного боку це свідчить про гарне виконання нормативу короткострокової ліквідності, а з іншого дозволяє казати про недостатнє ефективне використання ліквідних активів банку задля спрямування них на отримання прибутку. Тобто зростання показника, як наприклад це було в АТ «Ощадбанк» у 2022 році (8%) дозволяє казати про недоцільність. Оскільки хоча і знижує ризик ліквідності, але водночас провокує зниження фінансової стійкості банку.

Аналіз динаміки нормативу покриття ліквідністю за усіма валютами (LCR_{ВВ}) в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.7.

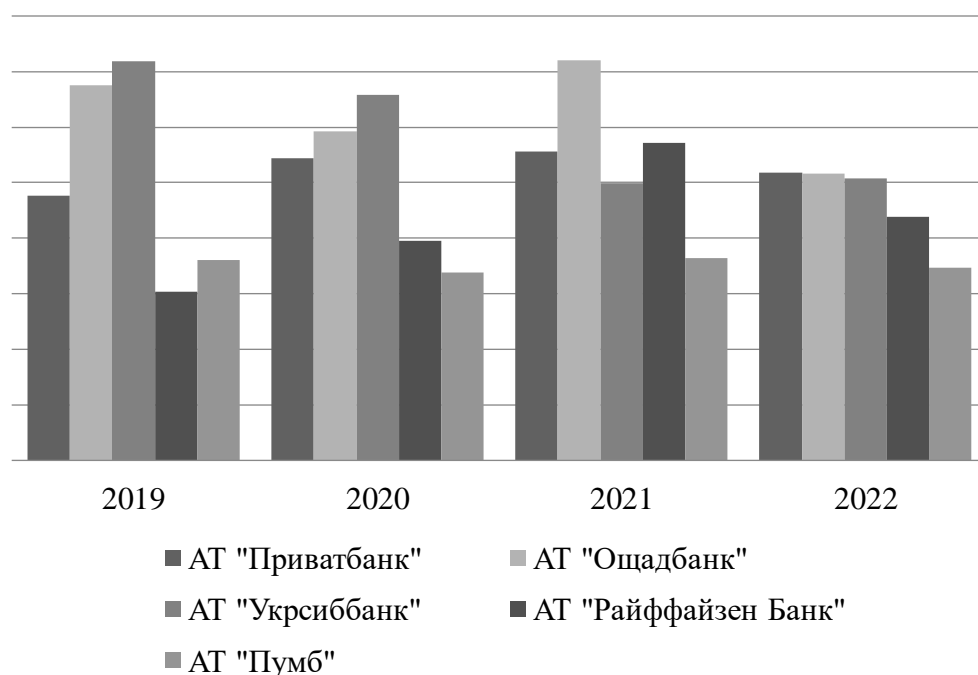

Рисунок 4.7 – Виконання банками нормативу LCR_{ВВ} 2019–2022 років., %

Джерело: складено автором на основі [101-105]

Національний банк України встановлював наступні нормативні значення для LCR протягом 2019–2021 років:

- 80% – з 01.02.2019
- 90% – з 01.07.2020
- 100% – з 01.01.2021

Усі банки демонструють перевиконання нормативу. Найменше перевиконання нормативу демонструє АТ «ПУМБ» протягом усіх досліджуваних років. У 2022 році АТ «Ощадбанк» та «АТ «Райффайзен Банк» демонструють суттєве скорочення значення показника нормативу (–28% та –23% відповідно). Єдиним банком, що показує зростання нормативу є АТ «Укрсиббанк» (2%). Відносно моменту введення нормативу у 2019 році найбільше зростання показнику показав АТ «Райффайзен Банк» (44%). Найбільше скорочення у 29% показав АТ «Укрсиббанк».

Аналіз динаміки нормативу покриття ліквідністю в іноземних валютах (LCR_{iB}) в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.8.

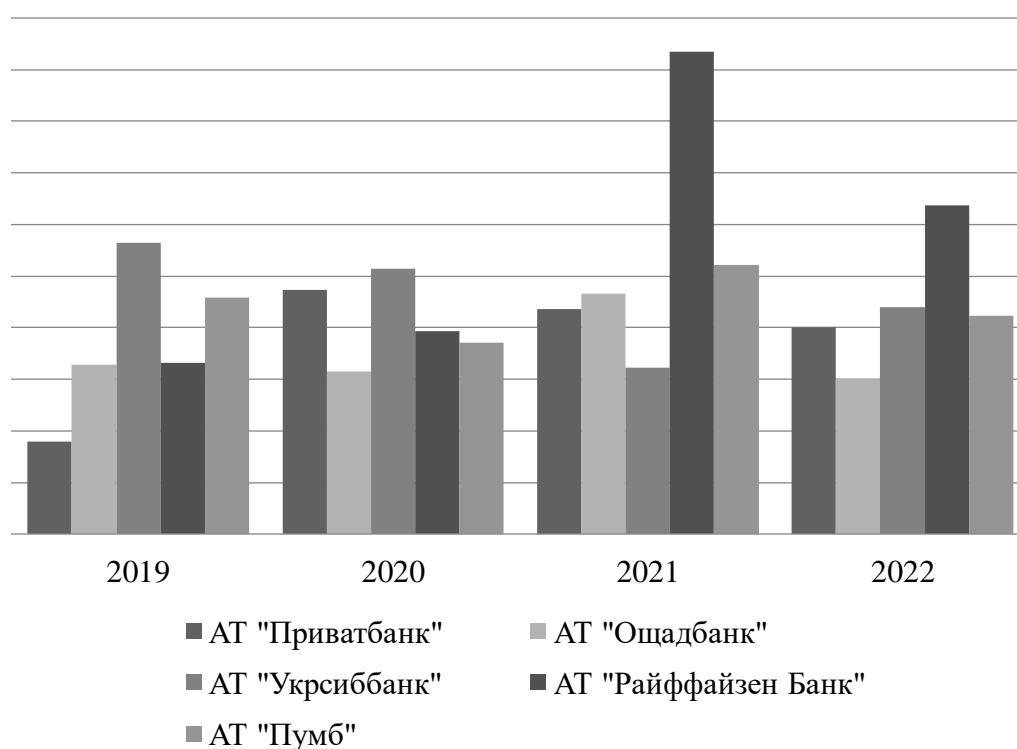

Рисунок 4.8 – Виконання банками нормативу LCR_{iB} 2019–2022 років., %

Джерело: складено автором на основі [101-105]

Як і LCR_{BB} усі банки демонструють перевиконання нормативу. Лідером перевиконання нормативу є АТ «Райффайзен Банк». У 2021 та 2022 роках показник був в 4–3 рази відповідно. Таким чином обсяг ліквідних активів банку був більше ніж в чотири рази в 2021 році та більш ніж в три рази в 2022 за обсяг, який необхідний для повного виконання банком власних зобов'язань. Найбільше зростання показнику з 2019 року показав АТ «Приватбанк». Показник нормативу збільшився на 124%. Натомість АТ «Укрсиббанк» продемонстрував падіння показнику на 22%. Хоча і є єдиним банком норматив якого зріс на 36% у 2022 році відносно 2021 року. Достатньо вагоме перевищення результатів банків за нормативами LCR_{BB} та LCR_{iB} говорить про те, що обрані банки сформували

суттєвий запас ліквідності для можливого покриття відпливу грошових коштів під час стрес-сценарію.

Дослідження управління процентним ризиком здійснювалось з використанням методу GAP. Аналіз динаміки коефіцієнту гепу в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.9.

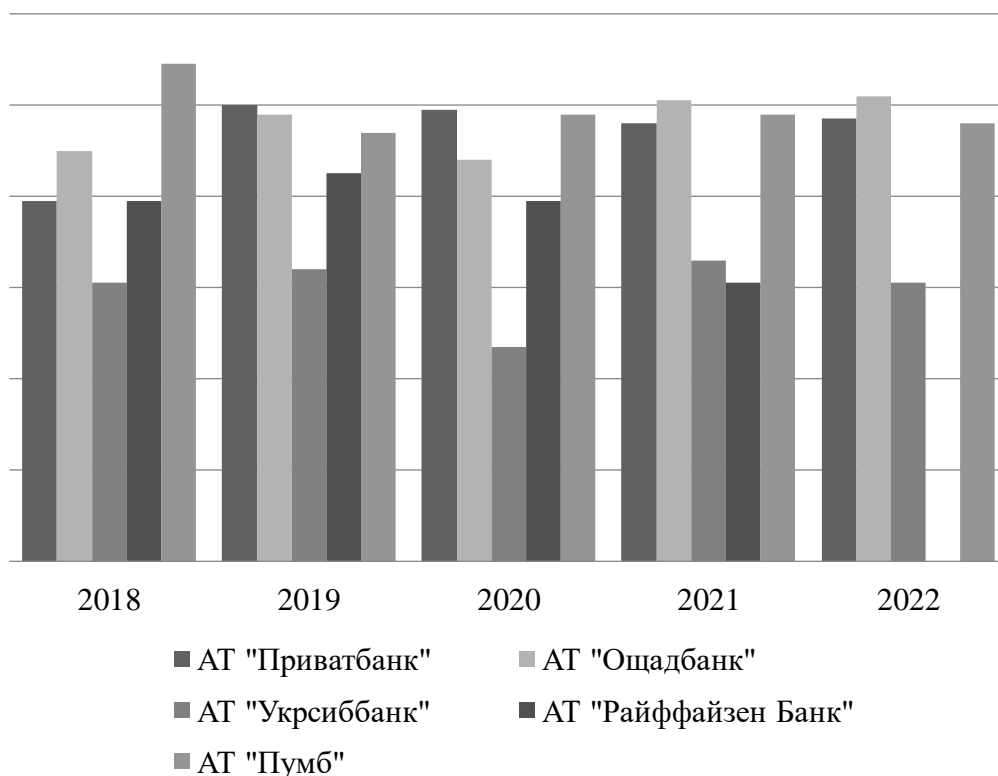

Рисунок 4.9 – Динаміки коефіцієнту гепу 2018–2022 років., %

Джерело: складено автором на основі [101-105]

АТ Ощадбанк” протягом 2021–2022 років демонстрував позитивний геп, що дозволяло йому отримувати додатковий прибуток під час зростання процентних ставок. Позитивний геп (більше 1) ще був у АТ Пумб” у 2018 році та у АТ «Приватбанк» у 2019 році. Найгірший результат демонстрували АТ «Укрсиббанк». Показник коефіцієнту гепу був негативним (менше 1), а значення не перевищувало 0,66. Банк з високою ймовірністю отримує додатковий прибуток, коли процентні ставки знижуються.

Дослідження управління операційним ризиком здійснювалось на основі частини капіталу, яку банк використовує на покриття операційного ризику.

Аналіз динаміки частки капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку в розрізі вибірки банків наведено на рис.4.10.

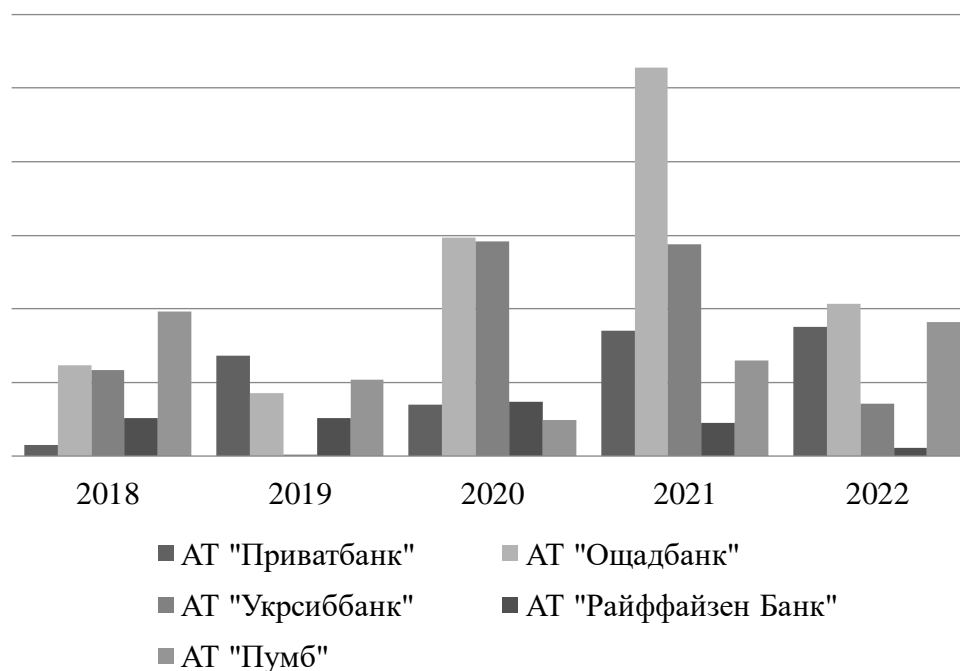

Рисунок 4.10 – Динаміки частки капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку 2018–2022 років., %

Джерело: складено автором на основі [101-105]

Після проведеного аналізу, щодо ризику операційної діяльності банків, можна стверджувати, що найбільш стабільна ситуація зафіксована у «ПриватБанк», де простежувалось поступове зростання показника капіталу на покриття операційного ризику, а також частки капіталу банку, необхідної на його покриття. Подібна ситуація спостерігається й для банку «ПУМБ» від 2020 року. Для інших банків характерним є несприятлива ситуація відповідно даного показника, що можна пов'язати з від'ємним значенням чистого доходу від операційної діяльності банку.

Зважаючи на те, що кожен ризик має власний вплив на діяльність банку, проте всі вони впливають на фінансовий результат установи. Тому доречно проаналізувати різні фактори впливу (відповідно до ризиків) на фінансовий результат банків.

Отже, для побудови першої моделі, що описує вплив кредитного ризику на чистий прибуток банку, було обрано такі фактори впливу, як Н7 (X_1), Н8 (X_2), Н9 (X_3), дані нормативи були розраховані раніше, відповідно до аналізу кредитного ризику. Перш за все було проведено кореляційний аналіз обраних факторів. Отримані результати кореляційного аналізу, щодо оцінювання зв'язку між факторами кредитного ризику та фінансовим результатом, представлені в табл. 4.1.

Таблиця 4.1– Результати кореляційного аналізу

	Y	X_1	X_2	X_3
Y	1			
X_1	-0,18	1		
X_2	-0,37	0,47	1	
X_3	-0,09	0,76	0,29	1

Джерело: розраховано автором

Таким чином, простежується сильний зв'язок між факторами X_1 та X_3 . Тому було прийняте рішення виключити фактор X_3 та побудувати модель з двома факторами відповідно до формули:

$$Y = A_0 + A_1 X_1 + A_2 X_2 \quad (4.1)$$

Наступний етап – проведення регресійного аналізу, для його здійснення використовувався інструмент «Регресія» пакету аналізу даних MS Excel. Вихідну інформацію та аналіз якості моделі наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 4.2 – Коефіцієнти тісноти зв'язку

Регресійна статистика	
Множинний R	0,37
R–квадрат	0,14
Нормативний R–квадрат	0,06
Стандартне відхилення	1779784
Спостережень	25

Джерело: розраховано автором

Зважаючи на отримані результати, можна оцінити якість отриманою моделі, за допомогою коефіцієнта множинної кореляції R. Згідно з

розрахунками, даний коефіцієнт становить 0,37, вказує на наявність у моделі помірної кореляції. Значення R-квадрата, тобто коефіцієнта детермінації, відображає те, що модель пояснює 14% варіації.

Отримане значення для $Y = 2669485,48$ відображає, яким буде значення Y , якщо всі змінні x_i дорівнюватимуть 0. Наступний коефіцієнти, що розташовані разом з x_i , показують вагомість впливу змінних X на Y . Так, для першого показника X_1 це означає, що показник Н7 в межах розглянутої моделі впливає на фінансовий результат з вагою $-392,88$. Знак « \leftarrow » вказує на те, що коефіцієнт має негативне значення. таку ж інтерпретацію мають й інші коефіцієнти. Коефіцієнт $X_2 = -5266,92$, що вказує на найменший ступінь впливу.

Отриманий кореляційно-регресійний аналіз показників дає змогу побудувати модель впливу:

$$Y = 2669485,48 - 392,88 \times X_1 - 5266,92 \times X_2 \quad (4.2)$$

де Y – фінансовий результат банку;

X_1 – Н7;

X_2 – Н8.

Наступний ризик – валютний ризик. Для його аналізу також було обрано дослідження впливу Л13–1 та Л13–2 на фінансовий результат діяльності банку. Так, необхідно провести кореляційний аналіз обраних факторів. Отримані результати кореляційного аналізу, щодо оцінювання зв'язку між факторами валютного ризику та фінансовим результатом, представлені в табл. 4.3.

Таблиця 4.3 – Результати кореляційного аналізу

	Y	X ₁	X ₂
Y	1		
X ₁	-0,62	1	
X ₂	-0,22	-0,07	1

Джерело: розраховано автором

Таким чином, між факторами не простежується кореляційного зв'язку, тому можна продовжити побудову двохфакторної моделі. Проведення регресійного аналізу дало результати, що представлені у табл. 4.4.

Таблиця 4.4 – Коефіцієнти тісноти зв'язку

Регресійна статистика	
Множинний R	0,67
R–квадрат	0,45
Нормативний R–квадрат	0,40
Стандартне відхилення	1418801
Спостережень	25

Джерело: розраховано автором

Коефіцієнт множинної кореляції R становить 0,67, що свідчить про наявність у моделі помітної кореляції. Значення R–квадрата, вказує на те, що дана модель описує 45% варіації.

Отримане значення для Y – 3000108. Перший показник – X_1 впливає на фінансовий результат з вагою –17350,99. Коефіцієнт $X_2 = -13260,85$.

Отриманий кореляційно–регресійний аналіз показників дає змогу побудувати модель впливу:

$$Y = 3000108,09 - 17350,99 \times X_1 - 13260,9 \times X_2 \quad (4.3)$$

де Y – фінансовий результат банку;

X_1 - ЛІЗ–1;

X_2 - ЛІЗ–2.

Третьою моделлю є модель для аналізу впливу ризику ліквідності на фінансовий результат. Відповідно $X_1 = НБ$; $X_2 = LCR_{ВВ}$ та $X_3 = LCR_{ІВ}$.

Для того, щоб уникнути мультиколінеарності, за допомогою кореляційного аналізу будуть виключені фактори, які мають такі ознаки. Результати розрахунків представлені у таблиці 4.5.

Таблиця 4.5 – Результати кореляційного аналізу

	Y	X_1	X_2	X_3
Y	1			
X_1	-0,18	1		
X_2	-0,40	-0,18	1	
X_3	0,45	0,11	0,18	1

Джерело: розраховано автором

Так, фактори не мають між собою зв'язку, тому доречно залишити всі з них для подальшого аналізу. Наступний крок – проведення регресійного аналізу дало такі результати, що представлено у табл. 4.6.

Таблиця 4.6 – Коефіцієнти тісноти зв'язку

Регресійна статистика	
Множинний R	0,75
R-квадрат	0,56
Нормативний R-квадрат	0,48
Стандартне відхилення	1301378,55
Спостережень	20

Джерело: розраховано автором

Коефіцієнт множинної кореляції R показав результат 0,75, що свідчить про наявність у моделі високої кореляції. Коефіцієнт детермінації вказує на те, що модель пояснює 56% варіації.

Отримане значення для Y – 7947691,02. Перший показник – X₁ впливає на фінансовий результат з вагою –52304,57. Коефіцієнт X₂ = –15991,95, X₃ = 13627,81.

Отриманий кореляційно–регресійний аналіз показників дає змогу побудувати модель впливу:

$$Y = 7947691,02 - 52304,57 \times X_1 - 15991,95 \times X_2 + 13627,81 \times X_3 \quad (4.4)$$

де Y – фінансовий результат банку;

X₁ – Н6;

X₂ – LCRBB;

X₃ – LCRIB.

Для аналізу четвертого ризику, а саме процентного, модель матиме вигляд:

$$Y = A_0 + A_1 X_1 \quad (4.5)$$

Де A_i – параметри рівняння регресії, або коефіцієнти регресії.

Y – фінансовий результат

X₁ – чистий спред.

Проведення регресійного аналізу дало такі результати, що представлено у табл. 4.7.

Таблиця 4.7 – Коефіцієнти тісноти зв'язку

Регресійна статистика	
Множинний R	0,61
R-квадрат	0,37
Нормативний R-квадрат	0,34
Стандартне відхилення	1489298,32
Спостережень	25

Джерело: розраховано автором

Коефіцієнт множинної кореляції R становить 0,61, що свідчить про наявність у моделі помітної кореляції. За рахунок розрахунку значення R-квадрата, встановлено, що модель пояснює 37% варіації.

Отримане значення для Y – 4148059,23, а показник – X₁ дорівнює – 98934,97. Отриманий кореляційно-регресійний аналіз дає змогу побудувати модель впливу:

$$Y = 4148059,23 - 98934,97 \times X_1 \quad (4.5)$$

де Y – фінансовий результат банку;

X₁ – чистий спред.

Остання модель описує вплив операційного ризику на фінансовий результат. Для цього фактором впливу було обрано частка капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку. Проведення регресійного аналізу дало такі результати, що представлено у табл. 4.8.

Таблиця 4.8 – Коефіцієнти тісноти зв'язку

Регресійна статистика	
Множинний R	0,21
R-квадрат	0,04
Нормативний R-квадрат	0,001
Стандартне відхилення	1833258,69
Спостережень	25

Джерело: розраховано автором

Коефіцієнт множинної кореляції R становить 0,21, що свідчить про наявність у моделі слабкої кореляції. Значення R-квадрата, вказує, що модель пояснює всього 4% варіації.

Отримане значення для Y – 2483966,39, а показник – X_1 дорівнює – 161388,79. Отриманий кореляційно–регресійний аналіз дає змогу побудувати модель впливу:

$$Y = 2483966,39 - 161388,79 \times X_1 \quad (4.6)$$

де Y – фінансовий результат банку;

X_1 – частка капіталу на покриття операційного ризику у власному капіталі банку, %.

Таблиця 4.9 – Оцінка впливу валютного, процентного ризиків та ризику ліквідності

Назва банку	Рік	Розрахунок Y за Ризиками		
		валютний	процентний	ліквідності
АТ «ПриватБанк»	2018	-495848,2793	157022,2	–
	2019	-151944,6375	-411854	563316,6
	2020	1480630,843	860449,9	1510627
	2021	1382428,971	374679,2	1611425
	2022	1484293,078	589368,1	1634566
АТ «Ощадбанк»	2018	608345,8596	2482984	–
	2019	809371,2116	452837,8	279178,9
	2020	-148923,0697	1909161	1150576
	2021	918805,1969	1794396	1973551
	2022	638186,9287	1716237	2201852
АТ «Укрсиббанк»	2018	2958577,944	2897794	–
	2019	2934628,071	2630056	494877,7
	2020	2940006,88	2012179	1044979
	2021	2894471,519	3151635	866746,6
	2022	2922804,45	3326719	1600677
АТ «Райффайзен банк»	2018	2991321,079	2563121	–
	2019	2994720,664	2626439	3647070
	2020	2982081,946	2538387	3174434
	2021	2943004,749	2378112	5119691
	2022	2968644,646	4148059	4437946
АТ «ПУМБ»	2018	2970642,759	3066700	–
	2019	2975298,735	2561142	2891629
	2020	2969207,724	2477047	2129052
	2021	2965526,567	2218827	3448174
	2022	2954424,166	2369208	3047664

Джерело: розраховано автором

Таким чином, побудовані моделі впливу відображають вплив кожного з ризиків на прибуток банків. Проте, не всі з них доцільно використовувати для аналізу. Так, для побудови прогнозу та подальшого розгляду варто зосередити увагу на моделях, що описували валютний, процентний ризики та ризик ліквідності.

Побудовані моделі дозволили встановити ступінь впливу кожного з 5-ти ризиків на прибуток підприємства. Згідно з отриманих підрахунків кредитний ризик та операційний ризики не мають достатнього зв'язку для використання їх у подальшому аналізі. Тому було обрано моделі, що описували вплив валютного, процентного ризику та ризику ліквідності на фінансові результати обраних банків. Так, було проведено розрахунки для отриманні значень Y , відповідно до розроблених моделей. Результати наведені у табл. 4.9.

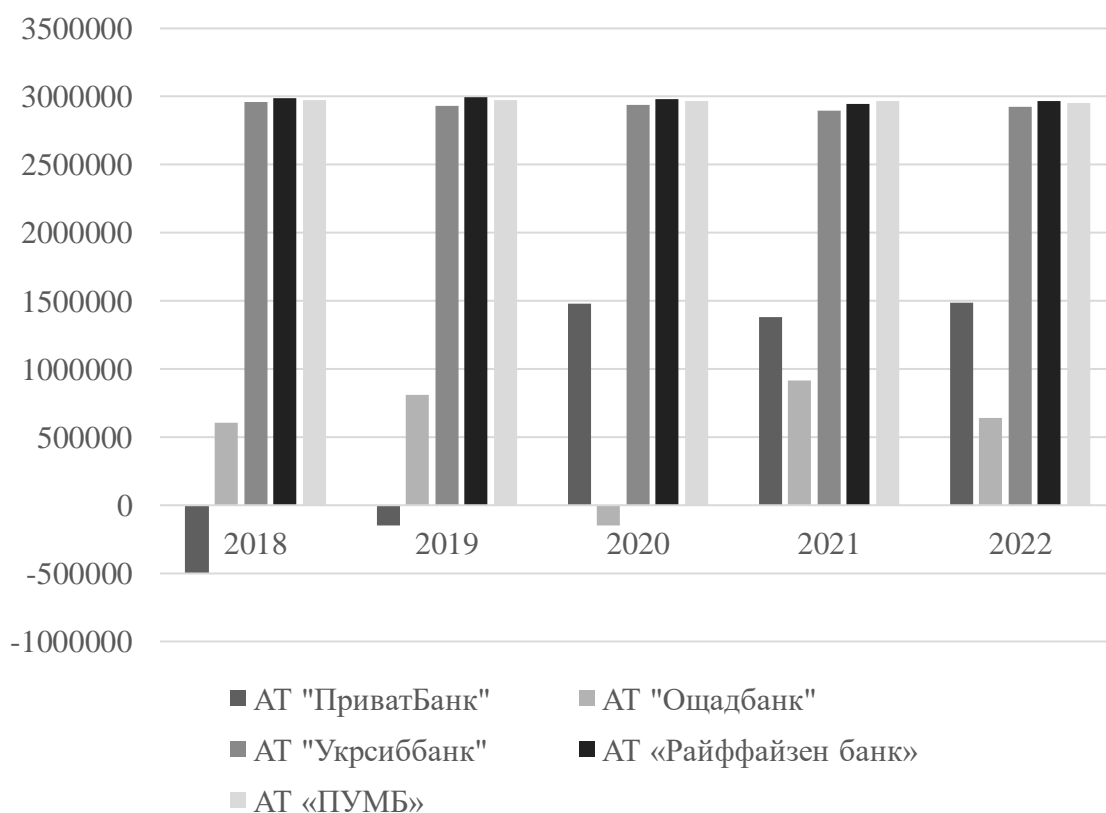

Рис. 4.11 – Оцінка впливу валютного ризику на діяльність банків

Джерело: складено автором

Таким чином, від показників, які були отримані при розрахунках даних валютного та процентного ризиків, такі банки, як АТ «ПриватБанк», та АТ «Ощадбанк» могли б отримати збитки від своєї діяльності у 2018 – 2019 років.

(АТ «ПриватБанк») та 2020 р. (АТ «Ощадбанк»). Проте, за рахунок вдало проведеного менеджменту, було вжито необхідних заходів та досягнуто мінімального прибутку. Для більшої наочності, доречно відобразити отримані дані графічним шляхом (рис.4.11).

Графік свідчить, що для таких банків як «ПУМБ», «Райффайзен банк» та «Укрсиббанк» ситуація була майже беззмінною. Проте, для державних банків, таких як «Приватбанк» та «Ощадбанк» ситуація була дещо іншою. До 2020 року банки зазнавали значного впливу від валютного ризику, за рахунок чого очікувалися значні збитки. Також доречно більш детально, за допомогою графіка розглянути процентний ризик (рис.4.12).

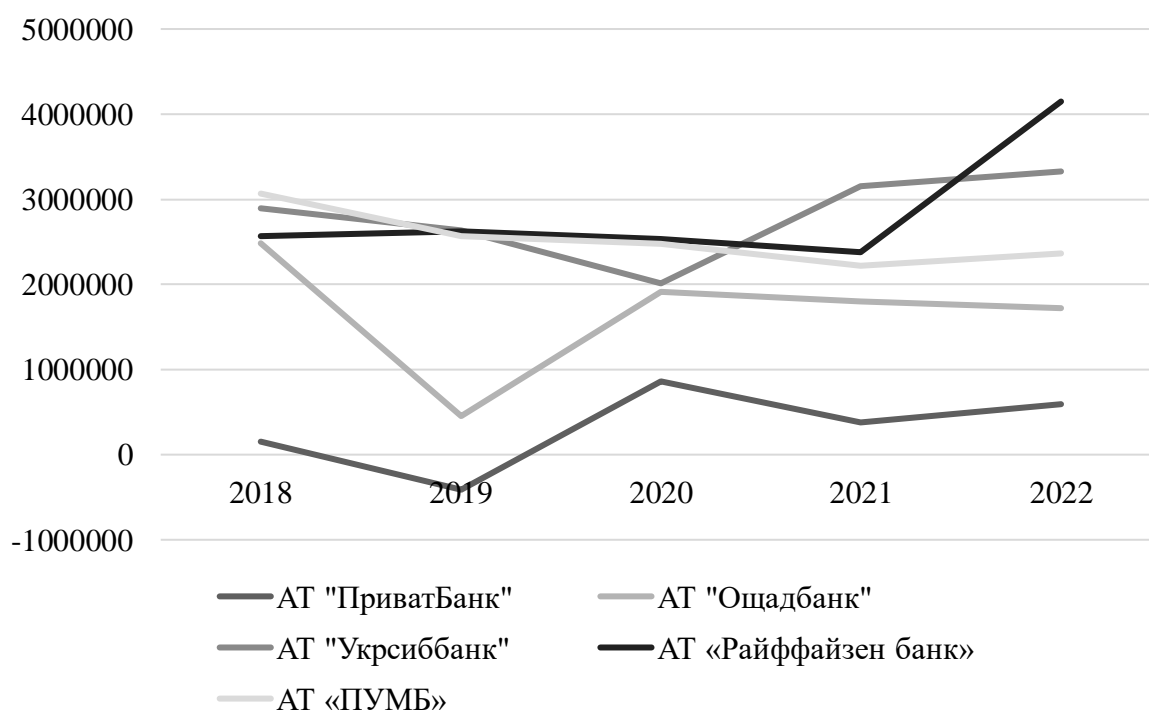

Рис. 4.12 – Оцінка впливу процентного ризику на діяльність банків

Джерело: побудовано автором

Так, АТ «Приватбанк» також отримав результат, який вказує на значний вплив валютного ризику. А саме у 2019 році цей вплив був максимально негативним. Надалі ситуація покращилася. Разом з тим, АТ «Ощадбанк» також зазнав значного впливу валютного ризику у 2019 році, хоча й не очікувались

збитки, проте, прибуток був значно скорочений. Щодо ризику ліквідності, то його результати представлені на рис. 4.13.

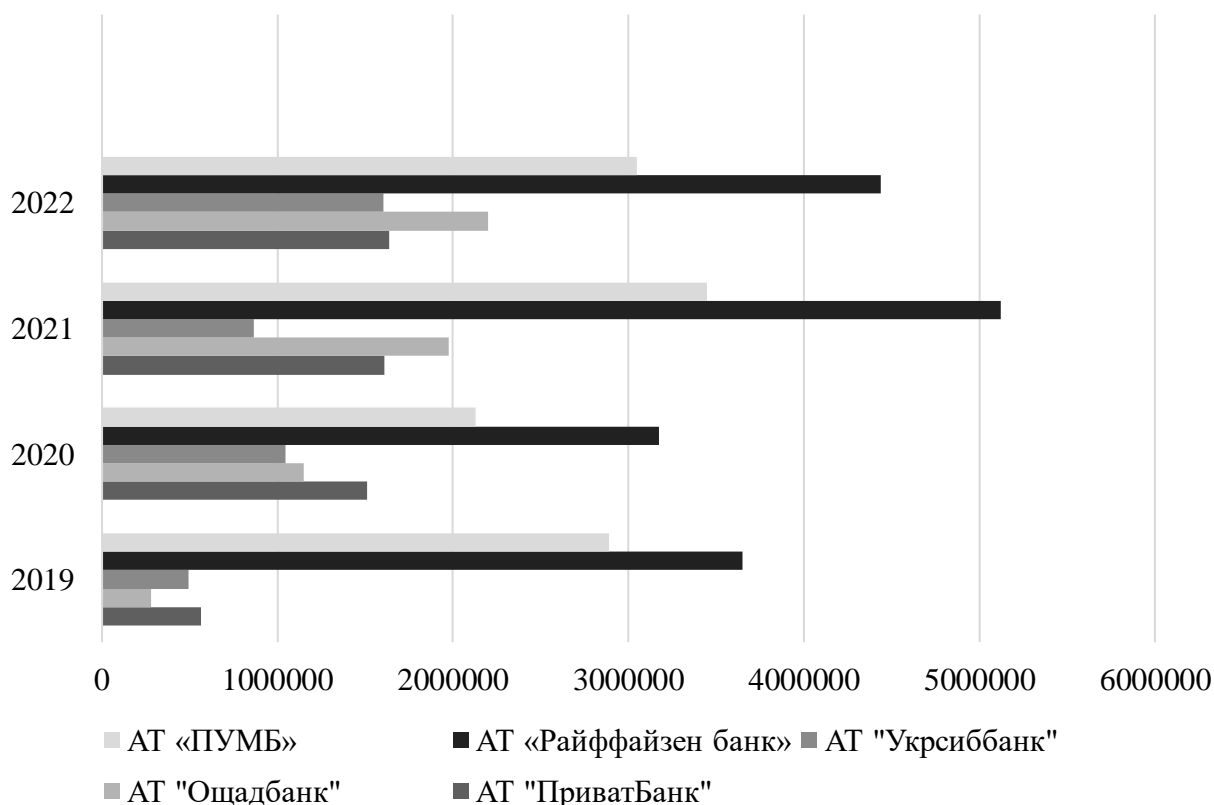

Рис. 4.13 – Оцінка впливу процентного ризику на діяльність банків

Джерело: розраховано автором

Ризик ліквідності не мав значного впливу на обрані банки, протягом всього періоду, відповідно до розрахунків очікувався позитивний фінансовий результат. Відповідно до прогнозних значень, що відповідають розробленим моделям, всі банки, незважаючи на валютний, процентний ризики та ризик ліквідності, отримають позитивний фінансовий результат. Протягом 2023-2024 років очікувалися прибутки для фінансових установ, але це за інших різних умов. Проте, зараз є й інші зовнішні фактори, що несприятливо впливають на діяльність банків. Надалі доречно більш детально зосередити увагу на рекомендаціях, щодо збереження прибутків банків та зменшення впливу від дії ризиків.

Розглянувши вплив обраних ризиків на фінансовий результат банків варто також здійснити прогнозування їх діяльності, відповідно до побудованих моделей. Результати прогнозу наведені у табл. 4.10.

Таблиця 4.10 – Прогноз впливу валютного, процентного ризиків та ризику ліквідності на фінансовий результат банків 2023 – 2024 років.

Назва банку	Рік	Розрахунок Y за Ризиками		
		валютний	процентний	ліквідності
АТ «ПриватБанк»	2023	2388309	809301	2158620
	2024	2937775	974423	2490075
АТ «Ощадбанк»	2023	615892	1613543	3049039
	2024	632804	1594350	3708138
АТ «Укрсиббанк»	2023	2896587	3217505	1786612
	2024	2885416	3355448	2100529
АТ «Райффайзен банк»	2023	2946834	3727289	5174257
	2024	2937127	4019444	5606045
АТ «ПУМБ»	2023	2954357	2017396	3325936
	2024	2950136	1843666	3504659

Джерело: розраховано автором

Для покращення та стабілізації ситуації, щодо мінімізації наслідків впливу різних ризиків найбільш рекомендованим є збільшення власного капіталу. Для банків, слід, в першу чергу, звернути увагу на шляхи підвищення рівня капіталізації банку, тобто збільшення власного капіталу, що можливе за рахунок зовнішніх джерел (емісія акцій, емісія боргових зобов'язань, продаж активів, оренда нерухомості). Також слід звернути увагу всім банків, включаючи й тих, хто отримав менший вплив ризиків, а особливо ті, які мали збитки, відповідно до моделей, внутрішнім чинником підвищення рівня власного капіталу є генерування чистого прибутку. Зростання прибутку сприяє поповненню резервних фондів з метою покриття збитків, у разі підвищення впливу того, чи іншого ризику. Окрім того, у випадку підвищення прибутковості зростає курс акцій банку, він має здатність до здійснення додаткової емісії цінних паперів, що дає змогу поповнювати капітал, тим самим підвищуючи рівень його достатності й у кінцевому підсумку позитивно відображається на фінансовому стані банку.

Для реалізації даних напрямків необхідним є зміцнення співпраці з підприємствами та організаціями великого і малого бізнесу, що дозволяє мінімізувати дію зовнішніх структурно-функціональних ризиків, підвищити

престиж і довіру клієнтів до банків. Також слід формування механізмів, що забезпечують захист вже існуючих накопичень громадян від інфляції і проявів зовнішньої нестабільності ринку, конкурентоздатних депозитних продуктів, вдосконалення системи платежів і грошових переказів, формування асортименту продуктового ряду пайових інвестицій, дорогоцінних металів і інших фінансових інструментів, які дозволяють банку запобігати ризиків по пасивним операціями.

Доречно розглянути основні дії, щодо попередження та мінімізації впливу різних видів ризиків на фінансовий результат діяльності банків. Так, щодо процентного ризику, то можливим є негативний вплив від його високого або низького значення:

- низькі процентні ставки (очікується зростання ставок): збільшити терміни позикових коштів; скоротити кредити з фіксованою ставкою; скоротити термін портфеля інвестицій; продати інвестиції (цінні папери); отримати довгострокові позики; закрити кредитні лінії.
- зростаючі відсоткові ставки (очікується досягнення вершини в найближчому майбутньому): розпочати скорочення термінів позикових коштів; розпочати подовження термінів інвестицій; підготуватися до початку збільшення частки кредитів із фіксованою ставкою; підготуватися до збільшення частки інвестицій у цінних паперів; розглянути можливість дострокового погашення заборгованості із фіксованим відсотком.
- високі відсоткові ставки (очікується їхнє зниження в найближчому майбутньому): скоротити термін позикових коштів, збільшити частку кредитів із фіксованою ставкою, збільшити термін портфеля інвестицій; збільшити розмір портфеля інвестицій (з фіксованою ставкою); запланувати майбутній продаж активів та сконцентрувати увагу на нові кредитні лінії для клієнтів.
- падаючі відсоткові ставки (очікується досягнення мінімуму в найближчому майбутньому): розпочати подовження термінів позикових коштів; розпочати скорочення термінів інвестицій; розпочати збільшення частки кредитів зі змінною ставкою; розпочати скорочення інвестицій у цінні папери; вибірково

продавати активи (з фіксованою ставкою чи доходом) та розпочати планування збільшення довгострокової заборгованості (з фіксованою ставкою).

Мінімізація кредитного ризику має враховувати те, що невідповідності вартості забезпечення обсягу зобов'язання, можуть виникнути юридичні проблеми з його реалізацією, отже, банк понесе високі витрати реалізації майна з великою втратою часу. Зменшення рівня кредитного ризику за рахунок зменшення терміну кредитування застосовується у банківській практиці на постійній основі – позички та інші активи надаються на мінімально можливий термін, тобто термін, у який позичальник зможе розплатитися за своїми зобов'язаннями без шкоди для його поточної діяльності. Завищення терміну призводить до зростання ступеня невизначеності, і відповідно до підвищення кредитного ризику. Крім безпосереднього на компоненти ризику кредитними організаціями для мінімізації кредитних ризиків широко використовується страхування. Теоретично при кредитуванні можливі три варіанти страхування кредитних ризиків: страхування забезпечення; страхування життя, здоров'я та працездатності самого позичальника; страхування ризику непогашення кредиту у зв'язку з дефолтом.

Для попередження негативного впливу від валютного ризику, доречно вживати превентивні заходи, у вигляді моніторингу статистичних даних, щодо зміни валютного курсу, а також їх прогнозів. Це дозволить ризик-менеджерам банку адекватно реагувати на зростання рівня валютного ризику банку.

Щодо оптимізації процесу управління ризиком ліквідності варто звернути увагу на такі напрямки:

- Планування банківських пасивів – цей напрямок можна реалізовувати під час відстеження динаміки пасивів з позиції їхньої стабільності. Також рекомендується регулярно відстеження несприятливі зміни економічних та політичних умов, за яких може відбутися суттєвий перерозподіл коштів клієнтів. Крім того, банку слід оцінити, наскільки можливе використання позикових коштів у разі нестачі коштів.

- Планування банківських активів – це можливо при зміні структури строків погашення за кредитами та інвестиціями у цінні папери (диверсифікація активів) та збільшення обсягу портфеля цінних паперів. Що у свою чергу призводить до збільшення суми розрахункових активів при зниженні обсягів довгострокових вкладень.
- Планування виконання зобов'язань за великими депозитами, що погашаються за рахунок розрахункових активів (вторинних резервів), які мають максимальний ступінь ліквідності. Підсумком є визначення джерела їхнього погашення в повному обсязі.

Для забезпечення сталого та ефективного функціонування за рахунок зниження ймовірності виникнення операційного ризику в банках повинні вживатися заходи, щодо:

- отримання співробітниками знань та навичок у сфері управління ризиками за допомогою систематичного навчання;
- правильне використання керівниками та співробітниками інструментів управління ризиками у повсякденній діяльності;
- формування у співробітників навичок правильного та своєчасного застосування інструментів управління ризиками;
- відкриті та активні комунікації, щодо цінності та принципів, тощо.

Також можна додати, що зміни, що відбуваються в економіці, зокрема, в банківському секторі, показують, що вона як і раніше вразлива до впливу деструктивних факторів зовнішнього середовища, а також схильна до криз. У зв'язку з цим необхідно приділяти особливу увагу оцінці впливу різних ризиків фінансових організацій з метою забезпечення стабільного функціонування комерційних банків, які є основою банківської системи.

ВИСНОВКИ

Отримані результати магістерського дослідження надають змогу зробити наступні висновки та запропонувати такі рекомендації щодо оптимізації управління банківськими ризиками:

1. Проаналізовано особливості теоретичних підходів до визначення поняття “ризик” та “банківський ризик”. Досліджено ряд класифікацій банківських ризиків і з урахуванням цього було обрано найбільш повну, що використовується Національним банком України (кредитний ризик, валютний ризик, ризик ліквідності, процентний ризик та операційний ризик). Також було проведено дослідження наукової літератури, щодо концептуальних засад управління банківськими ризиками, на основі чого визначено завдання, принципи та етапи процесу управління ризиками в комерційних банках;

2. Узагальнення теоретичних підходів до визначення основних засад формування системи управління банківськими ризиками дозволило визначити фактори, які можуть впливати на дану систему. Ці фактори поділяються на дві основні групи: методологічні та організаційні. Були проаналізовані три основні підсистеми (організаційна, аналітична та управлінська), які повинні оперативно працювати в загальній системі управління ризиками в комерційних банках.

3. Під час дослідження методик управління банківськими ризиками було обрано найбільш доцільні методи, що дозволяють проводити ефективну роботу з управління кожним видом ризику. Так для кредитного ризику (Н7, Н8, Н9), валютного ризику (Л13–1, Л13–2) та ризику ліквідності (Н6, LCR, NSFR) було обрано метод встановлення нормативів та лімітів. Дані нормативи встановлюються Національним банком України та є обов’язковими для виконання кожним комерційним банком України. Для визначення рівня операційного ризику та його оцінки з подальшим вибором методу управління було обрано методику базового індикатора, яка була запропонована Базельським комітетом. В якості методи управління процентним ризиком було обрано метод GAP.

4. Було проведено емпіричний аналіз управління банківськими ризиками на основі п'яти українських системно важливих банків (АТ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрсиббанк», АТ «Райффайзен Банк» та АТ «ПУМБ») за період 2018–2022 роки. Були отримані наступні результати: суттєві проблеми з управлінням кредитним ризиком мали два банки (АТ «ПУМБ» та АТ «Ощадбанк»). Протягом обраного періоду ці банки порушували встановлені нормативи. Найбільш ефективним у питанні кредитного ризику був АТ «Райффайзен Банк», що демонстрував стабільний результат. Дослідження валютного ризику банків здійснювалось на основі лімітів валютної позиції (довгої та короткої). Єдиними банками, що порушували ці нормативи були АТ «Приватбанк» та АТ «Ощадбанк». Для вирішення цього питання Національним банком України були введені індивідуальні плани для цих двох банків. Дослідження управління ризиком ліквідності здійснювалось на основі дотримання нормативів ліквідності. Усі банки виконували встановлені нормативи, що говорить про ефективну політику управління ризиком ліквідності у всіх банків. Дослідження управління процентним ризиком здійснювалось з використанням методу GAP. Найгірший результат демонстрував АТ «Укрсиббанк». Дослідження управління операційним ризиком здійснювалось на основі частини капіталу, яку банк використовує на покриття операційного ризику. Після проведеного аналізу, щодо ризику операційної діяльності банків, можна стверджувати, що найбільш стабільна ситуація зафіксована у АТ «Приватбанк».

5. Визначено, що найбільше на фінансовий результат банку впливають валютний ризик, процентний ризик та ризик ліквідності. Кредитний ризик та операційний ризики не мали достатнього зв'язку для використання їх у подальшому аналізі. На основі побудованих моделей було проведено прогнозування впливу даних ризиків на фінансовий результат банку. Було розроблено рекомендації щодо оптимізації управління ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Особливості економічних криз в Україні 1998, 2008 і 2014 років. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/25/infografika/ekonomika/osoblyvosti-ekonomichnyh-kryz-ukrayini-1998-2008-2014-rokiv> (дата звернення: 23.12.2022).
2. Жадан Т.А, Жадан Ю.В. Сучасні наукові підходи до розуміння економічного змісту поняття «ризик». Причорноморські економічні студії. 2018. № 33. С. 74–78.
3. Ризик–менеджмент інновацій : монографія / Т. А. Васильєва, О. Н. Діденко, А. А. Єпіфанов [та ін.]. – Суми: Ділові перспективи, 2005. – 260 с.
4. Управління фінансовими ризиками банків : монографія / Ю. П. Макаренко, В. В. Бобиль. – Дніпропетровськ : Герда , 2014. – 266 с.
5. Т.Мостенська, Ю.Білан. Ризик–менеджмент як чинник забезпечення економічної безпеки підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2015. Т. 8, № 170. С. 193–203.
6. Серьогін С.С., Водяницька О.В., Соколова Н.В. Особливості управління банківськими ризиками. Мукачевський державний університет. 2018. № 16. С. 700—704.
7. Кривов'язюк І.В. Ризик і небезпеки в системі прийняття управлінських рішень. Бібліотека українських підручників. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/16737-2-rizik-nebezpeki-v-sistem-priynyattya-upravlnskih-rshen.html> (дата звернення: 23.12.2022).
8. Л. Б. Штефан. Проблеми управління кредитним ризиком в комерційних банках України. Ефективна економіка. 2015. № 3.
9. Бондарук Т.Г, Микосянчик М.В. Ринок цінних паперів та портфельні ризики банку. Національна академія статистики, обліку та аудиту. 2022. С. 84–87.

10. Wali I. Mondal. Teaching Entrepreneurship And Micro–Entrepreneurship: An International Perspective. *Journal of International Education Research*. 2015. Vol. 11, no. 3.

11. G.Snow. *Entrepreneurial Theory Based on Schumpeter and Knight*. Southern Illinois University Carbondale. 2020.

12. J.Sun. The Application of Markowitz Model and Index Model on Portfolio Optimization. *Advances in Economics, Business and Management Research*. 2022. Vol. 652.

13. Ross B. Emmett. Reconsidering Frank Knight’s Risk, Uncertainty, and Profit. *The Independent Review*. 2020. Vol. 24, no. 4.

14. Бондаренко Л. А. Ризик–менеджмент кредитної діяльності комерційного банку: автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / Л. А. Бондаренко. – К. : КНЕУ, 2007.

15. А.Б Камінський. Моделювання фінансових ризиків: Монографія. К.: Видавничо–поліграфічний центр «Київський університет». 2006.

16. Прогнозування ризику виникнення кризи в банку / Т. А. Васильєва, О. Б. Афанасьєва // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 1. – С. 74–81.

17. Примостка Л. О., Соколовська Н. С. Економічна сутність та джерела виникнення операційного ризику в банку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид–во НаУОА, грудень 2021. № 23(51). С. 81–88

18. В. В. Зубова. Основні підходи до визначення та класифікації банківських ризиків. *Ефективна економіка*. 2016. № 6.

19. М.Фастовець. Регулювання та оптимізація ризиковості кредитування суб’єктів малого бізнесу в Україні : макроекономічний аспект. *Світ фінансів*. 2017. Т. 6, № 1.

20. Прасолова С.П. Проблеми оцінки та управління процентним ризиком комерційних банків:актуальні аспекти – CORE Reader. CORE – Aggregating the

world's open access research papers. URL: <https://core.ac.uk/reader/71926100> (дата звернення: 27.11.2022).

21. Сукач О. М. Мінімізація ризиків як інструмент забезпечення безпеки банку. *Modern Economics*. 2020. № 22(2020). С. 90–94.

22. Козьменко С.М. Управління ризиками базових банківських операцій: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012.

23. Коваленко В. В. Управління ризиком ліквідності банків в умовах фінансової нестабільності. *Ефективна економіка*. 2020. № 7.

24. Ю.Каплан. Теоретичні основи управління якістю кредитного портфеля. *Бізнесінформ*. 2011.№. 6.

25. Greuning H. v. *Analyzing and managing banking risk: A framework for assessing corporate governance and financial risk*. 2nd ed. Washington, D.C : World Bank, 2003. 367 p.

26. T. Adamowicz. Types of Risk in Banking Operations – Categorization and Definitions. *Economic and Regional Studies / Studia Ekonomiczne i Regionalne*. 2018. Vol. 11, no. 4.

27. Є.В.Бортнікова. Історія походження та сутність понять «ризик», «ризик–менеджмент» та «операційні ризики». *Ефективна економіка*. 2012. № 8.

28. О.О.Гречаніченко. Сутність та особливості застосування ризик, орієнтованого підходу в публічному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23.

29. А.Л. Ідобаєва Сутність та ризики в діяльності промислових підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1.

30. М.А.Беляков. Управління ризиками в іт–проєктах автоматизації. Актуальні задачі сучасних технологій : Матеріали V Міжнар. науково–техн. конф. молодих уч. та студентів, м. Тернопіль, 17–18 листоп. 2016 р.

31. Шапкін А.С. Економічні та фінансові ризики. Оцінка, управління, портфель інвестицій: монографія/А.С. Шапкін. – М.: Вид.–торг. корпорація «Дашков та Ко», 2003.

32. Вітлінський В. В., Верченко П.І. Каналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч.–метод. Посібник для сам ост. Вивч. Дисц. — К.: КНЕУ, 2000. — 292с.

33. Примостка Л. О. Управління банківськими ризиками : навч. посібн. / Л. О. Примостка, М. П. Чуб, Г. Т. Карчева ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2011. – 600 с.

34. Вовчак, О. Д., Стаднійчук, Р. В. . Фінансовий моніторинг ризиків як інструмент фінансового оздоровлення банків. Економічний простір. 2020. №157

35. О.Пернарівський. Методи оцінки ризиків в банківській діяльності. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. Т. 6, № 17.

36. Васюренко, О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків [Текст] : навчальний посібник / О. В. Васюренко, К. О. Волохата. – К. : Знання, 2006. – 463 с

37. Hennie van Greuning, Sonja Brajovic Bratanovic. Analyzing banking risk : a framework for assessing corporate governance and financial risk management. Washington, D.C. : World Bank, 2009. 422 p.

38. Operational Risk Management Policy. Black Sea Trade & Development Bank. URL: <https://www.bstdb.org/who-we-are/financial-management/risk-management> (date of access: 24.12.2022).

39. Risk Management. State Bank of Pakistan. URL: <https://www.sbp.org.pk/riskmgm.pdf> (date of access: 24.12.2022).

40. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків». Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04#Text> (дата звернення: 24.12.2022).

41. Y.Gündüz. The market impact of systemic risk capital surcharges. European Financial Management. 2022. Vol. 1, no. 40.

42. Hayes A. Market Risk Definition: How to Deal With Systematic Risk. Investopedia.

URL: <https://www.investopedia.com/terms/m/marketrisk.asp> (date of access: 24.12.2022).

43. Pradita, A., & Geraldina, I. (2019). The Potential Impact of Currency Risk on Bank Performance. *International Journal of Accounting, Finance and Business (IJAFB)*, 4(24), 32 – 41.

44. Kenton W. Understanding Liquidity Risk in Banks and Business, With Examples. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/l/liquidityrisk.asp> (date of access: 24.12.2022).

45. P.Pascal, Simon W. Zhu. Are Banks Exposed to Interest Rate Risk. San Francisco/Fed. URL: <https://www.frbsf.org/wp-content/uploads/sites/4/e12020-16.pdf> (date of access: 24.12.2022).

46. A.Dima. Operational risk assesement tools for quality management in banking services. *Amfiteatru Economic*. 2009. Vol. 11, no. 26.

47. D.Adeabah. Reputational risks in banks: A review of research themes, frameworks, methods, and future research directions. *Economic surveys*. 2022. Vol. 1, no. 30.

48. K.J.Wurtz. The definition of legal risk and its management by central banks. *International In-house Counsel Journal*. 2007. Vol. 1, no. 1.

49. A.Chockalingam. Strategic risk, banks, and Basel III: estimating economic capital requirements. *Journal of Risk Finance*. 2018. Vol. 3, no. 19.

50. В.Дранус. Проблеми управління банківськими ризиками. Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій : Матеріали ххiii міжнар. науково–практ. форуму, м. Львів, 4–6 жовт. 2022 р. Львів, 2022. С. 59–61.

51. А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін. / за ред. д–ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д–ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012.

52. V.Vorotin. Risk management as an innovation approach in public administration of customs procedures in guam countries. *Mechanisms of public administration*. 2019. Vol. 1, no. 77.

53. Timothy W.Koch, MacDonald S.Scott. Bank management/W.K. Timothy,S.S.MacDonald.–,USA: Thomson Higher Education,2006.–562 p.

54. С.Ілляшенко. Економічний ризик: Навчальний посібник. 2–ге вид., доп. перероб. Харків : Центр навч. літ., 2004. 220 с.

55. O.Yehorova, L.Dorohan–Pysarenko, L.Chip. Assessment of entrepreneurial risks in agriculture. Economics and management of enterprise. 2019. Т. 4, № 45.

56. Я.Дробот. Особливості управління фінансово–господарською діяльністю суб'єкта господарювання на основі ризик–менеджменту. Економічний простір. 2021. Т. 1, № 165.

57. В.В Вітлінський, Л.Б Долінський. Ризик–менеджмент кредитно–інвестиційних операцій. Цифрова економіка : мат. Нац. наук.–метод. конф., м. Київ, 4 трав. 2018 р.

58. Z.Bodie, A.Kane. Essentials of Investments. 4th ed. New York City : McGraw Hill, 2016. 784 p.

59. І.О. Бланк, Г.В. Ситник, В.С. Андрієць. Управління фінансами підприємств : підручник – 2–ге вид., переробл. і доповн. – Київ : Київ. нац. торг.–екон. ун–т, 2017. – 792 с.

60. Балашова Н. Управління операційним ризиком – аналіз сучасних тенденцій / Н. Балашова // Ринок цінних бумаг.– 2001.

61. В.Р.Кучеренко, В.А.Карпов, А.В.Карпов. Економічний ризик та методи його вимірювання. Одеса : Од. нац. екон. ун–т, 2011.

62. Н.П Шульга. Інтегрована система управління ризиками банку. Київ : Київ. нац. торг.–екон. ун–т, 2018. 440 с.

63. О.Шаповал. Управління ризиками банківського споживчого кредитування : Дисертація. Київ, 2017. 261 с.

64. Д.Дячков. Формування системи ризик–менеджменту підприємства. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. 2015.

65. Peter S. Rose. Commercial Bank Management. Irwin : McGraw–Hill, 2002. 803 p.

66. І. Є.Труш. Основні методи оцінки кредитного ризику банку в системі управління ним. Ефективна економіка. 2013. Т. 9, № 975.

67. Л. О. Аксьонова. Управління кредитними ризиками комерційного банку. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. 2014. Т. 1.

68. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008

69. Н.Демчук. Антикризове управління підприємством з використанням інструментів реінжинірингу. Економіка та держава. 2020. № 4.

70. А.Фалюта. Етапи управління ризиками банку. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Т. 6, № 22.

71. Т.Письменна. Теоритичні основи управління фінансовими ризиками підприємства. Економічні науки. 2015. № 28.

72. М.Блауг Економічна теорія в ретроспективі / М. Блауг. — Київ: Основи, 2001. — 670 с

73. В.Коваленко. Комплексне оцінювання фактору–ризик у сучасних умовах розвитку банківського бізнесу. Вісник соціально–економічних досліджень. 2019. Т. 3, № 71.

74. В. В.Коваленко Ризик–менеджмент в системі стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи. Вісник Української академії банківської справи. 2010. № 1.

75. В.Коваленко. Система ризик–менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти : Монографія. Одеса, 2017. 304 с.

76. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик–менеджменту в банках України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04#Text> (дата звернення: 10.01.2023).

77. Ж.Довгань. Управління ризиками в банківських установах. Світ фінансів. 2007. Т. 2, № 11.

78. Є.Андрущак, А.Шкрамко. Методи ризик–менеджменту в банку. Львівський національний університет ім. І.Франка, Україна. 2017.

79. Ю.Ніколаєнко. Світовий досвід та сучасні тенденції у галузі управління кредитним ризиком. Ефективна економіка. 2015. № 11.

80. О.Сідак. Кредитний ризик та формування банківських резервів в умовах фінансової кризи. Фінансовий ринок України. 2010. № 5.

81. В.А.Костюк. Управління кредитним ризиком банку. Економіка і суспільство. 2016. № 7.

82. Я.Р.Петрушко. Управління кредитним ризиком як запорука безпеки кредитної діяльності банку. Ефективна економіка. 2018. № 6.

83. Національний банк України. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/Method_15122017_803-rsh_economic_ratios (дата звернення: 10.01.2023).

84. О.В.Кот. Практичні аспекти управління валютним ризиком у банку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 4.

85. Н.О.Ботвіна. Управління валютними ризиками, вплив процентної ставки та валютного курсу на прибуток банків. Економічний аналіз. 2015. Т. 19, № 1.

86. М.В.Невмержицька, О.С.Новак. Управління валютними ризиками. Державний університет «Житомирська політехніка». 2021.

87. А.Савченко. Передумови укладення форвардних контрактів у сфері інвестування будівництва житла. Публічне право. 2018. Т. 2, № 30.

88. Л.О.Заволока. Ф'ючерсні контракти як важливий інструмент розвитку фінансового ринку. Економіка і суспільство. 2018. № 18.

89. Є.Зубрійчук. Аналіз вибору методу оцінки вартості опціону для прийняття ефективного рішення : Дипломна робота. Київ, 2020. 79 с.

90. Операції SWAP. Головна – АТ «Укрексімбанк». URL:<https://www.eximb.com/assets/files/download/fx-swap-webs.pdf> (дата звернення: 10.01.2023).

91. Рішення Правління Національного банку України від 16 листопада 2021 року № 573–рш «Про внесення змін до рішення Правління Національного банку України від 29 березня 2018 року № 184–рш». Національний банк України. URL: [https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_16112021_573–rsh](https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_16112021_573-rsh) (дата звернення: 10.01.2023).

92. С.Прасолова. Проблеми оцінки та управління процентним ризиком комерційного банку: актуальні аспекти. Електронний архів Полтавського університету економіки і торгівлі. 2018.

93. А.Єпіфанов. Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик Том 2 : Монографія. Суми, 2021. 300 с.

94. Л. Д. Павленко. Ризик–фактори ліквідності банку та методи їх оцінювання в умовах волатильності банківської системи України. Ефективна економіка. 2020. № 6.

95. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL:[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841–01/page/](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/page/)(дата звернення:10.01.202)

96. І.М.Посохов Операційні ризики: управління на основні напрями зниження. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2012. № 37.

97. Basic Indicator Approach. Financial Mathematics. URL: [https://financial.math.ncsu.edu/glossary–b/basic–indicator–approach/](https://financial.math.ncsu.edu/glossary-b/basic-indicator-approach/) (date of access: 10.01.2023).

98. А.Олійник. Оцінка операційного ризику банку за вимогами базельського комітету. Хмельницький національний університет. 2018.№1.

99. Національний банк України. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні. Національний банк України. URL: [https://bank.gov.ua/ua/news/all/Method_15122017_803–rsh_economic_ratios](https://bank.gov.ua/ua/news/all/Method_15122017_803-rsh_economic_ratios) (дата звернення: 14.01.2023).

100. Про фінансову реструктуризацію. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text> (дата звернення: 14.01.2023).

101. Фінансова звітність. privatbank.ua.
URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost> (дата звернення: 20.01.2023).

102. Фінансова звітність. Головна сторінка | Ощадбанк.
URL: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist> (дата звернення: 20.01.2023).

103. Фінансова звітність | UKRSIBBANK. UKRSIBBANK.
URL: <https://ukrsibbank.com/about-bank/financial-documents/financial-reports/> (дата звернення: 20.01.2023).

104. Документи | Райффайзен Банк. Райффайзен Банк. Офіційний сайт | raiffeisen.ua. URL: <https://raiffeisen.ua/documents/zviti-banku/riczni-zviti> (дата звернення: 20.01.2023).

105. Финансовая отчетность банка: квартальные и годовые отчеты – ПУМБ. Ми сьогодні – великий міжнародний банк з 25-річним досвідом – Банк ПУМБ. URL: <https://about.pumb.ua/ru/finance> (дата звернення: 20.01.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Фінансова звітність АТ «Приватбанк» 2018–2022 роки, тис грн

	2018	2019	2020	2021	2022
АКТИВИ					
Грошові кошти та їх еквіваленти	25296	27360	45894	49911	52835
Торгові активи					
Заборгованість кредитних установ					
Кредити та аванси банкам	2903		27118	25059	26243
Кредити та аванси клієнтам	38335	50140	59544	55021	68218
Інвестиційні цінні папери	126676	180081	152157	221661	222277
Поточні податкові активи	184	184	2257	6660	9978
Похідні фінансові активи	34336				
Інвестиції в дочірні підприємства	30	30	155	30	30
Інвестиційна нерухомість	3648	3340	3379	2933	1989
Активи, призначені для продажу					
Нематеріальні активи за винятком гудвіл			648	953	1288
Основні засоби	3326	3793	5832	6689	6074
Передплата з податку на прибуток					
Відстрочений податковий актив	7069	1361			
Інші фінансові активи	2940	2743	2210	3448	2644
Інші нефінансові активи			10529	10128	9713
Інші активи	8815	8899			
Непоточні активи або групи вибуття				32	7
Активи – усього за додатковими статтями	117	117			
Загальна сума активів	253675	278048	309723	382525	401296
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ					
Зобов'язання перед ЦБ	12394	9817	7721		
Торгові зобов'язання (випущені єврооблігації)	2				
Інші залученні кошти					

Продовж. додатку А

Кошти банків	234	195	201	2	3
Кошти клієнтів	212167	231055	240621	312708	325303
Кошти міжнародних організацій					
Відстрочені податкові зобов'язання	150	136	121	146	159
Поточні зобов'язання з податку на прибуток					
Інші фінансові зобов'язання	1688	2249	2639	4059	3770
Зобов'язання			2363	10687	3651
Похідні фінансові зобов'язання					
Інші нефінансові зобов'язання	3292	3132	1528	2098	1795
Орендні зобов'язання					
Інші зобов'язання					
Резерви					
Субординований борг	129				
Зобов'язання – усього за додатковими статтями					
Загальна сума зобов'язань	230056	246584	255194	329700	334681
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ					
Статутний капітал	206060	206060	206060	206060	206060
Додатково сплачений капітал					
Емісійний дохід	23	23	23	23	23
Дооцінка					
Результат від операцій з акціонером	12174	12174	12174	12174	12174
Інші резерви	769	687	-660	-2248	-4091
Резервні та інші фонди банку	6211	6211	6850	8481	9696
Накопичений дефіцит	-201139	-190388	-169918	-171665	-157247
Нереалізований збиток	-479	-3303			
Власний капітал – усього за додатковими статтями					
Загальні сума власного капіталу	23619	31464	54529	52825	66615
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань	253675	278048	309723	382525	401296
Частка неконтролюючих акціонерів					
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	397	12798	32609	24302	35050
Процентний дохід	24485	30754	33841	33563	35854
Процентні витрати	18374	14002	14174	11961	6537

Фінансова звітність АТ «Ощадбанк» 2018–2022 роки, грн

	2018	2019	2020	2021	2022
АКТИВИ					
Грошові кошти та їх еквіваленти	2925725 8	21510862	56802954	26514696	19000631
Торгові активи					
Заборгованість кредитних установ					
Кредити та аванси банкам					
Кредити та аванси клієнтам	7450253 8	67543176	65168344	63226077	74754086
Інвестиційні цінні папери	9810439 3	11659023 8	11361618 3	13025154 1	12864734 9
Поточні податкові активи					
Похідні фінансові активи	2176742 4				
Інвестиції в дочірні підприємства	24800	24800	24800	24800	24800
Інвестиційна нерухомість		796869	809070	633526	633099
Активи, призначені для продажу					
Нематеріальні активи за винятком гудвіл			8553547	7913336	2049481
Основні засоби	7614578	8953527	1394430	1812024	6947057
Передплата з пдатку на прибуток	294694	267324	270256	275237	417175
Відстрочений податковий актив					
Інші фінансові активи			238482	430347	420881
Інші нефінансові активи			2223055	2457300	2012753
Інші активи	2276811	2065173			
Непоточні активи або групи вибуття					
Активи – усього за додатковими статтями					

Продовж. додатку Б

	2338424	2177519	2491011	2335388	2349073
Загальна сума активів	96	69	21	84	12
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ					
Зобов'язання перед ЦБ					
Торгові зобов'язання (випущені єврооблігації)					
			2273332	1619697	1072605
Інші залученні кошти	7299686	6618734	6	2	4
Кошти банків	6435248	54074	58040	5823982	7608283
	1501511	1540164	2021430	1861678	1914527
Кошти клієнтів	78	54	40	05	83
	3454826	3449667			
Кошти міжнародних організацій	5	5			
Відстрочені податкові зобов'язання	533569	130137	369794	233834	173960
Поточні зобов'язання з податку на прибуток					
Інші фінансові зобов'язання			540556	472079	492870
Зобов'язання			526697	634094	829107
Похідні фінансові зобов'язання					
Інші нефінансові зобов'язання			715120	798679	875405
Орендні зобов'язання					
Інші зобов'язання	719458	1013391			
Резерви					
Субординований борг	2903463	2879790	2462640	1276240	878960
Зобов'язання – усього за додатковими статтями					
	2025908	1992092	2295492	2116036	2130374
Загальна сума зобов'язань	67	55	13	85	22
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ					
Статутний капітал	4972498	4972498	4972498	4972498	4972498
	0	0	0	0	0

Продовж. додатку Б

Додатково сплачений капітал					
Емісійний дохід					
Дооцінка					
Результат від операцій з акціонером					
Інші резерви	725456	215554			
Резервні та інші фонди банку	1822086	1821887	2835399	2549028	2254812
Накопичений дефіцит	21020893	33219707	33008471	30338809	30109902
Нереалізований збиток					
Власний капітал – усього за додатковими статтями					
Загальні сума власного капіталу	31251629	18542714	19551908	21935199	21869890
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань	23384249 6	21775196 9	24910112 1	23353888 4	23490731 2
Частка неконтролюючих акціонерів					
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	558523	162239	255159	2776323	1055378
Процентний дохід	19740677	32118384	19058214	18462282	21349006
Процентні витрати	14228173	13894739	13566574	10476278	7984489

Фінансова звітність АТ «Укрсиббанк» 2018–2022 роки, грн

	2018	2019	2020	2021	2022
АКТИВИ					
Грошові кошти та їх еквіваленти	1951918	2332174	2190833	3559826	2723482
Торгові активи					
Заборгованість кредитних установ	13225042	12312124	10141451	11999317	10523207
Кредити та аванси банкам				11503446	13609427
Кредити та аванси клієнтам	22221404	26137962	21371168	21067038	28459815
Інвестиційні цінні папери		129281		18309865	16694530
Поточні податкові активи				231930	
Похідні фінансові активи	2601	12402	20577	3398	4924
Інвестиції в дочірні підприємства	3555308	5506794	13333834	189	189
Інвестиційна нерухомість	16654	172	4	4	4
Активи, призначені для продажу				268557	192993
Нематеріальні активи за винятком гудвіл	257068	475095	521649	527869	527676
Основні засоби	1108493	1218782	1249192	1266475	1345633
Передплата з податку на прибуток					
Відстрочений податковий актив	745409	445227	609829	97539	115556
Інші фінансові активи				220890	275550
Інші нефінансові активи				217524	335134
Інші активи	803518	984784	622724	3042109	3227053
Непоточні активи або групи вибуття	2224482	2458291	3135959		
Активи – усього за додатковими статтями					
Загальна сума активів	46111897	52013088	53197220	72315976	78035173
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ					
Зобов'язання перед ЦБ					

Продовж. додатку В

Торгові зобов'язання (випущені еврооблігації)					
Інші залученні кошти					
Кошти банків	67098	5927	3979	2947	2288
Кошти клієнтів	3640619 9	4111560 7	4542425 5	6310245 4	6698478 4
Кошти міжнародних організацій					
Відстрочені податкові зобов'язання					
Поточні зобов'язання з податку на прибуток					113659
Інші фінансові зобов'язання				662885	990837
Зобов'язання					
Похідні фінансові зобов'язання	7196	7387	702	4587	12040
Інші нефінансові зобов'язання				203398	202508
Орендні зобов'язання				248771	183637
Інші зобов'язання	951038	1091945	740023		
Резерви					
Субординований борг	3108868	3066893	249348		
Зобов'язання – усього за додатковими статтями					
Загальна сума зобов'язань	4054039 9	4528775 9	4641830 7	6422504 2	6848975 3
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ					
Статутний капітал	5069262	5069262	5069262	5069262	5069262
Додатково сплачений капітал					
Емісійний дохід	811229				
Дооцінка					
Результат від операцій з акціонером					
Інші резерви					
Резервні та інші фонди банку					
Накопичений дефіцит	-308993	844838	898422	2210443	3664929

Продовж. додатку В

Нереалізований збиток					
Власний капітал – усього за додатковими статтями		811229	811229	811229	811229
Загальні сума власного капіталу	5571498	6725329	6778913	8090934	9545420
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань	4611189 7	5201308 8	5319722 0	7231597 6	7803517 3
Частка неконтролюючих акціонерів					
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	1467441	2659857	2580448	1312021	1454486
Процентний дохід	3258823	4584279	5236310	3956922	3968215
Процентні витрати	614573	705709	1030141	662878	311851

Фінансова звітність АТ «Райффайзен Банк» 2018–2022 роки, грн

	2018	2019	2020	2021	2022
АКТИВИ					
Грошові кошти та їх еквіваленти	1029722 8	1036205 3	1354257 0	15765353	
Торгові активи	1127477	690495	784725	4486222	
Заборгованість кредитних установ	8032433	7630836	1017626 6	25623326	
Кредити та аванси банкам					
Кредити та аванси клієнтам	3734868 6	4731751 6	4748737 5	45840195	
Інвестиційні цінні папери	5925271	3455556	5149422	10301908	
Поточні податкові активи					
Похідні фінансові активи					
Інвестиції в дочірні підприємства					
Інвестиційна нерухомість	151860	133064	111057	110349	
Активи, призначені для продажу	56170	20848	11804	8893	
Нематеріальні активи за винятком гудвіл	412083	437609	645290	891967	
Основні засоби	2037965	2331965	3125643	3135355	
Передплата з пдатку на прибуток	545070				
Відстрочений податковий актив	31643	43661			
Інші фінансові активи					
Інші нефінансові активи					
Інші активи	1050930	1377230	1871610	1197562	
Непоточні активи або групи вибуття					
Активи – усього за додатковими статтями					
Загальна сума активів	6701681 6	7380083 3	8290576 2	10736113 0	12643180 7
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ					

Продовж. додатку Г

Зобов'язання перед ЦБ					
Торгові зобов'язання (випущені єврооблігації)	4689	6955	1252	29678	
Інші залученні кошти					
Кошти банків	2533468	1148692	214976	3742289	11066989
Кошти клієнтів	5227227 5	5835986 3	6669651 3	8811361 4	68623518
Кошти міжнародних організацій					
Відстрочені податкові зобов'язання			14160	28107	
Поточні зобов'язання з податку на прибуток	709	248191	251957	234443	
Інші фінансові зобов'язання					
Зобов'язання					10712933 2
Похідні фінансові зобов'язання					
Інші нефінансові зобов'язання					
Орендні зобов'язання					
Інші зобов'язання	1285072	2182607	2405322	1981368	602848
Резерви	80050	163432	152090	148341	
Субординований борг					
Зобов'язання – усього за додатковими статтями					
Загальна сума зобов'язань	5617626 3	6210974 0	6973627 0	9427784 0	11065643 5
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ					
Статутний капітал	6154516	6153411	6154516	6154516	6154516
Додатково сплачений капітал	3033097	3030744	3033667	3033667	3033667
Емісійний дохід					
Дооцінка					
Результат від операцій з акціонером					
Інші резерви	509771	734142	2261568	2735668	

Продовж. додатку Г

Резервні та інші фонди банку	889941	837802	1004663	1021118	
Накопичений дефіцит	300560	965420	735274	154388	
Нереалізований збиток					
Власний капітал – усього за додатковими статтями					
Загальні сума власного капіталу	10887885	11721519	13189688	13099357	15775372
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань	67016816	73800833	82905762	107361130	126431807
Частка неконтролюючих акціонерів	-47332	-30426	-20196	-16067	
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	5319021	5234825	4834275	4112760	4877597
Процентний дохід	7152343	8951465	10023992	9534093	
Процентні витрати	1459861	1854033	2802440	2233312	

Фінансова звітність АТ «ПУМБ» 2018–2022 роки, грн

	2018	2019	2020	2021	2022
АКТИВИ					
Грошові кошти та їх еквіваленти	2678005	9040607	9671645	14534838	21326213
Торгові активи					
Заборгованість кредитних установ					
Кредити та аванси банкам	5547316	1440447	1067864	1486374	2802502
Кредити та аванси клієнтам	25427064	27244297	32886479	37573208	53086793
Інвестиційні цінні папери	10396376	9453714	8930131	18454704	23142132
Поточні податкові активи					
Похідні фінансові активи				9492	10814
Інвестиції в дочірні підприємства					
Інвестиційна нерухомість	149347	71876	94309	71330	62099
Активи, призначені для продажу					
Нематеріальні активи за винятком гудвіл	300003	320632	279641	264333	255846
Основні засоби	1253795	1415623	1583991	1647151	1698168
Передплата з пдатку на прибуток					
Відстрочений податковий актив	2405			2218	13200
Інші фінансові активи				576523	1625557
Інші нефінансові активи				349351	281383
Інші активи	697098	631513	923158	294432	344117
Непоточні активи або групи вибуття		246482			
Активи – усього за додатковими статтями	12385				
Загальна сума активів	46463794	49865191	55437218	75263954	104648824
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ					
Зобов'язання перед ЦБ		1002		4200554	5693029

Продовж. додатку Д

Торгові зобов'язання (випущені єврооблігації)	1915014				
Інші залученні кошти					
Кошти банків	865004	697452	934276	1356654	1445197
Кошти клієнтів	3719427 6	3978015 3	4275259 3	5751526 2	8091713 4
Кошти міжнародних організацій					
Відстрочені податкові зобов'язання		15636	26433		
Поточні зобов'язання з податку на прибуток		62242	140298	132528	257844
Інші фінансові зобов'язання	187194	832460		1341892	2463602
Зобов'язання					
Похідні фінансові зобов'язання				26291	8204
Інші нефінансові зобов'язання	11193			678123	922553
Орендні зобов'язання		267402	294619	328639	379968
Інші зобов'язання	996732	1402830	2221622		
Резерви					
Субординований борг	489656	488145			
Зобов'язання – усього за додатковими статтями					
Загальна сума зобов'язань	4165906 9	4354732 2	4636984 1	6557994 3	9208753 1
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ					
Статутний капітал	3294492	3294492	3294492	4780595	4780595
Додатково сплачений капітал					
Емісійний дохід	101660	101660	101660	101660	101660
Дооцінка	484116	474735	456914	448068	437533
Результат від операцій з акціонером					
Інші резерви	69293	-24753	122303	130887	124623
Резервні та інші фонди банку	1475430	1475430	1475430	1605862	2909909
Накопичений дефіцит	-620266	996305	3616578	2616939	4206973

Продовж. додатку Д

Нереалізований збиток					
Власний капітал – усього за додатковими статтями					
Загальні сума власного капіталу	4804725	6317869	9067377	9684011	12561293
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань	46463794	49865191	55437218	75263954	104648824
Частка неконтролюючих акціонерів					
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	717292	2008505	2603717	2608093	4187592
Процентний дохід	5178087	6365554	7781960	9235764	11834097
Процентні витрати	2153448	2451479	2491187	2389067	2603206